

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ BİLİM DALI**

**MEHMET AKİF ERSOY'UN *SAFAHAT* İSİMLİ ESERİNİN
TÜRKÇE EĞİTİMİ VE DEĞERLER EĞİTİMİ
AÇISINDAN İNCELENMESİ**

**Hazırlayan
Selçuk MOĞUL**

**Danışman
Yrd. Doç. Dr. Şahika KARACA**

Yüksek Lisans Tezi

**EYLÜL 2012
KAYSERİ**

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ BİLİM DALI**

**MEHMET AKİF ERSOY'UN *SAFAHAT* İSİMLİ ESERİNİN
TÜRKÇE EĞİTİMİ VE DEĞERLER EĞİTİMİ
AÇISINDAN İNCELENMESİ**

**Hazırlayan
Selçuk MOĞUL**

**Danışman
Yrd. Doç. Dr. Şahika KARACA**

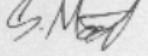
Yüksek Lisans Tezi

**EYLÜL 2012
KAYSERİ**

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Adı-Soyadı: Selçuk MOĞUL

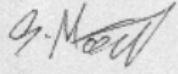
İmza:

YÖNERGEYE UYGUNLUK SAYFASI

“Mehmet Akif Ersoy’un *Safahat* İsimli Eserinin Türkçe Eğitimi Ve Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi” adlı Yüksek Lisans tezi, Fırcıyes Üniversitesi Lisansüstü Tez Önerisi ve Tez Yazma Yönergesi’ne uygun olarak hazırlanmıştır.

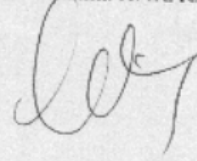
Tezi Hazırlayan

Selçuk MOĞUL

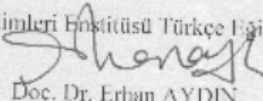

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Sabika KARACA

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe Eğitimi ABD Başkanı

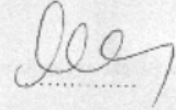

Doç. Dr. Erhan AYDIN

Yrd. Doç. Dr. Şahika KARACA danışmanlığında Selçuk MOĞUL tarafından hazırlanan "Mehmet Akif Ersoy'un *Safahat* İsimli Eserinin Türkçe Eğitimi ve Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi" adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe Eğitimi Anabilim Dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

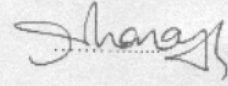
13.09.2012

JÜRİ

Danışman : Yrd. Doç Dr. Şahika KARACA

Üye : Doç. Dr. Erhan AYDIN

Üye : Doç. Dr. Ali GÖÇER

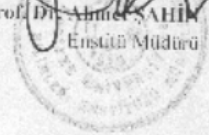

Onay:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 13.09.2012 tarih ve 25. sayılı kararı ile onaylanmıştır.

13.09.2012

Prof. Dr. Ahmet SAHİN
Enstitü Müdürü

TEŞEKKÜR

“Mehmet Akif Ersoy’un *Safahat* İsimli Eserinin Türkçe Eğitimi Ve Değerler Eğitimi Açıısından İncelenmesi” adlı bu alışmamım tım s¼recinde rehberliğini ve emeğini esirgemeyen danışman hocam Yrd. Doç. Dr. şahika KARACA’ya minnettirim.

Yetişmemde b¼y¼k emekleri olan b¼l¼m¼m¼z akademisyenleri Doç. Dr. Erhan AYDIN’a, Doç. Dr. Ali G¼cer’e ve Yrd.Doç. Dr. Adnan KARAD¼Z’e ayrı ayrı teőekk¼rlerimi sunarım.

Ayrıca çalışmalarımda desteğini esirgemeyen saygıdeğer arkadaşlarıma teőekk¼rlerimi sunuyorum.

MEHMET AKİF ERSOY'UN *SAFAHAT* İSİMLİ ESERİNİN TÜRKÇE EĞİTİMİ VE DEĞERLER EĞİTİMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Selçuk MOĞUL

Erciyes Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi, Eylül 2012

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Şahika KARACA

ÖZET

Bu araştırmada Mehmet Akif Ersoy'un *Safahat* isimli eserinin Türkçe Eğitimi ve Değerler Eğitimi açısından incelenmesi yapılmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından belirlenen 100 Temel Eser arasında yer alan *Safahat*'ın değerler eğitiminin evrensel kavramları da ele alınarak Türkçe dersinde kullanılabilecek yönleri değerlendirilmiştir.

Çalışmada, *Safahat*'taki metinler çözümlenerek Türkçe ve değerler eğitimiyle bütünleştirilmeye çalışılmıştır. İçerik analizi ve literatür taraması yöntemleri kullanılmış, çalışma nitel araştırma ekseninde şekillendirilerek sonuca ulaşılacak amaçlanmıştır.

Araştırmanın çalışma evreni *Safahat*'taki metinler olup, bu metinler üzerinden çözümleme yapılmıştır. Metinlerarası ilişkinin kurulmasında çeşitli yazarların görüşlerine değinilmiştir. *Safahat*'ın Türkçe eğitimine tarihsel, teorik ve sosyal açıdan etkileri incelenmiş ve değerler eğitimin başlıkları altında birlikte ifade edilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan Türkçe Ders Programı'nda yer alan dinleme, okuma, yazma ve konuşma başlıkları, Sosyal Bilgiler Ders Programı'nda bulunmasına rağmen diğer derslerde de kullanılması mümkün olan yirmi adet değer başlığıyla beraber değerlendirilmiş ve sonuca varılmaya çalışılmıştır. Bilimsellik ve çalışkanlığın değerlerinin çok kullanıldığı görülen *Safahat*'ta, Türkçe Eğitimi unsurları da Milli Eğitim Bakanlığı Türkçe Ders Programı'nda yer aldığı şekliyle tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkçe Eğitimi, Değerler Eğitimi, Mehmet Akif Ersoy, *Safahat*

***SAFAHAT* NAMED OF MEHMET AKIF ERSOY WORK S IN TURKISH
EDUCATION AND TRAINING FOR THE STUDY OF VALUES**

Selçuk MOĞUL

Erciyes University, Graduate School of Education Sciences

M.Sc. Thesis, September 2012

Supervisor: Assist. Prof. Dr. Şahika KARACA

ABSTRACT

In this study, *Safahat* named Mehmet Akif Ersoy has been investigated in terms of the work of Turkish Education and Values Education. Determined by the Ministry of Education is located between 100 Basic Works *Safahat's* values education in Turkish language course can be used by considering aspects of the universal concepts were evaluated.

In this study, the resolution of *Safahat's* texts were to be combined with Turkish and value education. Using the methods of content analysis and review of the literature, qualitative research study aimed to reach the conclusion shaped axis.

Research work is the universe, this text in text analysis through *Safahat*. A variety of texts in the establishment of the relationship between the views of the writers mentioned. Training *Safahat's* Turkish historical, theoretical, and social effects are examined, and values are expressed together under the headings of education. Programme prepared by the Turkish Ministry of National Education Course in listening, reading, writing and speaking topics, although there are other courses in Social Studies Program, which can be used together with the title of the twenty value is evaluated and studied to arrive at the conclusion. Scientific and diligence are the most important values in the *Safahat's*, Turkish Education Ministry of National Education Turkish Course Program, which includes elements have been identified as.

Key Words: Turkish Education, Value Education, Mehmet Akif Ersoy, *Safahat*

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	Hata!
Yer işareti tanımlanmamış.	
YÖNERGEYE UYGUNLUK SAYFASI	i
Onay	Hata!
Yer işareti tanımlanmamış.	
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR VE SİMGELER LİSTESİ	ix
GİRİŞ	1

I.BÖLÜM

1. GENEL BİLGİLER	10
1.1. Değer ve Değerler	10
1.1.2. Değerlerin Özellikleri	11
1.2. Değerler Eğitimi	12
1.2.1 Türkçe Eğitimi ve Değerler Eğitimi İlişkisi	13
1.3. İlköğretim Türkçe Dersi Programında (6–8) Değerler	15
1.4. Mehmet Akif Ersoy'un Hayatı	18
1.4.1. Edebî Kişiliği	19
1.4.2. İslamcı Yönü	20
1.4.3. Realist ve Toplumcu Yönü	21
1.4.4. Üslubu	21
1.4.5. Millî Mücadelede Mehmet Akif Ersoy	22
1.4.6. Mehmet Akif Ersoy'un Eserleri ve <i>Safahat</i>	22
1.4.7. Düzyazıları	23
1.4.8. Çeviri Eserleri	24
1.4.9. <i>Safahat</i>	25

II. BÖLÜM

2. YÖNTEM VE MATERYAL	28
2.1. Araştırmanın Modeli	28
2.2. Çalışma Materyalleri	28
2.3. Verilerin Toplanması	29
2.4. Verilerin Analiz Edilmesi	29

III. BÖLÜM

3. BULGULAR VE YORUM	30
3.1. Adil Olma Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar	30
3.2. Aile Birliğine Önem Verme Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar	36
3.3. Bağımsızlık Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar	43
3.4. Barış Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar	51
3.5. Bilimsellik Değeri ile ilgili Bulgular ve Yorumlar	53
3.6. Çalışkanlık Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar	68
3.8. Duyarlılık Değeri İle ilgili Bulgular ve Yorumlar	87
3.9. Dürüstlük Değeri ile ilgili Bulgular ve Yorumlar	91
3.10. Estetik Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar	92
3.11. Özgürlük Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar	97
3.12. Sağlıklı Olmaya Önem Verme Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar	101
3.13. Saygı Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar	103
3.14. Sevgi Değeri ile ilgili Bulgular ve Yorumlar	109
3.15. Sorumluluk Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar	114
3.16. Temizlik Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar	121
3.17. Vatanseverlik Değeri ile ilgili Bulgular ve Yorumlar	122
3.18. Yardımseverlik Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar	128

IV. BÖLÜM

4. TARTIŞMA- SONUÇ VE ÖNERİLER	130
4.1. Sonuç	130
4.2. Öneriler	131
KAYNAKLAR.....	133
ÖZGEÇMİŞ	141

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 3.1. Adalet Değerinin Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda	
Yer Alışı	31
Tablo 3.2. Aile Birliği Değerinin Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda	
Yer Alışı	38
Tablo 3.3. Bilimsellik Değerinin Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda	
Yer Alışı	55
Tablo 3.4. Çalışkanlık Değerinin Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda	
Yer Alışı	70
Tablo 3.5. Dayanışma Değerinin Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda	
Yer Alışı	81
Tablo 3.6. Estetik Değerinin Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda	
Yer Alışı	95
Tablo 3.7. Özgürlük Değerinin Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda	
Yer Alışı	98
Tablo 3.8. Sağlıklı Olmaya Önem Verme Kazanımının Türkçe Dersi	
Öğretim Programı'nda Yer Alışı	102
Tablo 3.9. Sağlıklı Olmaya Önem Verme Değerinin Türkçe Dersi	
Öğretim Programı'nda Yer Alışı	102
Tablo 3.10. Saygı Değerinin Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda	
Yer Alışı	104
Tablo 3.11. Sevgi Değerinin Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda	
Yer Alışı	111
Tablo 3.12. Sorumluluk Değerinin Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda	
Yer Alışı	116
Tablo 3.14. Vatanseverlik Değerinin Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda	
Yer Alışı	125
Tablo 3.15. Yardımseverlik Değerinin Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda	
Yer Alışı	129

KISALTMALAR VE SİMGELER LİSTESİ

A.g.e. :	Adı geçen eser
Akt :	Aktaran
c :	Cilt
Çev :	Çeviren
MEB:	Millî Eğitim Bakanlığı
S:	Sayı
s:	Sayfa
TDK:	Türk Dil Kurumu
%:	Yüzde

GİRİŞ

Dil, insanlar arasında iletişimi sağlayan en önemli kaynaktır. Kültürün ve eğitimin olduğu kadar bunların genç kuşaklara aktarılmasında da en önemli vasıta dildir. Diğer bir ifade ile dil kültürün en önemli taşıyıcısıdır. Aynı zamanda en güçlü kültür unsuru olarak kültürel kimliklerin ve eğitimsel değerlerin oluşmasında önemli bir yer tutar. Eğitim, kültür ve sosyal yaşam bağlamında düşünüldüğünde, dil ve değer aktarımı ilişkisi birbirinden ayıramayacak şekilde önemli bir yer tutmaktadır. Yazılı ya da sözlü olarak çeşitli birikimsel öğeler, dil yoluyla önce çağdaş topluma daha sonra gelecek nesillere aktarılır. Bu birikimler, toplumun kalıcılığı yakalamak için yapmış olduğu kültür aktarımını da dilin himayesinde gerçekleştirir. Buna bağlı olarak, her millet ilköğretim çağına gelmiş olan genç nesillere evvela ana dil eğitimi verir.

“Her milletin dili, kendi millî kimliğinin özelliğini taşır. Bu sebeple dil, şahıslara ve nesillere millî kültürü aktarır, geçmiş – gelecek ve bugün arasında köprü görevi görür. Millet-devlet-kültür üçlemesinin ayakta kalmasını sağlar. Kültürlenme tamamen dile dayanmaktadır. İnsanlar gelecek nesillere kendi değerlerini devretmekte, aşılacaktır.”¹

Nesiller arası kültür aktarımının en önemli unsuru toplumun ortak değeri olan ana dildir. Kültürel kimliğin oluşmasında önemli olan ve sosyal değerlerin aktarılmasını sağlayan ana dil, içerisinden doğduğu milletin özelliklerini bünyesinde barındırır. Bu bağlamda, Türkiye'nin ana dili olan Türkçe anayasal olarak güvence altına alınmıştır.

“Kültürel kimlik ve onun yapı taşları arasında birinci sırayı alan dil, diğer milletlerde olduğu gibi Türk milleti için de hayati bir öneme sahiptir. Bu sebeptendir ki Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 3. maddesi ‘Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür. Dili Türkçedir’ şeklinde düzenlenmiştir”²

¹ Murat Özbay, “Kültür Aktarımı Açısından Türkçe Öğretimi”, *Türk Dili Dergisi*, S. 602, 2002, s. 118.

² Yusuf Uyar, “Türkçe Öğretiminde Kültür Aktarımı ve Kültürel Kimlik Geliştirme”, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2007(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s. 5.

Dil, toplumun en önemli unsurlarından olan kültürle doğrudan bağlantılıdır. Kültürel öğeleri içerisinde barındıran dil kavramı, içerisinde yer aldığı sosyal yaşamla etkileşim içerisindeydir. Kültür, kuşaklar arası devam eden bir mirastır. Bu miras, dil aracılığıyla geleceğe taşınır. Aynı zamanda millet olmanın da gereği olan dil, insan topluluğunu millet yapan önemli bir olgudur. Tural'a göre kültür,

“Tarih bakımından mevcudiyeti kesin olarak bilinen bir toplumun, sosyal etkileşme yoluyla nesilden nesile aktardığı manevi ve maddi yaşayış tarzlarının temsil ve tecelli bakımından yüksek bir seviyedeki bir bileşimi olan, sebebi ve sonucu açısından ise ferde ve topluma mensubiyet şuuru, özel bir kimlik kazandırma, bütünleşmiş kılma, yaşanan çevreyi ve şartları kendi hedefleri istikametinde değiştirme arzu ve iradesi veren, değer, norm ve sosyal kontrol unsurlarının belirlediği bir sistemdir.”³

Toplumsal açıdan bazı kurallar içerisinde yaşayan bir birey bazı sosyal normlara ve şartlara da uyum sağlamalıdır. Toplumun millet yapan dil, tarih ve din gibi kavramlara karşı bilinçli davranarak bu kavramlardan doğan kültürel değerleri de dikkate almalıdır.

“Millet olma bilincini kazanmamış bireylerden oluşan bir topluluk yok olmaya mahkûmdur. Bir milleti ayakta tutan temel öğe, sahip olunan ortak değerlerdir. Bu değerler de bireylere küçük yaşlardan itibaren kazandırılır. Toplumda farkında olmadan değer kazanımı başlasa da, bunun bilinçli olması kültürü yansıtan eserler vasıtasıyla olur”⁴

Kültürün en önemli taşıyıcısı olan ve birbirini sürekli etkileyen en önemli unsur olan dilin öğretimi, örgün eğitimin en öncelikli amacıdır.

“İyi bir ana dili eğitimi alan öğrenci, bu derslerde edindiği bilgi, birikim ve beceriyi diğer ders alanlarına da taşıyacaktır. Bu öğretim, sadece bir dil ya da dil bilgisi öğretimi değil, bir millete ait değerlerin benimsetilmesi işidir. Millete ait değerler ise edebî metinlerle yaşatılır ve geleceğe aktarılır. Bu

³ Tural Sadık, *Kültürel kimlik üzerine düşünceler*, Ecdâd Yayınları, Ankara 1992, s. 109.

⁴ Murat Özbay ve E. Karakuş Tayşi, “Dede Korkut Hikâyeleri'nin Türkçe Öğretimi ve Değer Aktarımı Açısından Önemi”, *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, c. 1, S. 1, 2011, s. 30.

nedenle ana dili öğretiminde temel materyal olarak kullanılan metinlerin özellikle değer aktarımında önemi çok büyüktür “⁵

Türkçe ders alanlarında başarıyla uygulanan bir değer aktarımı modelinin, temel dinamiklerini ana dilden alan bütün ders alanlarında kullanılması da olağandır. Kültür ve dil ilişkisinin en yoğun gözlendiği ve kültür aktarımının etkili biçimde kullanıldığı dil bilgisi ve edebî metinlerin kullanım alanı olan Türkçe dersi, kültür ve dilin değer unsuru olarak aktarımında önemli bir noktada yer alır. Edebî metinlerle, diğer yazılı ve sözlü kültür öğeleriyle yaşatılan bir dil, kalıcılığı yakalayacaktır ve içinden çıktığı kültürü ve toplumu bir arada tutan bir harç vazifesi görecektir.

“Cumhuriyetten bugüne ele alınan Türkçe programlarına bakıldığında 1924 İlk mekteplerin Müfredat Programları, 1926 İlk Mektep Türkçe Müfredat Programı ve 1930 Yeni İlk mektep Türkçe Müfredat Programı’nda doğrudan kültür aktarımı ile ilgili bir ifadeye rastlanmamaktadır. 1936 Yeni İlkokul Müfredat Programı, 1948 İlkokul Programı, 1968 İlkokul Programı, 1981 Temel Eğitim Okulları Türkçe Eğitim Programı ve 2005 İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı, sınırlı sayıda olmakla birlikte kültür aktarımına yönelik amaçlara sahiptir.”⁶

Türkçe derslerinde verilmesi amaçlanan kültürel etkinlikler, değer kavramıyla ifade edilmese bile dolaylı olarak değerler eğitiminin Türkçe dersiyle aktarıldığını göstermektedir. Ders esnasında kullanılan çeşitli metinler ve materyaller, teorik bilginin yanında öğrenciye kültürel anlamda zevk, estetik ve davranış bilinci kazandırmayı amaçlamaktadır. “Genel olarak değerlendirildiğinde edebiyat eserleri, ruh, fikir, davranış, zevk ve değer eğitimi veren bir araçtır. Bu nedenle ana dili eğitiminin temel materyalidir.”⁷ Edebî eserlerin öğrenciye estetik düşünce kazandırmanın yanında toplumsal bilinç kazandırma işlevi de vardır. Birey yaşadığı çevreyle olan ilişkilerinde doğru olana yönelirken, edinmiş olduğu edebî davranışların kendisine kazandırdığı sosyal değerleri de dikkate almaktadır.

“Edebiyat eseri, insanı ve çevresini tanıtır. İnsanın kendisiyle, başkalarıyla, doğal ve toplumsal çevresiyle çatışmalarını yansıtır. Edebiyat eserleri hem

⁵ Özbay ve Tayşi, s. 24.

⁶ Deniz Melanlıoğlu, “Kültür Aktarımı Açısından Türkçe Öğretim Programları”, *Eğitim Ve Bilim Dergisi*, c. 33, S. 150, 2008, s. 72.

⁷ Özbay ve Tayşi, s. 24.

bireysel hem de toplumsal hayatla ilgili olarak iyiye, güzele, doğruya yönelme ve yeni değerler kazandırma yolunda telkinlerde bulunur, insanları bunlar doğrultusunda eğitir.”⁸

Türkiye’deki eğitim sisteminin temel unsuru olan dilin ve Türkçe dersi altında sistematik olarak ana dil becerilerinin kullanılması resmi olarak Milli Eğitim Temel Kanunu’nda yer almaktadır:

“Millî Eğitim Temel Kanunu incelendiğinde Atatürk İnkılâp ve İlkelerine ve anayasada ifadesini bulan Atatürk Milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin millî, ahlâkî, insanî, manevî ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış hâline getirmiş yurttaşlar yetiştirmeyi amaçladığı görülmektedir. Türk Eğitim Sistemi’nin bu temel amacına ulaşabilmesinde değer eğitiminin gerçekleştirilebileceği derslerden birisi de içerik özellikleri bakımından Türkçe dersidir.”⁹

Değerler eğitiminin en iyi gerçekleştirilebileceği derslerden biri olan Türkçe dersi, kültürel değerlerin gelecek nesillere aktarılması ve halkı bir çatı altında toplaması açısından önemlidir. Türkçe dersinde uygulanmakta olan çeşitli etkinlikler ve kullanılan materyaller, konu, davranış ve kazanım olarak değerler eğitiminin temel unsurlarıyla doğrudan etkileşim halindedir.

“Türkiye’de eğitim öğretim faaliyetleri, 1739 Sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu’na uygun olarak yürütülmektedir. Türk Millî Eğitiminin genel amaçlarına bakıldığında, Türk milletinin millî, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmeyi hedeflediği anlaşılmaktadır. Bu amaçlar aynı zamanda değerlerin öğrencilere aktarılmasının da hedeflendiğini göstermektedir.”¹⁰

⁸ Kavcar Cahit, *Edebiyat ve Eğitim*, Engin Yayıncılık, Ankara 1999, s. 6.

⁹ Bahar Doğan ve Ayşe Gülüşen, “Türkçe Ders Kitaplarındaki (6-8) Metinlerin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 1, S. 2, 2011, s. 77.

¹⁰ Özbay ve Tayşi, s. 24.

Türkçe eğitiminde değerlerin öğretimi için metinlerden yararlanılmalıdır. Değerlerin öğretimi, derste işlenen metinlerle de sınırlı tutulmamalıdır. Değer öğretiminin sürekli olması için Türkçe eğitiminde okuma kitapları kullanılmalıdır. Okuma kitapları ile çocuğun değer yargısı, değerler dünyası oluşturulup sağlamlaştırılır: “Metin, zengin anlamlı bir dil birliği; anlam bütünlüğü oluşturan metin parçacıklarının toplamı; cümlelerden oluşmayıp onlarla şifrelendirilen, yoğun, karmaşık bir anlam ünitesi; yazar tarafından bilinçlice yapılan bir dil düzenlemesidir.”¹¹ Türkçe ders kitabında yer alan veya araç metin olarak farklı kaynaklardan edinilen metinlerin seçiminde millî ve evrensel değerlerin kullanılmış olması önemlidir. Bu metinler, öğrenciye değerler dünyasına farklı açıdan bakabilmeyi ve bu değerlerin hayatında uygulanabilir bir konuma getirmeyi hedeflemelidir. “Türkçe dersi; doğru ve güzel okumayı / yazmayı, etkili dinlemeyi, dil bilgisi kurallarını uygulatmayı ya da etkili konuşmayı amaçlamanın yanında; bireyin millî, ahlâki, sosyal ve evrensel değerlere sahip olmasını da amaçlar.”

12

Türkçe dersinin dört temel becerisinin uygulanmasında önemli olan materyaller, dersin içeriğine bağlı olarak öğrenciye millî ve evrensel değerler kazandırabilecek nitelikte olmalıdır. Türkçe dersinde, bu niteliğin kazandırılmasında en fazla katkısı olan materyal olarak edebî ve klasik eserler kullanılmalıdır. Değerler aktarımına en müsait olan ve bireye farklı bakış açıları kazandırmak için uygun olan bu eserler, kültürel etkinliklerin derste veya ders dışındaki uygulamaları esnasında önemli bir görev üstlenir. “Değerlerin nesilden nesile aktarılmasında edebî eserler rol üstlenebilir. Edebî eserlerin araç olarak kullanıldığı Türkçe dersleri, öğrencilere değer aktarımında da bir işlev üstlenmektedir.”¹³ Türkçe derslerinin temel misyonu olarak gösterilebilecek değer ve değer aktarımı kavramı, öğretim programında araç metin olarak çeşitli edebî eserlerle yer bulabildiği gibi örtük ya da doğrudan belli başlıklar altında da sistemleştirilmiştir. Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında sistemli ve planlı şekilde en açık halini alan değerlerin eğitimi ve aktarımı bu ekseninde bakıldığı zaman Türkçe dersinin de örtük içeriğinde kendine yer edinmiştir.

Değer eğitiminin gerçekleştirilmesinde büyük bir önem taşıyan Türkçe'nin öğretimi, genel olarak farklı türde öğretici ve geliştirici metinlerle gerçekleştirilmektedir. Türkçe

¹¹ Erkul Rasih, *Cümle ve Metin Bilgisi*, Anı Yayıncılık, Ankara 2004, s. 80.

¹² Doğan ve Gülüşen, s. 77.

¹³ H.Yaman, S.Taflan ve Sanem Çolak, “İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarına Yer Alan Değerler”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, c. 7, S. 18, 2009, s. 109-110.

öğretiminin gerçekleşmesinde kullanılan temalar da evrensel değerlerin öğrencilere aktarılması için önemli birer araçtır. 2005-2006 öğretim yılından itibaren uygulanmaya başlayan İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı doğrultusunda geliştirilen metinlerde değerler eğitiminin dolaylı olarak verildiği görülmektedir. Öğrencilerin değer kazanmalarında okulun yanı sıra ailenin de katkısı büyüktür. Türkçe derslerinde öğrencinin değerlerle ilgili edindiği kazanımların evde pekiştirilmesi önemlidir. Bu sayede aile okul ve öğrenci arasında kuvvetli bir etkileşim oluşacaktır.

Problem

- a) İlköğretim II. kademe Türkçe dersinin değerler eğitimiyle ilişkisi hangi seviyededir?
- b) İlköğretim II. kademe Türkçe dersinin Milli Eğitim Bakanlığı tarafından öğrencilere tavsiye edilen “100 Temel Eser” içerisinde yer alan *Safahat*’la uyumu hangi düzeydedir?

Yukarıda sıralanan ana problem cümleleri kapsamında aşağıdaki araştırma sorularının cevapları araştırılmıştır.

Alt Problemler

- 1) İlköğretim ikinci kademe Türkçe dersinde kullanılan ve vurgulanan değerler nelerdir?
- 2) İlköğretim ikinci kademe Türkçe dersinde edebî metinlerin kullanılışı hangi aşamadır?
- 3) İlköğretim ikinci kademe Türkçe dersinin millî ve evrensel değerleri içeren değerler eğitimiyle ilişkisi nasıldır?
- 4) İlköğretim ikinci kademe Türkçe dersinde kullanılan metinlerin öğrencilere vereceği değerler nelerdir?
- 5) *Safahat* isimli eserin İlköğretim ikinci kademe Türkçe dersinde kullanılabilirliği var mıdır?
- 6) *Safahat* isimli eserde yer alan Türkçe eğitimi unsurları nasıl kullanılmıştır?
- 7) *Safahat* isimli eserde yer alan değerler eğitimi unsurları nasıl kullanılmıştır?
- 8) *Safahat* isimli eserde yer alan değerler eser içinde hangi sıklıkta kullanılmıştır?

Araştırma sürecinde bu sorulara cevap aranmaya çalışılmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Tezin amacı, Mehmet Akif Ersoy'un *Safahat* isimli eserini, Türkçe eğitimi ve değerler eğitimi açısından incelemek ve bunu yazılı hâle getirmektir. Bu bağlamda toplumsal değerlerimizi, Türkçe öğretimi açısından Mehmet Akif Ersoy'un *Safahat* isimli eseri aracılığıyla tanıtmak ve eğitimcilerle yardımcı olmaktır. Çoğunlukla manzum hikâyelerin yer aldığı *Safahat*'tan faydalanarak tarihî ve edebî birikimin gelecek nesillere aktarılmasını sağlamak ve geçmişten geleceğe uzanan dil-eğitim köprüsü oluşturulmasına yardımcı olmak hedeflenmektedir.

Araştırmanın Önemi

Yapılan çalışma, sosyal çözümlerin yaşandığı içinde bulunduğumuz yüzyılda toplumsal değerlerin; tarihe mal olmuş bir eser yoluyla, planlı programlı şekilde öğretilmesi, aktarılması ve literatüre katkı sağlanması açısından önemlidir. Bu çalışmayla beraber *Safahat* isimli esere Türkçe eğitimi ve değerler eğitimi açısından bir bakış açısı kazandırılması hedeflenmektedir.

İlgili Yayın ve Araştırmalar

***Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi* (Mehmet Akif Ersoy Özel Sayısı), S. 73, Mart 2006;**

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından çıkarılan söz konusu derginin özel sayısı olarak işlenen cildinde; Mehmet Akif Ersoy'un genel fikir hatları üzerinden hareketle eserinde ve söylediklerinde var olan değerler işlenmiştir. Derginin "Eğitim Dergisi" olması nedeniyle Mehmet Akif Ersoy'un ve *Safahat*'ının incelenmesini özellikle eğitim açısından değerlendirilmiş ve kısmen de değerler aktarımı üzerinde durulmuştur.

Bu çalışmanın yazılacak teze, *Safahat* ve Mehmet Akif Ersoy'un düşünce yapısının anadil ve değerler kapsamında yararlı olacağı düşünülmektedir.

Kavcar, Cahit, *Edebiyat ve Eğitim*, Engin Yayınevi, Ankara 1999;

Bu çalışma, Türkçe Eğitiminin de ayrılmaz parçası olan edebiyatla eğitimi disiplinler arası bir anlayışla ele almıştır. Her iki disiplin de insan ve toplumla ilgilenme

bakımından birbiriyle yakından ilişkilidir. İkisinin de temel konusu insandır. İnsanoğlunun yeryüzündeki serüvenleri, doğal ve toplumsal çevresiyle ilişkileri, sağlıklı bir yaşam özlemi, bu iki alanın ortak konusunu oluşturur.

Uyar, Yusuf, *Türkçe Öğretiminde Kültür Aktarımı ve Kültürel Kimlik Geliştirme*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2007 (Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi) ;

Çalışma, örgün eğitim kurumlarında Türkçe öğretimi yoluyla öğrencilerin kültürel kimlik gelişimine nasıl katkı sağlanabileceğini araştırmaktadır. *Safahat*'ta Türkçe eğitim değerleri açısından bir çalışma yapılacağından kültürel kimlik geliştirmenin temel unsuru, okullarımızın eğitim dili olan Türkçe olacaktır. Çeşitli değerlerin aktarımı da yine Türkçe temelli olacaktır.

Bu çalışmanın teze anadille kültür arasındaki ilişkiye katkıda bulunacağı öngörülmektedir.

Barut, Yaşar, “*Mehmet Akif ve Safahat Adlı Eserinde Eğitim ve Kültür*”, *I.Uluslararası Mehmet Akif Sempozyumu*, c. 1, Burdur 2008, s. 817-821;

Bu çalışmada konumuzla alakalı olarak eğitim ve kültür *Safahat* odaklı işlenmiştir. Mehmet Akif Ersoy da eğitimsel ve kültürel kimliği açısından değerlendirilmiştir. Özellikle söz konusu çalışmada eserdeki manzum hikâyeler eğitim açısından değerlendirilmiştir.

Sayıtlar

- 1- İncelenen eserde yer alan metinler Türkçe eğitimi ve değerler eğitimi açısından değerlendirilmeye uygundur.
- 2- Örnekleme oluşturan metinler bu araştırma için yeterli düzeydedir.

Sınırlılıklar

1. Araştırmada elde edilen bulgular *Safahat* isimli eserde yer alan ve onun Türkçe eğitimi ve değerler eğitimi açısından değerlendirilmesiyle tespit edilen metinlerle sınırlıdır.
2. Araştırma süresince incelenen stratejilerin temelini Türkçe dersinin amaçları oluşturmaktadır.

I.BÖLÜM

1. GENEL BİLGİLER

1.1. Değer ve Değerler

Değer, bir insanın toplumsal olaylara ve olgulara yüklediği anlam olarak düşünülebilir. Değer kelimesi Türkçe Sözlük'te¹⁴ “üstün ve yararlı nitelik” olarak tanımlanmaktadır. Değerler; genelde inanılan, arzu edilen ve davranışlar için bir ölçek olarak kullanılan olgulardır. “İlk defa Znaniecki tarafından sosyal bilimlere kazandırılan değer kavramı, Latince ‘kıymetli olmak’ veya ‘güçlü olmak’ anlamlarına gelen ‘valere’ kökünden türetilmiştir.”¹⁵ Toplumsal olgulara yöneltilen kıymet ölçüsü olan değer, insanlar arasında üstünlük anlamında da kullanılarak önem kazanmıştır. Sosyal bir anlama sahip olduğu kadar bireysel anlamları da olan değer, kişinin kendisini toplum içerisinde bazı konumlara ve statülere koyması açısından da büyük önem arz etmektedir.

“Bireyin kendisini, toplumun ise bireyi, kontrol etmesini sağlayan unsurların başında değerler gelmektedir. Sahip olunan değerler kişinin toplum içerisindeki statüsünün belirlenmesinde etkili olmaktadır. Bu değerler sayesinde birey, diğer insanlar ile etkili iletişime geçebilir ve sosyal konumunun belirlenmesi için uygun bir altyapı oluşturabilir.”¹⁶

Değerler bütün kültürel unsurlara ve toplumsal yaşam biçimlerine anlam veren, belli bir bakış açısı sağlayan ifadeler bütünüdür. “Değer, belirli bir durumu bir diğerine tercih etme eğilimi olarak tanımlanmaktadır. Değerler, davranışlara kaynaklık eden ve onları yargılamaya yarayan anlayışlardır.”¹⁷

Değerler durağan, mutlak ya da değişmez değildir. Gelişen hayat düzenine uyum sağlayarak birçok yönden değişikliğe, yozlaşmaya ya da gelişmeye uğrayacaktır.

¹⁴ *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu, Ankara 2005, s. 483.

¹⁵ Bilgin Nuri, *Sosyal psikolojide yöntem ve pratik çalışmalar*, Sistem Yayıncılık, İstanbul 1995, s. 83.

¹⁶ Kubilay Yazıcı, “Değerler Eğitimi’ne Genel Bir Bakış”, *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, S. 19, 2006, s. 499.

¹⁷ A. Rıza Erdem, “Üniversite Kültüründe Önemli Bir Unsur: Değerler”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, c. 1, S. 4, 2003, s. 56.

Bununla beraber değerler, toplumun fikir ve düşünce yargılarına göre değişime uğramalıdır. Toplumun siyasi, ekonomik, kültürel ve dinî ihtiyaçları yüklendiği değerlerin temelini içinde bulunduğu gruptan almaktadır. Doğal olarak, bunlardan bağımsız olarak düşünülemeyecek olan değerler de kaynağını aynı noktadan almalıdır. Aksi takdirde yenilenen değerler geçersiz ve işlemez olur. Örneğin, Türk toplumunun geleneğinde var olan masal, hikâye, efsane, destan gibi öğelerle yetişen bir birey, okul çağına geldiği zaman aynı hassasiyetle birtakım değerleri öğrenir. Yazılı ve sözlü anlatımımızın temelini oluşturan unsurları tanıyan, bunların kendi değeri olarak benimseyen bir kişi, yeni değerler oluşturma konusunda olumlu katkıda bulunur. Masallar, destanlar, ninniler, mâniler, halk hikâyeleri, çocuk oyunları gibi yazılı ve sözlü edebî türler bireyin dolayısıyla da aynı toplumun değer yargılarını etkilemektedir. Yüzyıllarca aynı birikimle yetişen bir toplumun kendine yiğitlik, civanmertlik, din sevgisi, hakkı koruma gibi değerler oluşturup bir sonraki nesillere miras bırakması bunun en bariz örneklerindedir.

1.1.2. Değerlerin Özellikleri

Toplumsal iletişimin yaşantının önemli bir ögesi olan etkileşim, içerisinde yer aldığı sosyal mekanizmayı doğrudan etkilemektedir. Etkileşimin kuvvetli olduğu yerlerde değerler kendisini önemli bir kavram olarak gösterir. “Değerler, birbirini etkileyen aynı zamanda da etkilenen özelliğe sahiptir. Sevgi, saygı, hoşgörü, yardımseverlik gibi değerleri birbirinden ayrı düşünmek doğru değildir.”¹⁸ Bu değerler arasında karşılıklı bir ilişki vardır. Sosyal ve ekonomik gelişmelerin kaçınılmaz sonucu olarak ortaya çıkan yeni toplumsal düzenlemelerin sağlıklı işleyebilmesi, bireylerin sahip oldukları değerlerin bu türden düzenlemelerle uyumlu olmasıyla yakından ilişkilidir. Bu uygunluk, toplumsal ve siyasal başarı için toplumun iyi tanınmasını, ayrıntılı bir biçimde incelenmesini gerekli kılmaktadır

Değerlerin ne olduğunu daha iyi anlayabilmek için özelliklerinin bilinmesi gerekir. Değerlerin özellikleri şöyle sıralanabilir:

¹⁸ Ülker Şen, *Milli Eğitim Bakanlığı'nın 2005 Yılında Tavsiye Ettiği 100 Temel Eser Yoluyla Türkçe Eğitiminde Değerler Öğretimi Üzerine Bir Araştırma*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2007, s. 8.

- “1. Değerler inançlardır. Ancak tümüyle nesnel, duygulardan arındırılmış fikir niteliği taşımazlar. Etkinlik kazandıklarında duygularla iç içe geçerler.
2. Değerler, bireyin amaçlarıyla (eşitlik gibi) ve bu amaçlara ulaşmada etkili olan davranış biçimleriyle (hak bilirlilik, yardımseverlik) ilişkilidirler.
3. Değerler, özgül eylem ve durumların üzerindedirler. Örneğin, itaatkârlık değeri, evde, işte, okulda ve tanımadığımız kişilerle olan ilişkilerimizin tümünde geçerlidir.
4. Değerler, davranışların, insanların ve olayların seçilmesini ya da değişimini yönlendiren standartlar olarak işlev görürler.
5. Değerler taşıdıkları öneme göre kendi aralarında sıralanırlar. Bu sıralama değer önceliklerini belirleyen bir sistem oluşturur. Kültürler ve bireyler sergiledikleri değer öncelikleri sistemleriyle betimlenebilirler.
6. Değerler değişime açık yapılardır. Zaman içinde etkileşim ve ortaya çıkan yeni ihtiyaçları karşılamak için değer önceliklerinde değişiklikler olabilir.
7. Değerler, bağlı oldukları kültürlere göre değişir. Hatta ait oldukları kültürlerin içinde dahi ayrılık gösterebilirler. Farklı iki toplum aynı değere sahip olabilir ama o değere verdikleri önem derecesi farklı olabilir.”¹⁹

Değerler, mutlak kabul gören ve değişmesi mümkün olmayan öğeler değildir. Sosyal kabul gördükleri takdirde, toplumun istek, ilgi ve ihtiyaçlarına göre değişiklik gösterebilirler. Bazı değerler toplumsal olarak pekiştirilirse bu değerlerin kullanılma ve kabul görme olasılığı sıklaşır. Aksi takdirde, bu değer yerini bir başka ihtiyacın sonucunda ortaya çıkan değere bırakır.

1.2. Değerler Eğitimi

Eğitimin temel noktalarından olan iletişim ve aktarım, değerlerin iletilmesi amacıyla kullanıldığı zaman farklı bir boyut kazanır. Bu boyut, eğitim çevrelerince değerlerin aktarılması anlamında gelen değerler eğitimi ifadesiyle adlandırılmaktadır. “Değerler eğitimi, değerler ve/veya değerleri geliştirme veya gerçekleştirme süreci konusunda

¹⁹ Yazıcı, s. 4-5.

öğretim için açık bir girişimdir.”²⁰ Değerler eğitimi kavramı daha çok karakter ve evrensel erdemleri kazandırmayı vurgulamaktadır.

“Değerler eğitimi, kısaca, değer kazandırma etkinliğidir. Daha ayrıntılı olarak ele alındığında değerler eğitimi, kimilerine göre değerlerin açık ve şuurlu bir şekilde öğretilme teşebbüsüdür. Kimilerine göre ise, doğrudan ya da dolaylı olarak kişilerin değerler hakkındaki anlayış ve bilgisini geliştirmek, onların bireyler ve daha geniş bir toplumun üyeleri olarak belli değerler doğrultusunda davranabilmesini sağlamak için gerekli beceri ve eğilimler aşılacaktır.”²¹

İnsanlar arasındaki uyumun eseri olan ve nesiller arası iletişim anlamına gelen değerler eğitimi, millî ya da evrensel değerleri öğrenim çağındaki bireylerden başlayarak toplumun her kesimindeki fertlere kazandırma amacı gütmektedir.

Eğitimin amaçlarından biri de toplumsal değer yargılarını sonraki nesle aktarmaktır. Buna rağmen, değerler eğitimi günümüze kadar hem genel eğitim içinde hem de Türkçe dersi eğitimi içinde gereken yeri ve önemi alamamıştır. Toplumsal değer yargıları bireylere aktarılırken, insanların yetişmiş olduğu çevreyi ve aileleri de dikkate alınmalıdır. Çünkü aile ortamında konuşulan dil, değerler eğitiminin de verilme şeklini belirlemektedir.

Okullar, ailede kazanılan ve aile bireyelerine aktarılan değerlerin pekiştirileceği ortamlardır. Aileden gelen değerler okulda pekiştirildikten sonra toplumun kabul ettiği değerlere dönüşür. Toplumsal değerlerin kazandırılması amacı; Türk Milli Eğitim Temel Kanunu ve Türkçe ders programlarının amaçları incelendiğinde de görülmektedir.

1.2.1 Türkçe Eğitimi ve Değerler Eğitimi İlişkisi

Türkçe Eğitim Ders Programı’nda eğitim ve değerler bağlamında kullanılmış olan bir ifadeye göre dil, insanlar arasında iletişimi sağlayan ve bütün öğrenme faaliyetlerinde anahtar rol oynayan doğal bir araçtır. Programda dil ve eğitimin çeşitli ilişkileri üzerinde durulmaktadır.

²⁰ Canay Demircan İşcan, “İlköğretim Düzeyinde Değerler Eğitiminin Etkililiği”, *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara 2007 (Yayınlanmamış Doktora Tezi), s. 30.

²¹ Hayati Hökelekli ve Turgay Gündüz, “Üstün Yetenekli Çocukların Değer Yönelimleri ve Eğitimleri”, *Değerler ve Eğitimi Sempozyumu*, İstanbul 2004, s. 385.

“Dil edinimi ve eğitimi belli bir süreç içinde gelişir. Bireylerin öğrenmeye ve öğrendiklerini birleştirmeye olan doğal eğilimi, uygun yöntem ve teknikler kullanıldığında geliştirilebilir. İnsanın kendisini ve çevresindeki olayları anlamaya çalışırken kurduğu düşünce dünyası, kavramlar ve kavramlar arasındaki ilişkilerle biçimlenir. İnsan, kavramların bir dil bütünlüğü içinde kazandıkları değerlerle birlikte sosyalleşir ve dil yardımıyla öğrenme, öğrendiklerini uygulama, yorumlama gibi birtakım düşünme ve ifade etme faaliyetlerinde bulunur. Türkçe öğrenimi, anlama, yorumlama, iletişim kurma becerilerinin gelişmesine yönelik olan dinleme/izleme, konuşma, okuma, yazma öğrenme alanları ile dil bilgisinden oluşur. Sözü geçen öğrenme alanları birbiriyle etkileşim hâlinde olduğundan bir bütünlük içinde ele alınmalıdır.”²²

Değerler bir insanın, grubun ya da toplumun hayata bakış açıları ve yorumlayış şekillerine karşılık gelir. Bu bağlamda değerlerin kaynağını sosyal yaşamdan aldığını varsayarsak, düzenleyici ve şekillendirici görevi bulunduğu için dil ve eğitim bağı zorunlu olarak oluşur. Dil, kültür ve eğitim bağı kuvvetlendirecek en önemli unsur da anadil olduğu için, toplum yaşayışında yer alan değerlerin anadil yoluyla aktarılması çok önemlidir. Ülkemizde de anadil olan Türkçenin eğitim kapsamı içinde yer alan değerler; edebî metinler, okuma parçaları ya da dinleme, okuma, yazma, konuşma etkinlikleriyle öğrencilere ve dolayısıyla toplum yaşayışına aktarılır. 2005 yılında uygulamaya konulan Türkçe Ders Programı’nda Türkçe dersi dört temel beceri üzerine kurgulanmıştır. Bunlar konuşma, yazma, okuma ve dinlemedir. Dört temel alanın Türkçe eğitimine uygulanmasıyla edebî metinlerin, okuma parçalarının ve diğer dil etkinliklerinin çerçevesi bu yönde oluşturulmuştur. Bunların yanı sıra, Türk Milli Eğitimi’nin temel amaçlarında açık ya da örtük olarak bahsedilen çeşitli değerler bu dört temel becerinin ve Türkçe dersi amaçlarının içerisinde aktarılmıştır. Örtük olarak sözü geçen değerler, sadece Sosyal Bilgiler Ders Programı’nda sistematik olarak yer almıştır. Bu değerler, Türkçe dersinde en yaygın olarak dinleme metinleri, okuma parçaları, konu sonu etkinlikleri, ders hazırlık etkinlikleri ya da tanınmış edebî eserler aracılığıyla aktarılmaya başlanmıştır. Nitekim Milli Eğitim Bakanlığı’nın derslere yardımcı olmak

²² *İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu (6, 7, 8. sınıflar)*, MEB Yayınları, Ankara 2006, s. 2.

ve değerlerin eğitim hayatına aksettirilmesi amacıyla oluşturduğu yerli ve yabancı edebiyatlardan seçilmiş 100 Temel Eser uygulaması bu yönde yapılmış bir çalışmadır. 100 Temel Eser başlığı altında yapılan eğitim çalışmaları, Türkçe öğretiminde 2005 yılından itibaren sistematik olarak yer alan dört temel beceri yoluyla uygulanmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı'nın 100 Temel Eser içerisinde yer verdiği ve edebiyat hayatımızda çok önemli bir yeri olan Mehmet Akif Ersoy'un daha çok manzum hikâyelerinden oluşan ve bu çalışmanın temel ögesi olan *Safahat* isimli eseri, anadilimiz olan Türkçenin eğitimi yoluyla toplumumuzda mevcut olan değerlerin aktarılmasında önemli bir yer tutmaktadır.

1.3. İlköğretim Türkçe Dersi Programında (6–8) Değerler

Türkçe Eğitimi, 2005 yılında eğitim alanında dünyadaki gelişmelere paralel olarak yeni bir felsefeyle yeniden kurgulanmıştır. Yeni programda, kültürel ürünlere, edebî metinlere, toplumun kabul ettiği değerlere ve yapılandırmacı eğitim yaklaşımının kabul ettiği öğrenci merkezli öğrenme sürecinin önemli olduğu anlayışa uyum sağlamaya çalışılmış ve anadil eğitiminin geleneksel kalıplardan sıyrılmasının önünün açılmasına çabalanmıştır. Bu kapsamda Türkçe eğitimi dört temel beceri üzerine oturtulmuş, dilbilgisi bilgi becerilerinin de bu becerilerle ilişkilendirilmesi sağlanmış değerlerin çeşitli yollarla verilmesine olanak tanınmıştır. Toplumda geleneksel olarak öğrenilen değerlerin, bilimsel gerçekliklerle örtüştürülerek, kalıcı ve kullanılabilir olması öngörülmüştür.

İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda, değerlerin öğretimi ile ilgili genel bir bilgi ya da Türkçe dersinde verilmesi gereken değerlere ilişkin doğrudan bir açıklamaya yer verilmemiştir. Ancak programın temel yaklaşımında ve genel amaçlarında değerlerin önemi açıkça belirtilmektedir. Programda değer özelliği taşıyan ifadelerin geçtiği bölümler ise şunlardır:

- “Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda öğrencilerin kazanımlar ve etkinlikler yoluyla dinleme/izleme, konuşma, okuma, yazma becerilerini geliştirmeleri, dilimizin imkân ve zenginliklerinin farkına vararak Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanmaları hedeflenmektedir. Böylece öğrenciler, dil sevgisi ve bilinci

kazanarak öğrenme sürecinde daha verimli olacak, kendilerini hayata ve geleceğe hazırlayacak birikimi edineceklerdir.

- Türkçe Dersi Öğretim Programı'yla dinlediklerini, izlediklerini ve okuduklarını anlayan; duygu, düşünce ve hayallerini anlatan; eleştirel ve yaratıcı düşünen, sorumluluk üstlenen, girişimci, çevresiyle uyumlu, olay, durum ve bilgileri kendi birikimlerinden hareketle araştırma, sorgulama, eleştirme ve yorumlamayı alışkanlık hâline getiren, estetik zevk kazanmış ve millî değerlere duyarlı bireyler yetiştirilmesi amaçlanmıştır.”²³

İlköğretim Türkçe Dersi (6, 7, 8. Sınıflar) Öğretim Programı'nda, değerlerle ilgili olarak Genel Amaçları arasında:

- “1. Dilimizin, millî birlik ve bütünlüğümüzün temel unsurlarından biri olduğunu benimsemeleri,
- 9. Türk ve dünya kültür ve sanatına ait eserler aracılığıyla millî ve evrensel değerleri tanımaları,
- 10. Hoşgörülü, insan haklarına saygılı, yurt ve dünya sorunlarına duyarlı olmaları ve çözümler üretmeleri,
- 11. Millî, manevî ve ahlâkî değerlere önem vermeleri ve bu değerlerle ilgili duygu ve düşüncelerini güçlendirmeleri amaçlanmaktadır.”²⁴

“Dinlenecek/İzlenecek Materyallerin İçeriğinde Bulunması Gereken Özellikler” başlığı altında verilen değerler şu şekilde yer almıştır.

- “2. Millî, kültürel ve ahlâkî değerlere, milletimizin bölünmez bütünlüğüne aykırı unsurlar yer almamalıdır.
- 3. Siyasî kutuplaşmalara ve ayrımcılığa yol açacak bölücü, yıkıcı ve ideolojik ifadeler yer almamalıdır.
- 5. İnsan hak ve özgürlüklerine, insanî değerlere aykırı öğeler yer almamalıdır.

²³ MEB, s. 3.

²⁴ A.g.e. , s. 4.

- 13. Öğrencinin kişisel gelişimine katkıda bulunacak ve onlara estetik bir duyarlılık kazandıracak nitelikte olmalıdır.”²⁵

“Okuma Metinlerinde Bulunması Gereken Özellikler Başlığı” altında şu değerler yer almıştır:

- “2. Metinlerde millî, kültürel ve ahlâkî değerlere, milletimizin bölünmez bütünlüğüne aykırı unsurlar yer almamalıdır.
- 3. Metinlerde ayrımcılığa yol açacak bölücü, yıkıcı ve ideolojik ifadeler yer almamalıdır.
- 5. Metinlerde insan hak ve özgürlüklerine, demokratik değerlere aykırı öğeler yer almamalıdır.
- 17. Metinler, öğrencinin kişisel gelişimine katkıda bulunacak ve onlara estetik bir duyarlılık kazandıracak nitelikte olmalıdır.”²⁶

Konuşma becerisi ile ilgili verilen kazanımlar arasında, değerle ilgili olan kazanımlar şu şekilde verilmiştir:

- Konuşmasını bilimsel verilere dayandırır.
- Konuşmasında nezaket kurallarına uyar.
- Söylediklerinin sorumluluğunu taşır.
- Konuşması ile ilgili eleştirileri hoşgörü ile karşılar, düzeltir.
- Yaşadığı çevre, ülke ve dünya ile ilgili sorunlara çözüm önerilerinde bulunur.”²⁷

Yazma becerisi ile ilgili verilen kazanımlar şu şekilde tespit edilmiştir:

- “Yaşadığı çevre, ülke ve dünya ile ilgili sorunlara çözüm önerilerinde bulunur.”²⁸

2005 Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda öğrenciye aktarılacak değerler ayrıca başlıklandırılmamıştır. 2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda ise değerler isimli bir başlığa yer verilmiştir. Programda öğrenciye verilmesi gereken değerler belirlenmiş, bu değerler öğrenme alanlarına ve sınıflara göre dağıtılmıştır. Sosyal Bilgiler Dersi (6, 7. Sınıflar) Öğretim Programı’nda yer alan değer sayısı, yirmi olarak belirlenmiştir. Bunlar; adil olma, aile birliğine önem verme, bağımsızlık, barış,

²⁵ A.g.e. , s. 57.

²⁶ MEB, s. 56.

²⁷ Şen, s. 44.

²⁸ A.g.e. , s. 44.

bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, hoşgörü, misafirperverlik, özgürlük, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sevgi, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik ve yardımseverliktir.

“Öğretimin bir bütün olduğu göz önüne alındığında yukarıda sıralanan değerlerin, sadece Sosyal Bilgiler dersi ile sınırlandırıldığı düşünülmemelidir. Türkçe öğretim programındaki ifadelerde de gerek millî gerekse evrensel değerlerin aktarımı da Türkçe eğitimi çalışmalarının amacını oluşturmaktadır.

Bu değerlerin aktarımı da Türkçe derslerinde metinler aracılığıyla yapılabilir.”²⁹

Türkçe dersinin temelini oluşturan değerlerin aktarılması resmen programda belirtilmemiş ama Sosyal Bilgiler dersinin içeriğinde sistemleştirilerek tüm ilköğretim derslerinin içerisinde yer aldığı belirtilmiştir. Toplumsal değerlerin aktarımının yanı sıra öğrencinin zihinsel gelişimini de ele alan Türkçe dersi, dinleme, okuma, yazma ve konuşma başlıkları altında da çeşitli alanlarda da duyarlılık gösteren bireyler yetiştirmek amacındadır.

“Türkçe Dersi Öğretim Programıyla dinlediklerini, izlediklerini ve okuduklarını anlayan; duygu, düşünce ve hayallerini anlatan; eleştirel ve yaratıcı düşünen, sorumluluk üstlenen, girişimci, çevresiyle uyumlu, olay, durum ve bilgileri kendi birikimlerinden hareketle araştırma, sorgulama, eleştirme ve yorumlamayı alışkanlık hâline getiren, estetik zevk kazanmış ve millî değerlere duyarlı bireyler yetiştirilmesi amaçlanmıştır.”³⁰ maddesi programın temel yaklaşımı olarak belirlenmiştir.

Türkçe Öğretim Programı’nda değerlere örtük olarak yer verilmiştir. Değerler temalarda belirtilmemiştir. Bununla beraber Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda örtük olarak bırakılan değerler, çeşitli kazanımlarla ve diğer derslerin öğretim programlarında yer alan değer unsurlarıyla beraber değerlendirilmiştir.

1.4. Mehmet Akif Ersoy’un Hayatı

Türk edebiyatına kazandırmış olduğu nadide eserleriyle ve Türk milletine hediye ettiği İstiklal Marşı’yla edebiyatımızda önemli bir yeri olan Mehmet Akif Ersoy, Hicrî 1290 yılı Şevval ayında (Aralık 1873), İstanbul’da Fatih’in Sarı Güzel mahallesinde, ailesine

²⁹ Özbay ve Tayşi, s. 25.

³⁰ MEB, s. 3.

ait evde doğmuştur. “Akif’in babası, imparatorluk sınırlarındaki İpek (Bugün Arnavutluk sınırları içerisinde) kasabasından “temiz” lakabıyla da tanınan Tahir efendidir.”³¹ “Babası, Akif’e “Rağif” ismini verse de bu adın telaffuzu zor olduğu için kullanılmaz ve herkes ona Akif diye seslenir”.³² “Mehmet Akif, Emir Buharî Mahalle Mektebi’nde ilköğrenimini tamamlayıp Fatih Rüştiyesi’ni ve Mekteb-i Mülkiye’yi bitirdi. Arapça, Farsça ve Fransızca öğrendi. Bu arada babasının ölmesi üzerine Halkalı Baytar Mektebi’ne girdi ve bu okuldan birincilikle 1893’te mezun oldu. Tarım Bakanlığı’na bağlı olarak Rumeli, Anadolu, Arnavutluk ve Arabistan’da çalıştı. 1908 yılından sonra *Sırat-ı Müstakim* ve *Sebilürreşat* dergilerinde şiir ve yazıları yayımlandı. 1913’te Mısır ve Hicaz’a gitti. İzmir’in 1919’da işgalinden sonra Batı Anadolu’da başlayan Millî Mücadele’ye destek vermek için Balıkesir’e geçti ve verdiği vaazlarla halkın moralini güçlendirdi. Mayıs 1920 tarihinde Burdur Milletvekili seçilerek meclise girdi. Kastamonu Nasrullah Camii’nde heyecanlı bir vaaz vererek Sevr Antlaşması ve Millî Mücadele hakkında halkı aydınlattı. Bu vaaz 1921’de basılarak bütün vilayetlere ve cephelere dağıtıldı. 20 Aralık 1920’de Ankara’ya döndüğünde Taceddin Dergâhı’na yerleşti. Bu sırada yazdığı şiir TBMM’de coşkuyla okunarak İstiklal Marşı olarak kabul edildi (12 Mart 1921). İstiklal Marşı şairi olarak kendine verilmek istenen parayı maddi sıkıntılar çekmesine rağmen kabul etmedi. 27 Aralık 1936 tarihinde İstanbul’da vefat etti.

1.4.1. Edebî Kişiliği

Mehmet Akif’in 1911’de yayımladığı ilk kitabı *Safahat*, şairin hayata bakış açısının ürünüdür. Toplumsal duyarlılığını edebî metinlerine yansıtan şairin sahip olduğu köklü edebiyat kaygısı, onun gelişmeye açık bir şiir türünün öncüsü olmasını sağlamıştır. Mehmet Akif geleneksel edebiyatın olduğu kadar, Batı kültürünün de tanınmasını ister, ancak batı ya da doğunun yaşantısını aynen taklit etmeye karşı çıkar. Çünkü her edebiyatın doğduğu toprağa bağlı olmakla canlılık kazanabileceğini belirten şair, edebî eserlerin belli toplumsal amaçları yerine getirmediği sürece işlev kazanamayacağını ifade eder.

³¹ Yetiş Kazım, *Bir Mustarip Mehmet Akif Ersoy*, Akçağ Yayınları, Ankara 2006, s. 11.

³² Mehmet Nuri Yardım, “Mehmet Akif Ersoy’un Çocukluk Yılları”, *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim (Mehmet Akif Ersoy Özel Sayısı)*, S. 73, 2006, s. 20.

Dil konusunda sade yazma ve asıl olana dönme fikrini savunan Mehmet Akif, bu fikrin sınırlarını da belirtmiştir. 8 Mart 1912 tarihli *Sebilürreşad* dergisinde “Edebiyat” başlıklı yazısında “Sade yazmak bizim için asıldır. Ne zaman bu asıldan ayrı düşmüşsek, mutlaka çaresiz kalmışızdır. Yalnız sadelikte ‘cennet’i’, beğenmeyip ‘uçmak’, ‘cehennem’i’ bırakıp ‘tamu’ diyecek kadar ileri gidecek değiliz.”³³ diyerek dil ve edebiyat hakkındaki görüşlerinin temel dayanağını ifade eden şair, toplumu dikkate alan bir çizgide olduğunu göstermiştir.

1.4.2. İslamcı Yönü

Mehmet Akif, İslamcı bir şairdir. *Safahat*’ta İslamcılığın Müslüman ülkelerin üzerindeki etkisinden söz etmektedir. Şairin döneminde Osmanlı’da görülen çeşitli fikir akımları olmuştur. Bunlar içerisinde en yaygın olanları Batıcılık, Osmanlıcılık, Türkçülük ve İslamcılıktır. Osmanlı’nın yıkılışını engellemek ve onu dünyadaki ülkelerle yarışabilir hale getirmek için öne sürülen bu akımlar içerisinde Mehmet Akif başta milliyetçi bir tavır sergilese de zamanla İslamcılığa eğilim göstermiştir. Özellikle Müslüman dünyasının içerisindeki bölünmüşlük ve geri kalmışlığı dert edinen şair, Osmanlı içerisindeki en önemli birleştirici unsur olan İslamiyet üzerinde durur. İslamiyet’in yanlış yorum ve hurafelerle yıpratılmaya çalışılan yanlarını dikkate alan Mehmet Akif, gözlemlediği bu sorunlara karşı çözüm önerilerinde bulunur. “Mehmet Akif için İslam dini her şeyden önemlidir. İslam bütün dünyevi hayatı düzenlemeye yeter. Mehmet Akif’in düşünsel gelişiminde en belirleyici öge onun çağdaş bir İslamcı oluşudur.”³⁴ Müslüman dünyasının içerisinde bulunduğu geri kalmışlık ve ayrışmanın nedenlerini analiz etmeye çalışarak bunları çözmek isteyen şair, eserlerinde İslamcı kimliğini ön plana çıkarır. İslam dünyasında ses getiren düşünürlerin eserlerini inceleyen Mehmet Akif, başta *Safahat* olmak üzere eserlerinde İslamcı fikirleri çağdaş bir yorumla dile getirmiştir. “Mehmet Akif Ersoy, Cemalettin-i Efgani ve Mısırlı Muhammed Abdüh’un fikirlerinden istifade ile Türk Edebiyatında İslamcılığın biricik temsilcisi olmuştur.”³⁵

³³ Düzdağ Ertuğrul, *Safahat*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2006, s. 109.

³⁴ Hasan Duran, ve M.Enes Salkın, “Mehmet Akif Ersoy’da İslamcılık Ve Milliyetçilik Düşüncesi”, *I. Uluslar arası Mehmet Akif Sempozyumu*, c. 1, Burdur 2008, s. 348.

³⁵ Emir İçem İdben, “İnsancıl Dünya Görüşü Açısından Mehmet Akif Ersoy”, *I. Uluslar arası Mehmet Akif Sempozyumu*, c. 1, Burdur 2008, s. 220.

1.4.3.Realist ve Toplumcu Yönü

Mehmet Akif, gerçekle uyum içinde olmayı çok önemsemektedir. Bu yüzden toplumsal ve ideolojik konuları şiir içinde sergilemiştir. Bütün gerçekleri olduğu gibi göstermekteki amacı okuyucuyu toplumsal sorunlarına yönlendirmektedir. Bu üsluba bağlı olarak alt kesimdeki insanların gerçek yaşantılarıyla yer aldığı şiirleri yazarlardan birisi Mehmet Akif olmuştur. Memleketin sosyal meseleleri, şahit olduğu çeşitli olayları ve zorlu bir dönemden geçen Anadolu insanının durumunu şiirlerine konu edinerek ele almıştır. Toplumsal olaylara duyarlılığını her zaman hissettiren şairin, Osmanlı Devletinin çeşitli sosyal olaylarla kısa zamanda tarih sahnesinden silinmesi, dünyadaki Müslümanların ilim ve teknikte Batı dünyasının gerisinde kalması ve birbirlerinden ayrışması karşısında duyduğu üzüntüleri dile getiren şiirleri vardır. “Edebiyata sosyal bir fonksiyon yükleyen Mehmet Akif, realist bir şair olarak karşımıza çıkar. Şair, şiirlerindeki samimiyeti ‘Bir yığın söz ki, samimiyeti ancak hüneri’ mısraıyla, şiirlerinin gerçekle bağıntısını ise ‘sözüm odun olsun gerçek olsun tek.’ mısraıyla özetlemiştir.”³⁶ Toplumun içerisinde bulunduğu gerçeklerden kopmadan eser verme amacıyla olan Mehmet Akif, samimiyeti ön planda tutarak edebiyatın sosyal yönüne değinmiştir.

Mehmet Akif, İstiklâl Marşı şairi olması bakımından “Millî Şair” ismini almıştır “Şair, cami kürsülerini farklı amaçlarla kullanmıştır. İstanbul’un Süleymaniye ve Fatih camilerinin kürsüleriyle Balıkesir’deki Zağanos Paşa Camii ve Kastamonu’daki Nasrullah Camii kürsülerinde halka hitap etmiştir.”³⁷ Ayet ve hadislerden yararlanarak, İslamiyet’in gelişmeye engel olmadığını, İslam dünyasının içinde bulunduğu tembellikten bir an önce kurtulması gerektiğini ve birlik beraberliğin önemini anlatmıştır.

1.4.4.Üslubu

Bir edebî metnin içeriğini tamamlayan noktalardan birisi üsluptur. “Üslup, organik bir bütünlük teşkil eden edebî eserlerin unsurlarından biri ve belki de en önemlisidir.”³⁸ Mehmet Akif, yazdığı eserlerde anlam bütünlüğüne ve anlattıklarının samimi bir havada

³⁶ Necati Tonga, “Mehmet Akif Ersoy’un Şiirlerinde Hasbihal Üslubu”, *I. Uluslar arası Mehmet Akif Sempozyumu*, c. 1, Burdur 2008, s. 621.

³⁷ Abide Doğan, “ Mehmet Akif Fatih Kürsüsünde ”, *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim (Mehmet Akif Ersoy Özel Sayısı)*, S. 73, 2006, s. 136.

³⁸ Gökçek Fazıl, *Mehmet Akif’in Şiir Dünyası*, Dergah Yayınları, İstanbul 2005, s. 305.

olmasına büyük önem vermiştir. Metinde anlam birliğini sağlamak için zaman zaman düzeltmelerde de bulunmuştur. Şiirlerinde çok sayıda halk ürünü yer alır. Şiirlerinde daha çok hikâyeleştirme yöntemini kullanmıştır. Özellikle karşılıklı konuşma onun şiirlerinin önemli özelliklerinden olmuştur. Genelde mecaz kullanmaktan kaçınmış, yazı ve şiirlerinde samimi ve sade bir hava vermeyi tercih etmiştir. Mehmet Akif, eserlerinde canlı bir üslup kullanmakla birlikte toplumun her kesiminden insanları şiire dâhil etmiştir.

1.4.5. Millî Mücadelede Mehmet Akif Ersoy

Balkan savaşlarından başlayarak millî mücadele dönemi ve sonrasına kadar toplum içinde birçok konuda fikir öne süren ve halkın ihtiyaçlarına şiirle destek veren Mehmet Akif, Türk insanının kurtuluş çabasının ortasında yer almıştır. Özellikle Anadolu'nun farklı şehirlerinde verdiği vaazlar ve şairliğinin ilk döneminden beri çıkartmış olduğu çeşitli yayın organlarıyla millî mücadeleye birçok yönden katkıda bulunmuştur. Burdur milletvekili olarak meclise giren Mehmet Akif, Kurtuluş Savaşı esnasında ileri sürdüğü düşüncelerle de meclisin işleyişinde önemli rol oynamıştır.

“Akif, şiir ve makaleleriyle Millî Mücadele hareketini sonuna kadar destekleyerek sıkıntılı günler geçiren meclisin Kayseri'ye nakli fikrine kesinlikle karşı çıkmış; ‘Biz buradan geriye gitmektense Sakarya Cephesi'ne askerimiz gibi vuruşup şehit olmaya gideriz.’ diyerek "Büyük Zafer" in kazanılmasında etkili olmuştur.”³⁹

Sakarya Savaşı gibi kurtuluş için önemli bir dönüm noktasında düşmana karşı direnmeyi savunarak, fikirleriyle meclis üyelerine ve halka güç ve moral vermiştir. Millî mücadele döneminde olduğu kadar hayatının her döneminde Anadolu halkına sahip çıkan şair, kurtuluşun en önemli yolunun birlik ve beraberlik olduğunu belirtmiştir.

1.4.6. Mehmet Akif Ersoy'un Eserleri ve *Safahat*

Genç yaşlardan itibaren şiirle ilgilenen Mehmet Akif edebiyatın birkaç dalında eser vermiştir. “Mehmet Akif, lise yıllarında şiirle meşgul olmaya başlamıştır. Baytar Mektebi'nin son senelerinde bu kabiliyetini ilerletmiştir. Türkçeye ve aruz veznine

³⁹ Aysun İldeniz, “Millî Mücadelede Mehmet Akif”, *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim (Mehmet Akif Ersoy Özel Sayısı)*, S. 73, 2006, s. 78.

hâkim olmuştur.⁴⁰ İlerleyen senelerde yazdığı eserleri halka ulaştırmayı amaçlayan ve çeşitli yayın organlarında yazılarıyla yer alan Mehmet Akif düzyazı, çeviri, şiir gibi türlerle ilgilenmiş, Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde vaazlar vererek sözlü biçimde fikirlerini dile getirme imkânı da bulmuştur. Bunlar içerisinde en çok şairliği ön plana çıkmış ve asıl söylemek istediklerini şiirle ifade etmiştir. 14 Ağustos 1908 tarihinde Ebul'ula Mardin ve Eşref Edip'le ilk sayısını beraber çıkardıkları *Sırat-ı Müstakim* dergisinde başyazar olarak şiir, tercüme ve diğer yazılarını yayınlama imkânı bulmuştur.⁴¹ Bu tarihten sonra birçok eser veren şair, Kurtuluş Savaşı döneminde *İstiklal Marşı*'nı kaleme alarak "Millî Şair" unvanını da almıştır.

Mehmet Akif'in şiirlerinde manzum hikâyenin yeri önemlidir. "Mehmet Âkif, şiirlerinde tahkiye unsurlarını sıkça kullanan bir şairdir ve o Türk edebiyatında manzum hikâye adı verilen türün en önemli temsilcisi kabul edilmektedir."⁴² Karşılıklı konuşma usulüyle yazdığı ve didaktik öğeler taşıyan "Asım", "Fatih Kürsüsünde" gibi manzumeleri şiirlerinin en dikkat çekici örnekleri arasındadır.

1.4.7. Düzyazıları

Mehmet Akif, topluma iletmek istediği çeşitli fikirleri edebiyatın farklı dallarını kullanarak aktarmıştır. Şiirleri kadar ön plana çıkmamakla beraber şairin, tercüme, hutbe, mektup ve makaleleri de bulunmaktadır. "Akif'in şiirlerinden başka dinî ve edebî makaleleriyle tercüme eserleri, dinî-millî hutbeleri ve dostlarına yazdığı mektupları da vardır. Bu nesirlerinin çoğu *Sırat-ı Müstakim* daha sonra *Sebilürreşad*'da neşredilmiştir. Edebî makalelerinde sanat ve edebiyat görüşleriyle bazı yabancı edipler hakkındaki düşüncelerini açıklamıştır."⁴³ Genel olarak toplumsal ve dinî ağırlıklı meseleleri kaleme aldığı yazılarını yazarlığını kendisinin yaptığı yayın organlarıyla halka ulaştırmıştır.

1. "**Kastamonu Nasrullah Kürsüsü'nde**": (1921) Akif'in Kastamonu Nasrullah Cami'sinde yaptığı konuşmasıdır. Akif bu vaazında Sevr Anlaşması'nı anlatmaktadır.

⁴⁰ Ertuğrul Düздаğ, "Mehmet Akif Ersoy Hayatı ve Eserleri", *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim (Mehmet Akif Ersoy Özel Sayısı)*, S. 73, 2006, s. 7.

⁴¹ Yetiş, s. 51.

⁴² Tonga, s. 622.

⁴³ İdben, s. 222.

Bu konuşma, bastırılarak cephedeki askerlere gönderilmiş ve onlar moral kazandırılmaya çalışılmıştır.

2. **“Kur'an'dan Ayetler ve Nesirler”**: (1944) Üç bölümlük eserin birinci bölümünde Kur'an Tefsirleri, ikinci bölümde Millî Mücadele döneminde yazılmış üç tefsiri ile Kastamonu ve ilçelerindeki vaazları üçüncü bölümde ise edebiyat yazıları yer almaktadır.

3. **“Mehmet Akif Ersoy’un Makaleleri”**: (1990), Yrd. Doç. Dr. Abdülkerim Abdülkadiroğlu ve Nuran Abdülkadiroğlu tarafından hazırlanmıştır.⁴⁴

1.4.8. Çeviri Eserleri

Mehmet Akif, dil yeteneği üst düzeyde olan bir şairdir. “Resmi tahsilinin dışında, devamlı çalışarak Arapça, Farsça ve Fransızca’yı, edebiyatlarını da takip edecek ve tercümelerini yapacak kadar iyi öğrenmiştir.”⁴⁵ İslamcı bir şair olmasının da etkisiyle, sürekli olarak takip ettiği ve Müslüman dünyasının gelişmesi için çaba gösteren, Abdülaziz Çaviş, Muhammed Abduh gibi düşünürlerden tercüme yapmakla beraber özellikle Arapça ve Fransızcadan eserlerin çevirilerini yapmıştır.

1. **“Müslüman Kadını”**: (1909), Mısırlı Ferid Vecdi'den tercüme edilmiştir.

2. **“Hanotaux’un Hücumuna karşı Muhammed Abduh’un İslami Müdafaası”**: (1915), Fransız Dışişleri Bakanlarından Hanotaux, yazdığı bir makalede, İslam’ın medeniyeti kabule elverişli olmadığını ileri sürmüştü, Muhammed Abduh da buna cevap vermiştir. Akif’in bu çevirisi, daha sonra kitap haline getirilmiştir. Muhammed Abduh’tan tercüme edilmiştir.

3. **“İçkinin Hayat-ı Beşerde Açtığı Rahneler”**: (1923), Abdülaziz Çaviş’ten çevrilmiştir.

4. **“Anglikan Kilisesi’ne Cevap”**: (1924) Abdülaziz Çaviş’ten tercüme edilmiştir.

⁴⁴ Ersoy Mehmet Akif, *Safahat*, Beyan Yayınları, İstanbul 2007, s. 19.

⁴⁵ Düzdağ, “Mehmet Akif Ersoy Hayatı ve Eserleri”, s. 6.

5. “İslamlaşmak”: (1919), Sait Halim Paşa'dan Fransızcadan çeviridir.⁴⁶

1.4.9. *Safahat*

Mehmet Akif Ersoy 1911-1933 tarihleri arasında kaleme almış olduğu şiirlerden oluşan *Safahat* isimli eserinde, geliştirdiği dil anlayışı ve içerdiği eğitim öğelerini, vatanseverlik, sorumluluk, çalışkanlık ve bilimsellik gibi çeşitli değer kavramlarıyla harmanlamıştır. Türkçe eğitiminin de dört temel becerisi haline gelmiş olan dinleme, konuşma, yazma, okuma etkinliklerini eserine yansıtmış olan Mehmet Akif Ersoy, değer aktarımı bilinciyle yazmış olduğu *Safahat*'la geniş kitlelere ulaşmıştır. Metinlerin toplumsal bakış açısını oluşturma ve onları yönlendirme anlamında çok önemli bir yeri bulunmaktadır.

Millî ve manevî değerler, metinler aracılığıyla bir sonraki nesle aksettirilebilir. “Metinler içerisinde toplumun duyuş, düşünüş ve estetik zevkini yansıtan edebî metinlerin ayrı bir yeri vardır. Türkçe derslerinde Türk edebiyatının da seçkin eserlerinden örnek metinlere yer verilmelidir. Bu metinler, Türk’ün hayata bakışını öğrenciye sezdirmesi bakımından önemlidir.”⁴⁷ Eğitim kavramlarına genel olarak baktığımızda da genelden özele doğru bütün safhalarında yer alan örtük ya da belli amaçlar, Türkçe eğitiminde edebî eserler yoluyla daha belirgin biçimde aktarıldığına göre, *Safahat* da değerleri dil yoluyla aktarmada bir dönüm noktası niteliğindedir. Yedi bölümden oluşan bu eser, içinde bulunulan tarihî devrin koşulları da ele alınarak düşünüldüğünde, halka verilmesi zaruri hale gelmiş değerleri edebiyat ve eğitim bağlamında öğrencilere ve halka aktarmada etkili rol oynamıştır.

Safhalar, evreler anlamına gelen *Safahat*, Mehmet Akif Ersoy'un şiirlerini topladığı yedi kitaplık külliyyatın genel adıdır. Birinci kitap, yalnız *Safahat* adını taşır. Sonraki kitapların ayrıca isimleri vardır. Yedi kitabın ilk altısının bütün baskıları İstanbul'da yedinci kitabınki ise Kahire'de yapılmıştır.

Safahat'ı teşkil eden yedi kitabın baskı tarihleri ile Mehmet Akif'in tashihinden geçen son baskılarına göre içerdikleri manzume ve mısraların sayısı şöyledir:

⁴⁶ Ersoy Mehmet Akif, s. 19.

⁴⁷ Özbay ve Tayşi, s. 25.

Birinci kitap: *Safahat*. Eserlerinin genel adı *Safahat*'tır ve ilk eseri yalnız bu adı taşır. Bu kitapta üç bin mısradan ibaret kırk üç parça şiir vardır. Eski harflerle üç defa basılmıştır. Üçüncü baskısı 1928'dedir. Konularını toplumun acı çeken çeşitli kesimlerinden, hürriyet, istibdat gibi siyasal olaylardan, şairin mistik duygularından ve bu dünyevi vazifelerden almaktadır.

İkinci kitap: *Süleymaniye Kürsüsünde*. 15 Ağustos 1911'de yazılan bu eser, eski harflerle dört defa basılmıştır, dördüncü baskısı 1928'dedir. Bin mısradan ibarettir. Süleymaniye Camii'ne giden iki kişinin söyleşilerini içeren bir başlangıçla kürsüde Seyyah Abdürreşit İbrahim'i konuşturan uzun bir bölümden oluşmaktadır.

Üçüncü kitap: *Hakk'ın Sesleri*. Eski harflerle dört defa basılmıştır; son baskısı 1928'dedir. Bu kitapta, 500 mısradan mürekkep on parça şiir vardır. Manzumelerde Akif, partizanlığa, umutsuzluğa, ırkçılığa ve ateizme çatmaktadır. "Hakk'ın Sesleri" Toplumsal felaketler karşısında insanları uyarmak için gerçek İslami mesajı yansıtmaktadır

Dördüncü kitap: *Fatih Kürsüsünde*. Eski harflerle dört defa basılmıştır; dördüncü baskı 1928'dedir. Bu kitapta 1800 mısra vardır. Toplumsal ve siyasal bir yergidir. Tembellik, gerilik ve batıyı taklit edenleri hedef alınmıştır. İki arkadaşın Fatih yolundaki konuşmalarını içeren bir bölümle, Fatih Camii Kürsüsü'ndeki vaizin konuşması olarak verilen uzunca metni içermektedir.

Beşinci kitap: *Hatıralar*. Eski harflerle üç defa basılmıştır. Son baskısı 1928'dedir. Bu kitapta 1600 mısra tutan 10 parça şiir vardır. Manzumelerde toplumsal felaketler karşısında Allah'a yakarılmakta, İslamiyet gerektiği gibi ve geri kaldığı için tembel halk ve aydınlar suçlanmakta, Akif'in gezdiği yerlerdeki izlenimleri anlatılmaktadır.

Altıncı kitap: *Asım*. İki defa basılmıştır; son baskı 1928'dedir. Karşılıklı konuşmadan ibaret olan bu eser, 2500 mısradan oluşmaktadır. Savaş vurguncuları, köylülerin durumu, geçmişe bakış, eğitim-öğretim, medrese, ırkçılık, Batıcılık, gençlik gibi birçok konu üzerinde durmakla birlikte, Akif'in gerçek görüşünü temel alır. Eser Hocaade (Mehmet Akif) ile Köse İmam arasında karşılıklı konuşmalar biçiminde geliştirilmiştir.

Yedinci kitap: Gölgeler. 1352 (1933)'de Mısır'da eski harflerle basılmıştır. Bu kitapta 1500 mısra olan 41 parça şiir vardır.”⁴⁸

Son baskılarına göre, *Safahat*'ta 11.240 mısradan oluşan 108 manzume bulunmaktadır. Bu sayıya başkalarına ait olmakla beraber, alıntı şeklinde metnin içine alınmış mısralar ve “Acem Şahı” manzumesinin Mithat Cemal tarafından yazılmış olan ilk kısmı dâhildir. Başlık altına veya dipnotlara konulmuş mısralar sayılmamıştır.

⁴⁸ Mehmet Akif Ersoy, *Safahat*, İnkılap Yayınları, İstanbul 2008, s. XXXI.

II. BÖLÜM

2. YÖNTEM VE MATERYAL

Bu bölümde sıralı şekilde araştırmanın modeli, araştırmanın çalışma materyalleri, verilerin toplanması ve analiz edilmesi bulunmaktadır.

2 .1. Araştırmanın Modeli

Yapılan bu çalışmada Mehmet Akif Ersoy'un *Safahat* isimli eserinden yararlanılmıştır. Eğitim uygulamaları bu eser üzerinde şekillenerek yorumlanmaya ve çözümlenmeye hazır hâle getirilmiştir. Araştırmada *Safahat*'taki metinler çözümlenerek Türkçe ve değerler eğitimiyle bütünleştirilmiştir. Betimsel içerik analizi ve doküman incelemesi yöntemleri kullanılarak, çalışma nitel araştırma ekseninde şekillendirilmiş ve sonuca ulaşmaya çalışılmıştır.

2.2. Çalışma Materyalleri

Araştırmanın evren ve örnekleme bilimsel ölçütler eşliğinde belirlenmiştir. Niyazi Karasar "Bilimsel Araştırma Yöntemi" isimli eserinde evreni ikiye ayırmıştır. "Bunlar genel evren ve çalışma evrenidir. Genel evren grubun tamamını temsil eden ancak ulaşılması imkânsız olan evrendir. Çalışma evreni ise hedef grubun bütün özelliklerini yansıtabilen ve ulaşılabilir olan küçük bir gruptur. Araştırmacının, ya doğrudan gözleyerek ya da ondan seçilmiş bir örnek küme üzerinde yapılan gözlemlerden yararlanarak hakkında görüş bildireceği evren çalışma evrenidir."⁴⁹ Araştırmada kullanılacak evren ve örneklem *Safahat* isimli eser üzerinden oluşturulacaktır. Yapılan incelemeler ve değerlendirmeler bu eser üzerinden sonuca götürülmeye çalışılmıştır.

Örneklem evreni temsil eden ve çeşitli özellikleri açısından aynı anlamı ifade eden bölümdür. "Örneklem seçilerek yapılan araştırmalar zaman ve maliyet yönünden

⁴⁹ Karasar Niyazi, *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (19. Baskı), Nobel Yayınevi, Ankara 2009, s. 110.

ekonomik olduğu gibi, çoğu zaman da bütün evrenin incelenmesiyle elde edilen sonuçlar kadar geçerli, sağlıklı ve güvenilir olabilir.”⁵⁰ Çalışmanın örnekleme, *Safahat*’ı temsil ettiği tespit edilen ve eserin içerisinde yer alan yedi adet kitaptır. *Safahat*’ta yer almayan ama sonraki baskılarında bulunan şiirler örnekleme dahil edilmemiştir.

2.3. Verilerin Toplanması

Verilerin toplanması aşamasında Mehmet Akif Ersoy’un *Safahat* isimli eseri üzerine yapılan tarihsel ve güncel çalışmalar takip edilmiştir. Bu çalışmaların ışığında eser, Türkçe Eğitimi ve değerler eğitimi kavramlarının çeşitli kıstaslarına göre şekillenmiştir.

2.4. Verilerin Analiz Edilmesi

Verilerin analizinde takip edilen süreç şu şekildedir: Türkçe eğitimi, değerler ve değerler eğitimi kavramlarının çerçevesi oluşturularak birbirleriyle olan benzer ve farklı yönleri tespit edilmiştir. Bu aşama esnasında *Safahat*’ın bu kavramsal çerçeveye uygunluğu incelenmiştir. Türkçe eğitiminin dinleme, yazma, okuma ve konuşmadan oluşan dört ana başlığı esas alınarak değerler eğitiminin Milli Eğitim Bakanlığı’nın Sosyal Bilgiler dersi altında tüm derslere örtük ya da doğrudan koyduğu kıstaslarla birlikte eserdeki uygun metinler tespit edilmiştir.

Safahat’ta yer alan ve önceden tespit edilmiş olan kavramsal bütünlüğe uygun olarak belirlenen metinler, değerler eğitimine ait yirmi adet başlık altında değerlendirilmiştir. Bu başlıklar Milli Eğitim Bakanlığınca adil olma, aile birliğine önem verme, bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık, duyarlılık, dayanışma, dürüstlük, estetik, hoşgörü, misafirperverlik, özgürlük, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sevgi, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik ve yardımseverlik olarak belirtilmiştir. Türkçe Öğretim Programı’nda yer alan ve bu başlıklar altında kullanılması uygun olan noktalar eğitimsel olarak ifade edilmiştir.

Mehmet Akif’in *Safahat*’ı içerisinde tezin amacına uygunluğu tespit edilen metinler, nitel bir bakış açısıyla ve çeşitli bilimsel görüşlerle desteklenerek çözümlenmiştir.

⁵⁰ Gökçe Birsen, *Toplumsal Bilimlerde Araştırma*, Savaş Yayınları, Ankara 2004, s. 110.

III. BÖLÜM

3. BULGULAR VE YORUM

Tezin bu bölümünde Türkçe Öğretim Programı'nın temel unsurları ile değerler eğitiminin başlıkları arasında ilişki kurularak 100 Temel Eser içerisinde yer alan Mehmet Akif Ersoy'a ait *Safahat* isimli eserin çözümlenmesinden oluşan bulgular tespit edilerek analiz edilmiş ve yorumlanmıştır.

Bu değerler, Milli Eğitim Bakanlığı'nın Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda belirtilmesine rağmen tüm derslere uygulanması mümkün olan adil olma, aile birliğine önem verme, bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık, duyarlılık, dayanışma, dürüstlük, estetik, hoşgörü, misafirperverlik, özgürlük, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sevgi, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik ve yardımseverlik şeklinde sıralanmaktadır.

3.1. Adil Olma Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar

Adalet kavramı insan hayatında büyük öneme sahip değerlerdendir. Doğruluk, dürüstlük, insanlar arasında eşitliği savunma ve hakkı gözetme gibi anlamlara gelen adalet, toplumsal düzenin korunması için gereklidir. Buna bağlı olarak adalet kavramının bireylerdeki yansıması olan adil olma, *Türkçe Sözlük*'te, “Adaletle iş gören, adaletten, doğruluktan ayrılmayan, hakkı yerine getiren, adaletli”⁵¹ şeklinde ifade edilmiştir. Adalet kavramı, Milli Eğitim Bakanlığı'nın “Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi” isimli ders kitabında, “Hak ve hukuka uygunluk, hakkı gözetme, doğruluk”⁵² olarak karşılık bulur.

Adil olma değeri Türkçe Öğretim Programı'nda okuma metinlerinde ve dinlenecek/izlenecek materyallerin içeriğinde bulunması gereken özellikler başlığı

⁵¹ *Türkçe Sözlük*, s. 23.

⁵² http://egitek.meb.gov.tr/aok/aok_kitaplar/AoIKitaplar/DemoinsanHak/szlk.pdf adresinden 22. 05. 2012 tarihinde erişilmiştir.

altında “Hak ve özgürlüklere sahip çıkılması ve bu erdemlere saygılı olarak yetişen bireylerin hedeflenmesi.”⁵³ şeklinde vurgulanmıştır.

“Okuma Metinlerinde Bulunması Gereken Özellikler”

- “5. Metinlerde insan hak ve özgürlüklerine, demokratik değerlere aykırı öğeler yer almamalıdır.”⁵⁴

“Dinlenecek/İzlenecek Materyallerin İçeriğinde Bulunması Gereken Özellikler”

- “5. İnsan hak ve özgürlüklerine, insanî değerlere aykırı öğeler yer almamalıdır.”⁵⁵

Örtük olarak verilen demokratik eğitim değerlerinin pekiştirilmesi ve uygulanması için adil olma değeri önemli bir kavram olarak yer almaktadır. Adil olmak eğitim ortamında okuma ve dinleme eğitimi sırasında kullanılan materyallerden faydalanma açısından önemli bir yer tutmaktadır.

Adil olma değeri, Türkçe Öğretim Programı’nda yer alan *Temalar* bölümü altında “Hak ve Özgürlükler” başlığıyla dolaylı olarak hakların korunması ve savunulması anlamında belirtilmiştir.⁵⁶

Tablo 3.1. Adalet Değerinin Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda Yer Alışı

Hak ve Özgürlükler	<i>Bireysel haklar</i>
	<i>İnsan hakları</i>
	<i>Eğitim hakkı</i>
	<i>Çocuk hakları</i>
	<i>Hasta hakları</i>
	<i>Hakkını savunma</i>
	<i>Özgürlükler</i>

Adil olan bir birey, toplumsal sorumluluklarını hukuku koruma adına yönetebilir. Mehmet Akif’in *Safahat*’ta adil olma ile ilgili yapmış olduğu vurgular sıklıkla göze

⁵³ MEB, s. 57.

⁵⁴ A.g.e. , s. 56.

⁵⁵ A.g.e. , s. 57.

⁵⁶ A.g.e. , s. 57.

çarpmaktadır. O, adaletli olan bir ferdin içerisinde yer aldığı aile, şehir veya toplumun duyarlılığını geliştireceğini söylemiştir. Mehmet Akif bir başkasının hakkına riayet etmenin ve kendi hakkını da korumanın önemini *Safahat*'ın içindeki belli parçalarda vurgulamaktadır. *Safahat*'ta adalet duygusuyla hareket etmenin, toplum düzenini sağlayacağı ve bu değer toplumun her kesimine yayılacağı belirtilmektedir. Şair, adil olma erdemini tarihî kişilikler üzerinden aktararak tarihle günümüzün ilişkisini kurmuştur. Akif, adalet kavramını "Kocakarı İle Ömer" şiirinde işlemiştir. "Kocakarı İle Ömer" şiirinde Hz. Ömer'in tebaası arasında dolaşırken karşılaştığı bir nine ve torunlarının sefil durumunu anlatılmaktadır. Bu kıssada yoksul bir kadının çektiği sıkıntılardan dönemin halifesi olan Hz. Ömer'i sorumlu tutmasından ve halifenin halka karşı adaletsiz davranışını şikâyetinden bahsedilmektedir. Yeniterzi'ye göre bu kıssada idareciye karşı öğüt verilmektedir: "Özellikle yöneticilerin adaletten ayrılmamalarını öğütler, zulmün her türlüsüne karşı olduğunu belirtir."⁵⁷ Yönetici konumunda bulunan fertlerde adalet duygusunun bulunmasının zorunluluğunu belirten Mehmet Akif, adil olmayan bir yöneticinin yönetimi altındakilere zulüm yaptığını söylemektedir. Şair, adaleti sağlama anlamında önemli bir isim olan Hz. Ömer'i sembolleştirerek yöneticilere çeşitli tavsiyelerde bulunmaktadır. Bunların arasında aktarılan en önemli değer, adaletsizliğin halka zulüm edilmesiyle eş değer olmasıdır.

Adil olma değeri ile ilgili, *Safahat*'ta incelenip elde edilen bulgu ve yorumlar şunlardır: Allah'ın adaleti insanları kuşatacak şekilde sınırsız ve geniştir. İnsandaki noksanlıkları tamamlar. Mehmet Akif, toplumun çeşitli dinamiklerini dikkate alan bir şair ve düşünür olduğu için bunu eserlerinde hissettirir.

"Zâlimlere kahrın o kadar verdi ki meydan:

Yok, âdil-i mutlak" diyecek ye's ile vicdan!"⁵⁸

Mehmet Akif, bu mısralarda, Allah'ın adaletinin sınırsız, insanın adaletinin ise noksan olduğunu hatırlattıktan sonra ona karşı sitemde bulunmaktadır. Zalimlerin kendilerine uygun ortam bulduğu ve mazlum olan halkın zor durumda kaldığından yakınan şair, Allah'a bu durumun adil olmadığını bildirmektedir. Mehmet Akif, Allah'ın adaletinin

⁵⁷ Emine Yeniterzi, "Safahat'ta İnsani Değerler", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 4, 1997, s. 276.

⁵⁸ *Birinci Kitap*, "Tevhid yahut Feryat", s. 76.

tam, insanın adaletinin ise noksan olduğunu zalim iktidar sahipleri ve mazlum yönetilenler üzerinden de aktarmaktadır.

“Zafer yâb olduğun kimdir? Düşün bir kerre, millet mi?

Adalet isteyen bir kavmi vurmak gâlibiyet mi?”⁵⁹

“Acem Şahı” şiirinde ise bir topluluğa yapılan zulmün, onlara karşı kazanılan bir zafer olmadığını dile getiren Mehmet Akif, mazlum halkın sadece adalet istediğini belirtmektedir. O, adaletsizlikle zulmü eş tutarak, ezilmekte olan insanlara adil şekilde davranılmasının doğru olacağını aktarmaktadır. Bu görüşlerinin arkasında durarak, kendini halkına karşı vazifeli gören şair, çeşitli sıkıntılara katlanarak adaletin peşinde olacağını ve bu uğurda her türlü olumsuzluğu göze alacağını bildirmektedir.

“Çiğnerim, çiğnenirim, hakkı tutar kaldırım.

Zâlimin hasmıyım amma severim mazlûmu...

İrticâm şu sizin lehçede ma'nâsı bu mu?”⁶⁰

Şair, bazen haksızlığa karşı durup da hakkını elde etmek için çaba gösterenleri şehitlerle ve sahabelerle birlikte tutar, onların mertebesinin çok yukarılarda olduğunu söyleyerek bazen onları Hz. Hamza'ya yakın bir şekilde tasvir eder.

“Bir adam dursa da bir zâlim imâmın yüzüne,

Adli emretse, bu zâlim de onun hak sözüne,

İnkıyâd eyliyecek yerde tutup kıysa ona,

O mücâhid yazılır ta şühedânın başına.

Hamza'dan sonra gelen şanlı şehîd ancak odur.

Hak için can verenin pâyesi elbet bu olur.

Hakkı bir zâlime ihtâr, o ne şâhâne cihâd!

"En büyüktür" dedi Peygamber-i pâkîze-nihâd.

Hak zelif oldu mu millet de, hükûmet de zelif.

"Hangi ümmette ki müşkildir edilmek tahsîl,

Âcizin hakkı kavîlerden... O, kuvvetlenemez.”⁶¹

⁵⁹ A.g.e. “Acem Şahı”, s. 123.

⁶⁰ *Altıncı Kitap*, “Asım”, s. 387.

Bu mısralarda Mehmet Akif Ersoy'un üzerinde en çok durduğu konulardan biri olan adalet isteyen fertlerin mağdur edilmesi söz konusu edilmektedir. *Safahat*'ta sosyal yaşamın çöküşünün de sebepleri arasında gösterilen adaletin yok oluşu ve adalet isteyen mazlumun mağlup oluşu işlenmiştir. Mehmet Akif'in bu mısralarında aslında içinde bulunduğu İstibdat dönemine bir gönderme vardır:

“Sultan II. Abdülhamit'in, 1877 yılında meclisi kapatmasıyla başlayan İstibdat dönemi, 23 Temmuz 1908'de bazı askerî birliklerin 'meşrutiyet yönetiminin yeniden kurulması' isteğiyle başkaldırmaları ile başlayan gelişmeler sonucunda yine aynı padişah tarafından sona erdirilerek II. Meşrutiyet ilân edilir.”⁶²

Özellikle bu dönemde basına, sanat hayatına getirilen sansürden şikâyetini dile getiren şair, düşünce özgürlüğüne kısıtlama getiren ve halkın bir takım gerçekleri öğrenmesine mani olan gelişmeleri belirtmektedir. Mehmet Akif adaletsiz olan bu durumun, hakkı yok ettiği gibi idareyi de zor duruma düşürdüğü gerçeğini gözler önüne sermektedir. Meşrutiyetin ikinci kez ilan edilmesinden sonra belli alanlardaki sansürün kalkmasıyla edebî alanda da değişimler olur. “İkinci Meşrutiyet Mehmet Akif için yeni bir devrin ki bütün bir millete mal olan gerçek Akif'in ortaya çıktığı devirdir- başlangıcıdır.”⁶³ Mehmet Akif, İkinci Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle özgür düşüncelerini halkla paylaşma imkânı bulduğundan dolayı özellikle bu dönemden itibaren kendisini gerçek manada ortaya koyan eserler kaleme almaya başlamıştır.

Mehmet Akif, haklı olmayı ve bunun önemini çok iyi bilen bir aydındır. O eserlerinde hakkın öneminden ve kutsiyetinden bahseder.

“Hâlik'in nâ-mütenâhî adı var, en başı: Hak.

Ne büyük şey kul için hakkın elinden tutmak!”^{64 65}

⁶¹ A.g.e., s. 407.

⁶² Hakan Sazyek, “II. Meşrutiyet'in İlanı ve Şiirimize Etkisi”, *Türkoloji Dergisi*, C. 11, S. 1, 1993, s. 263.

⁶³ Yetiş, s. 51.

⁶⁴ *Altıncı Kitap*, “Asım”, s. 407.

⁶⁵ Hakkın öneminden ve değerinden *Safahat*'ta iki yerde daha söz etmiştir.

“Sonra hak sonra sebat: İşte kuzum insanlık.
Dördü birleşti mi yoktur sana hüsrân artık.
Müslüman hakka zahir olmaya her an mecbur,
Sarsılır varlığı, göstermeye başlarsa fütür”
(A.g.e., “Asım”, s. 407.)

Bu mısralarda hakkın ve haklı olmanın değerinden söz edilmektedir. Mehmet Akif bunun insan hayatındaki vazgeçilmezliğini öğretici biçimde anlatmıştır. Haklı olmanın değerinden ve vazgeçilemezliğinden sıkça söz eden Mehmet Akif, haklı olmanın yanında haksızlığı desteklememeyi ve tarafsız olmayı da gerekli görmektedir.

“Fetvâyı veren mahkeme, yanlış, gerçek
İki da ’vâcî ne söylerse bütün dinleyecek.
O zaman kestiği parmak acımaz, âmennâ...
Ama hep bir tarafın ağzına bakmak o fenâ.”^{66 67}

Bu mısralarda hakkın ve adil olma kavramının en önemli niteliklerinden olan taraf tutmama, her ne durumda olunursa olunsun tarafsızlığı ve doğru olanı savunma anlatılmaktadır. Mehmet Akif tarafsız olmamanın ve hakkı korumakta çaba gösterecek şekilde davranmamanın sonuçlarını şerefini kaybetmek kadar ileri götürmüştür.

“Üç buçuk soysuzun ardında zağarlık yapamam;
Hele hak nâmına haksızlığa ölsem tapamam.”^{68 69}

Mehmet Akif, Tevfik Fikret’e gönderme yaptığı bu mısralarda şairin yazmış olduğu “Tarih-i Kadim” isimli şiirin etkisi olduğu görülmektedir. “Tevfik Fikret-Mehmet Akif tartışmasının başlangıç noktasında yer alan ‘Târih-i Kadîm’ manzumesi ile Mehmet Akif’in ‘Berlin Hatıraları’nda doğrudan doğruya bu manzumeyi hedef alarak Fikret için ‘zangoç’ sıfatını kullanması; Tevfik Fikret’in de buna karşılık ‘Târih-i Kadîm’e Zeyl’ ile cevap vermesi, söz konusu tartışmalarda sürekli olarak hatırlanmış ve her iki cephede yer

“Bize, Âsım, ne şunun yumruğu lâzım, ne bunun;
Birinin pençesi ister yalnız: Kânûnun.”
(A.g.e., “Asım”, s. 424.)

⁶⁶ A.g.e., “Asım”, s. 383.

⁶⁷ Şair, tarafsız olmayı ve hakkın korunmasının öneminden eserinde iki yerde daha söz etmiştir:
Öyleyse biraz tevâzün ister.

Evvel beni dinle, sonra hak ver
(A.g.e., “Dirvas”, s. 149.)

“Afedersin, Hocazâdem, ne kadar saçma bu laf!
Haklı, haksız diye taksîmi kim etmiş ki kabûl.”
(A.g.e., “Asım”, s. 417.)

⁶⁸ Altıncı Kitap, “Asım”, s. 387.

⁶⁹ Şair, aynı meseleden, eserinde bir yerde daha söz etmiştir:

“Kimse haksızlıktan etmezmiş tegafül ihtiyar;
Ferde raci' sadmeden efrad olurmuş lerzedar.”
(Üçüncü Kitap, “Hakk’ın Sesleri”, s. 233.)

alan kalem sahipleri sık sık bu manzumelere atıfta bulunmuşlardır.”⁷⁰ Şair, bu uzun süreli tartışmayı özellikle “Berlin Hatıraları” ve “Asım” manzumelerinde dile getirerek, toplumun çeşitli değerlerine sahip çıkmış ve bu değerlere zarar verdiğini düşündüğü kişilere karşı durmayı kendine bir vazife olarak görmüştür. “Tarih-i Kadim” şiirinde yer alan çeşitli noktaları hedef alarak, bu eserin şairi Tevfik Fikret’le sürekli olarak münakaşa halinde olmuştur.

Safahat’ta adil olma değeri, eğitimsel hedeflerinin yanı sıra haksızlıklara tepki boyutunda ele alınmış ve insan hayatındaki en önemli erdemler arasında yer almıştır. Didaktik biçimde oluşturulmuş manzumelerde göze çarpan bu değer, birlikteliğin ve eğitilmiş toplumun doğal sonucu olarak yansıtılmıştır.

Adaletli olma erdemi Mehmet Akif Ersoy’un en çok üzerinde durduğu kavramlardan biri olarak göze çarpmaktadır. *Safahat*’ta doğrudan ya da dolaylı olarak on üç farklı şekilde karşılaşılan bu kavram, Türkçe eğitimi ve sosyal hayat açısından büyük önem arz etmektedir. Duyarlılık, sorumluluk, dürüstlük gibi birçok değerle bağlantılı olan adil olma değeri, öğrencide sorumluluk ve adalet duygusunu uyandırmaktadır. Mehmet Akif Ersoy’un bu değeri daha çok mazlumun yanında olmak anlamında kullandığı göze çarptığından, ezilenin yanında olma değerini de öğrenciye kazandırmaktadır.

3.2. Aile Birliğine Önem Verme Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar

Aile belli ilişkiler halinde bulunan insanlardan oluşan birliğe denir Bu birliğin bireylerinin belli bir amaç üzerinde birleşmesiyle de toplumsal bir hareketlilik oluşur. Toplumun en küçük birimi olmakla beraber temel yapı taşı da olan aile; Türkçe Sözlük’te, “Karı, koca ve çocuklardan oluşan topluluk: Aynı soydan gelen veya aralarında akrabalık ilişkileri bulunan kimselerin tümü: Birlikte oturan hısım ve yakınların tümü. Aynı gaye üzerinde anlaşılan ve birlikte çalışan kimselerin bütünü.”⁷¹ olarak tanımlanmıştır. “*Aile davranış kalıplarından oluşmuş bir sosyal sistemdir. Bu davranış kalıpları aile içinde geliştirilir ve devam ettirilir.*”⁷². Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü’nün, *Türkiye’de Aile Değerleri Araştırması* isimli çalışmasında yer alan tanımlarıyla aile, tarih boyunca her toplumda varlığını

⁷⁰ Abdullah Uçman, “Tevfik Fikret-Mehmet Akif Münakaşası”, *Bir Muhafif Kimlik Olarak Tevfik Fikret*, 2007, s. 77.

⁷¹ *Türkçe Sözlük*, s. 45.

⁷² Nazlı Serap, *Aile Danışmanlığı*, Anı Yayıncılık, Ankara 2011, s. 20.

devam ettirmiş en önemli kurumlardan birisidir. “Genel olarak aile, nüfusu yenileme, millî kültürü taşıma, çocukları sosyalleştirme, ekonomik, biyolojik ve psikolojik tatmin işlevlerinin yerine getirildiği bir kurumdur.”⁷³ Aile toplumun çekirdeği ve toplumsal birlikteliğin sembolüdür. Kültür olarak da Türk milletinin çok önem verdiği aile ve aile birliği, sosyal ve ahlaki düzenin sağlanmasında çok önemli bir yer tutar. Millet olarak önem verdiğimiz bağımsızlık, özgürlük, sorumluluk değerlerinin aileden kaynaklandığı ve ailenin bir arada ve dayanışma halinde olmasının olumlu bir sonucu olduğunu dikkate alırsak tarihte kurmuş olduğumuz devletlerin kuruluş aşamasında ailenin ve aile birliğinin önemli bir yer tuttuğu görülmektedir.

Türkçe eğitiminin de en temel unsurlarından ana dil eğitimi ailede başlar. Aile kültüründen temelini alan ana dil ve eğitimi okulun da katkısıyla, bireyin sosyalleşmesi ve topluma tarihî, kültürel, sosyal açılardan uyumunu sağlayan en önemli unsur olarak göze çarpmaktadır. Bu açıdan bakarsak aile, toplumun temelini atan dilin oluşturucusu olarak çok önemli bir unsurdur.

Ailenin birliğine önem verme değeri, genel eğitimsel hedeflerinin yanı sıra, Türkçe eğitimi açısından da önemlidir. İnsanın hayatı boyunca taşıyacağı ve eğitim süreciyle gelişeceği anadilinin var olduğu birlik olan aile kavramı, öğrencinin zihinsel gelişimi için önemli bir yer tutmakla beraber, sorumluluk bilinci taşıyarak, ondan aldığı birikimle diğer insanlara dilin güzelliklerini aktarma açısından önemlidir.

Aile birliği değerine Türkçe Öğretim Programı’nın ‘Programın Uygulanması’nda Öğretmenin Rolü’ bölümünde öğretmenin aile ile iş birliği başlığı altında doğrudan yer verilmiştir. Böylece Türkçe öğretiminin aile birliğinin sağlanması değeriyle bağdaştırılması sağlanmıştır

“Dilin dört temel becerisi olan dinleme/izleme, konuşma, okuma ve yazmanın geliştirilmesinde, okuldaki öğrenme ve öğretme etkinliklerinin yanında, ailenin bu konuda bilinçli olarak hareket etmesi de önemlidir. Bu nedenle öğretmen, aile ile iş birliği yaparak dilin güzel ve bilinçli kullanılması amacıyla aileyi yönlendirmeli ve birlikte hareket etmek için gerekli önerilerde bulunmalıdır.”⁷⁴

⁷³ *Türkiye’de Aile Değerleri Araştırması*, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ankara 2010, s. 21.

⁷⁴ MEB, s. 55.

Aile birliğine önem verme değeri, ayrıca Türkçe Öğretim Programı'nda yer alan 'Temalar' bölümünde altında "İletişim" başlığı altında doğrudan aile iletişimi ismiyle belirtilmiştir.⁷⁵

Tablo 3.2. Aile Birliği Değerinin Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda Yer Alışı

İletişim	<i>İnsanlarla iletişim</i>
	<i>Uluslararası iletişim</i>
	<i>Kültürel iletişim</i>
	<i>Bilgi iletişimi</i>
	<i>Aile iletişimi</i>
	<i>Öğrenci öğretmen iletişimi</i>
	<i>Diğer canlılarla iletişim</i>
	<i>Kitle iletişim araçları</i>
	<i>İletişim becerileri</i>

Mehmet Akif Ersoy, *Safahat*'ta ailenin birliğini vatanın ve milletçe bağımsızlığımızın temel sebebi olarak görmüş, Türk milletini de bütünsel bir yaklaşımla büyük bir aile olarak görmüştür. Türk milletinin birbiri içinde kenetlenmiş parçalarını, ailenin olumlu sonucu ve ailevî birlikteliğin doğal neticesi olarak göstermiştir. Ailenin bozulmasını ve birlikteliğinin yok olmasını ülkenin düzeninin bozulmasıyla eşdeğer gören Mehmet Akif Ersoy, aileyi oluşturan her parçanın önemli olduğunu, birinde oluşan sıkıntının diğerlerini de etkileyeceğini anlatmaktadır. Düздаğ'ın ifadesiyle, "Genç içinde doğduğu ve kendi kurduğu aileye gayet sıkı bir şekilde bağlı olacaktır. Bu aynı zamanda vatan vazifesidir. Çünkü ailenin bozulması, ailede ahlakın bozulması, cemiyeti mahveder."⁷⁶

Aile birliğine önem verme değeri ile ilgili, *Safahat*'ta incelenerek elde edilen bulgu ve yorumlar şunlardır: Mehmet Akif, aile düzeninin toplum yapısının direği olduğunu fark ederek aile hayatının gerekliliğini Anadolu insanına birçok şekilde aktarmıştır. "Mehmet Akif'in aile hayatı ve aile saadeti ile ilgili düşüncelerini, kısa fakat geniş manalı bir özet olarak 'Mahalle Kahvesi' isimli şiirinde bulabiliriz."⁷⁷ Aile kurumunun

⁷⁵ A.g.e, s. 58.

⁷⁶ Düздаğ Erdoğan, *Mehmed Akif Hakkında Araştırmalar 1*, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Mehmed Akif Araştırmalar Merkezi, İstanbul 1989, s. 104.

⁷⁷ Düздаğ, *Mehmed Akif Hakkında Araştırmalar 1*, s. 62.

önemine dikkat çeken şair, faydasız bir şekilde dışarıda geçirilen vaktin aile birliğini olumsuz etkileyeceğini belirtmektedir.

“Hayât-ı âile dünyâda en safâlı hayat,
Fakat o âlemi bizler tanır mıyız Heyhat!
Sabahleyin dolaşıp bir kazanca hizmetle;
Evinde akşam otursan kemâl-i izzetle;
Karın, çocukların, annen, baban, kimin varsa,
Dolaşsalar; seni kat kat bu hâleler sarsa,
Sarây-ı cenneti yurdunda görsen olmaz mı?
İçinde his taşıyan kalb için bu zevk az mı?
Karın nedîme-i rûhun; çocukların rûhun
Anan, baban birer âgûş-i ilticâ-yı masûn.
Sıkıldın öyle mi! Lâkin biraz alışsan eğer
Fezâ kadar sana vâsi’ gelir bu dar çember.
Ne var şu kahvede bilmem ki sığmıyorsun eve”^{78 79}

Bu mısralarda Mehmet Akif Ersoy, aile hayatının belli bir düzen gerektirdiğini ve aileye bağlılığın insan yaşamı için de çok önemli olduğunu anlatırken döneminde toplumsal yaşam içerisinde önemli bir yer tutan kahve kültürüne de değinmiştir. Türk toplumunun değer vermesiyle kültürümüze yerleşen kahvehanelerin başlangıcı Osmanlı’nın yükselme dönemine gitmektedir. “Tarihçi Peçevî’ye göre, ilk kahvehaneleri Halepli Hakem adında bir tüccar ile Şamlı Şems adında bir efendi, İstanbul Tahtakale’de 1554 tarihinde açtılar.”⁸⁰ Toplumsal hayatta yer almaya başladığı ilk yıllardan itibaren talep gören kahvehaneler insanların yeni toplanma mekânı haline gelmiştir. Zaman içerisinde çeşitli evrelerden geçen kahve kültürü ilk açıldığı dönemlerde kıraathane ismiyle anılmaya başlamış özellikle Tanzimat döneminden itibaren günümüze bilinen şeklini

⁷⁸ *Birinci Kitap*, Mahalle Kahvesi, s. 151.

⁷⁹ Şair, ailenin düzeninin korunmasına eserinde iki kez doğrudan yer vermiştir.

“*Yoksa boynunda bugün zorca gezerdin yuların!*

Karı iç görmeyecek; varsa piçin bakmayacak,

Çamaşır, tahta, yemek nerde ateş yakmayacak,

Bunların hepsini yapmak sana âid "şer'an!"

Çocuk emzirmeye hatta olacak bir süt anan!

Boşarım, evlenirim bahsini artık kapa da,

Hak ne verdiyse yiyip hoş geçinin bir arada.”

(*Birinci Kitap*, “Köse İmam”, s. 254.)

⁸⁰ Ahmet Yaşar, “Osmanlı Şehir Mekânları: Kahvehane Literatürü”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, c. 3, S. 6, 2005, s. 239.

almıştır. İlk dönemlerinde “Kahvehaneler, Türk toplumunun kültürel hayatında önemli bir yere sahiptir ve insanların bir araya gelerek toplumsallaştıkları mekânlar olarak dikkat çekmektedir.”⁸¹ Fakat bu mekânlar zamanla asıl amacından saparak kumar oynama ve zaman öldürme amaçlı da kullanılmaya başlanmıştır. Mehmet Akif tarafından ailenin birliğini bozduğu için eleştirilen kahvehaneler, şairin yaşadığı dönemde genelde boş zaman geçirmek amacıyla uğranılan bir mekân haline gelmiştir. Şairin “Mahalle Kahvesi” isimli manzumesinde yer verdiği bu konu aile birliğinin toplumdaki düzenle ilişkisini göstermek adına önemli bir rol oynamaktadır.

Safahat'ta, aile düzeninin gerekliliğinden söz eden Mehmet Akif, bunun nihaî sonucu olarak aile fertlerinin birbirini etkilediğinden ve birlikte zaman geçirip çeşitli planlar yapmalarının olumlu sonuçlarından söz etmektedir. “Şair, böyle yerlerde oturup vakit geçirenlere, aile hayatını hatırlatmakta ve onun güzelliklerini saymaktadır.”⁸² Şair, ailesinin üzerinde etkili olduğu bir konu olan meslek seçimine de değinmektedir. Anne ve babasının geleceğe dair planlarını “Hüsrân-ı Mübin” şiirinde okuyucuya aktarmaktadır.

“Başlattığı gün mektebe, duydum ki, diyordu,
Rahmetli babam: "Âdem olur oğlum ilerde.
Annemse, oturmuş, paşalıklar kuruyordu...
Âdemliği geçtik! Paşalık olsun, o nerde
Âmâli tezâd üzre giderken ebeveynin,
Hep böyle harâb olmada etfâl ara yerde!”⁸³

Mehmet Akif, anne ve babanın çeşitli planlarının çocuk açısından olumsuz etkisinden söz etmektedir. Ailedeki fikir ayrılıklarının ortasında kalan birey sağlıklı bir seçimde bulunmakta zorlanır. Düzdağ, bu mısralardan bahseder. “Babalar oğlum ‘Adam’ olsun derken anneler ‘Paşa’ olmasını istiyorlar. Hâlbuki bu iki arzu birbirine zıttır. Ve arada çocuklar, hiçbir şey olamamaktadırlar. Parçanın adı da zaten ‘Hüsrân-ı Mübin’dir.”⁸⁴ Osmanlı döneminden millî devlete geçiş sürecinde anne ve babanın çocuğun eğitimi

⁸¹ Mustafa Yağbasan ve Fuat Ustakara, “Türk Toplumundaki Kahvehane ve Kafelerdeki İletişimsel Ortamı Belirlemeye Yönelik Bir Alan Araştırması (Gaziantep İli Örneği)”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 18, S. 1, 2008, s. 237.

⁸² Düzdağ, *Mehmed Akif Hakkında Araştırmalar 1*, s. 62.

⁸³ *Birinci Kitap*, “Hüsrân-ı Mübin”, s. 166.

⁸⁴ Düzdağ, s. 58.

üzerinde farklı görüş sahibi olmalarını eserine yansıtan Mehmet Akif, bu dönemde daha çok annelerin geleneksel babaların ise modern eğitimden yana olduklarını belirtmektedir. Bununla beraber aile içerisindeki işbirliği de çocuğun eğitiminde önemli bir yer tutar. “Anne ve baba çocuğun eğitiminde fikir ve gönül birliği içinde olmalıdır. Yoksa babası adam olsun, annesi de paşa olsun derse, ebeveynin tezadı ortasında çocuklar harâb olur. Diğer taraftan terbiye, eğitim ve güzel örnek göstermekle gerçekleşir.”⁸⁵ Aile içindeki fikir birliği olması çocuğun eğitim hayatında önemli bir yer tuttuğu için çocuk eğitimi boyutuna ve işbirlikli hareket etmeye özen gösterilmelidir.

“Görün şu âile efrâdının sevişmesini;
 Küçük, büyüklerinin rûhu, kurretü'l-ayni;
 Büyük küçükler için dâyedir, mürebbîdir...
 Gider, hayâtını tanzîm eder, görür gözetir.
 Güneş ki âilenin mihriban reîsi odur.
 Serîr-i muhteşeminden süzüp fezâyı vakûr
 Nazarlarıyla arar her tarafta mevkibini;
 Nasıl ararsa bir âvâre yâr-ı gâibini.
 Bulunca hepsini artık o nâzenin sîne,
 Alır birer birer âgûş-i hâr-ı şefkatine.
 Bu hânümânı tutan hep onun himâyesidir;
 Üzerlerinde gezen sâye kendi sâyesidir;”⁸⁶

Bu mısralarda ailenin ve aile büyüklerinin çocuklar üzerindeki etkisinden, aile kurumunun çocuklarla değer kazandığı ve aile içerisinde himayenin yerinden bahsedilmektedir. Aile büyükleri tarafından güvenli bir şekilde himaye edilen çocuk, bulunduğu ortama değer katmakta ve içinde yer aldığı ailenin varlığını anlamlandırmaktadır. Yetiştirilen çocuklarla anlam kazanan aile kurumu, toplumsal yaşamda önemli rol oynamaktadır.

Aile düzeninin bizde iyi bir şekilde korunduğunu gören Mehmet Akif, var olan birçok güzelliğin yok edilmesine rağmen aile kurumunun ayakta durduğundan bahsetmektedir.

⁸⁵ Yeniterzi, s. 270.

⁸⁶ *Dördüncü Kitap*, "Vaiz Kürsüde", s. 258.

Bu birlikteliğin de çözülmesi durumunda, toplumsal bir faciayla karşı karşıya kalabileceğimizi belirtir.

“Biz ki her mevcudu yıktık, gayesiz bir fikr ile ;
Yıkmadık bir şey bırakmadık... Sade bir şey: aile. (...)

Lakin Allah etmesin, bir düşse şayet, ailat,
En kani kollarla kalkamaz imkânı yok”⁸⁷

Bu parçalarda, aile kurumunun ve onun birliğinin toplumun çekirdeğini oluşturduğundan dolayı en sarsılmaz birliktelik olduğu anlatılmaktadır. *Safahat* isimli eserin oluşturulduğu dönemde toplumsal alanda birçok konuda yanlış yola girildiğinden bahseden Mehmet Akif Ersoy, en son kale olarak ailenin kaldığından bahseder. Bununla birlikte onun da yıkılması halinde ne onun ne de milletin bekasının kuvvetli hale gelemeyeceğini anlatmaktadır. Meşrutiyet Döneminin önemli düşünürlerinden Ziya Gökalp bu konu üzerinde çalışmalar yapmıştır. *Türkçülüğün Esasları* eserinde aile kurumuna “Aile Ahlakı” isimli ayrı bir başlık halinde değinmiştir.⁸⁸ Hülya Argunşah’a göre Ziya Gökalp “ ‘Aile’ başlıklı şiirinde yazar, aileye devletin ve milletin esası olarak bakmakta ve ‘ailedir bu milletin bu devletin esası”⁸⁹ düşüncesindedir. Ailenin korunması ve milletin temeli olarak görülmesi meselesi dönem içerisinde bir devlet politikası haline gelmiştir. Gökalp’ın “Aile cemiyetlerin en küçüğü, fakat en canlısıdır. Aile cemiyeti, millî cemiyetin temelidir. Aile ne kadar kuvvetli olursa millet de o kadar kudretli olur.”⁹⁰ şeklindeki sözleri de dönemin fikir yapısını yansıtmaktadır.

Aile sevgisini ve ona verilen önemi Allah’a iman delili sayan Mehmet Akif, iman mefhumu ve aile saadeti arasında sıkı bir bağ kurar.

“Hülâsa, âile hissiyle cümle hissiyyât;
Mukaddesâtı için çırpınan yürekte olur.”⁹¹

Bu parçada, Mehmet Akif Ersoy, Fatih Camii imamının ağzından, aile sevgisinin imandan geldiğini ve bu sevginin Allah tarafından verilen bir sorumluluk olduğunu

⁸⁷ *Üçüncü Kitap*, “Hakk’ın Sesleri”, s. 236.

⁸⁸ Gökalp Ziya, *Türkçülüğün Esasları*, Kemer Yayınları, İstanbul 1996, s. 160.

⁸⁹ Hülya Argunşah, “Gökalp’a Göre Ailenin Önemi”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü*, S. 7, 1996, s. 248.

⁹⁰ Ziya Gökalp *Külliyatı –Limni ve Malta Mektupları*, Türk Tarih Kurum Yayınları, Ankara 1977, s. 414.

⁹¹ *Dördüncü Kitap*, “Vaiz Kürsüde”, s. 284.

anlatmaktadır. “Vaiz Kürsüde” manzumesinde genel olarak aile-vatan ilişkisi üzerinde duran ve bu kavramların birbirinden ayrı düşünülmemeyeceğini belirten şair aile ve vatani özdeşleştirmiştir. Mehmet Akif, ikisinin de toplumsal açıdan kendine özgü anlamları olduğunu ifade ederek, bu anlamların birbirini tamamladığını aktarmıştır. Özellikle II. Meşrutiyet döneminde ailenin devlet içerisindeki yeri önem kazanmış ve çeşitli şekillerde dile getirilmeye başlanmıştır. “II. Meşrutiyet yıllarında aile sorunu ‘yeni hayat’ diye nitelenen yeni yaşam biçiminin bir parçasıdır. Toplumda kökten değişimler aile yaşamını da kapsamına almak durumundadır. ‘Yeni aile’ ya da ‘millî aile’ İttihatçıların özlemine duydukları aile biçimidir.”⁹² Yeni şeklinde ifade edilen bir aile yapısının millî olarak da ifade edilmesi devletin aile ile özdeşleştirildiği anlamına gelmektedir. Millî aile kavramının doğrudan vatanla ilişkilendirilmesi ise bu dönemin temel düşünce yapısını oluşturan önemli bir etken olarak göze çarpmaktadır.

Aile birliğine önem verme değeri Mehmet Akif Ersoy’un önem verdiği kavramlardan birisidir. Doğrudan ya da dolaylı olarak sekiz farklı şekilde karşımıza çıkarılan bu kavram, Türkçe eğitimi ve sosyal hayat açısından büyük önem arz etmektedir. Dayanışma, sorumluluk gibi birçok toplumsal değerle bağlantılı olan aile birliğine önem verme değeri, öğrencide dayanışma ve sorumluluk duygusunu uyandırmaktadır. Mehmet Akif Ersoy’un bu değeri ailenin birliğinin milletin birliği ve milletçe özgür olmanın temel koşullarından biri olarak yansıttığı görülmektedir.

3.3. Bağımsızlık Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar

Bağımsızlık, bir toplumun devamlılığını sürdürebilmesi açısından çok önemli bir değerdir. Bu değer, bir devletin ya da milletin kendisi dışındaki devletlerin himayesi altında yer almayıp hür bir şekilde varlığını devam ettirmesi anlamına gelir. Türk geleneğinin en önemli unsurlarından biri olarak kabul edilen bağımsızlık, tarih ve nesiller arası kültür aktarımı açısından önemli bir noktada durmaktadır. Dilimizin ilk kaynağı olarak gösterilen Orhun Yazıtları’ndan ve en eski hikâyelerimiz Dede Korkut’tan başlayarak son yüzyıldaki edebiyatımıza kadar birçok yerde karşılaşılan bağımsızlık düşüncesi, eğitim amaçlarımızın da temel noktalardan birini oluşturmaktadır. Bağımsızlığımızın tehlikeye girdiği bir dönemde, İstiklal Marşı’nı yazarak “vatan şairi” unvanı alan Mehmet Akif Ersoy yazmış olduğu yazı ve şiirlerinde

⁹² Zafer Toprak, “II. Meşrutiyet Döneminde Devlet, Aile ve Feminizm”, *T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Sosyo Değişim Sürecinde Türk Ailesi*, c. 1, Aralık 1993, s. 222.

bağımsızlık değerini ciddiye alarak irdelemiş ve bağımsızlığımızın tehlikeye düşmesinin nedenlerini tespit etmeye çalışmıştır. Şair, bağımsızlık değerini özgürlük ifadesine oldukça yaklaştırarak farklı bir anlatım tarzı oluşturmuştur. Ona göre bağımsızlığımızın sıkıntılı bir duruma düşmesinin çalışmamak, fedakâr olmamak, aile birliğine önem vermemek, tarihinden yoksun olmak gibi birçok nedeni vardır. Görüldüğü gibi bu nedenler eğitim bilimlerinde kullanılan ve Türk millî eğitiminin amacı haline gelmiş başlıklarda sürekli olarak geçmektedir. Bu yüzden bağımsızlık değeri değerler eğitiminin ve Türkçe eğitiminin birçok noktasında vurgulanmaktadır. Bağımsızlık değeri ile ilgili, *Safahat* isimli eserde incelenerek elde edilen bulgu ve yorumlar şunlardır:

Mehmet Akif Ersoy, içinde bulunduğu dönemin şartları da dikkat alındığında, bağımsızlığın yüzyıllardan beri gelen bir olgu olduğuna vurgu yapmaktadır. Türk milletini kendi şahsında anlatan Mehmet Akif Ersoy, yumuşak mizaçlı olan milletin bıçak kemiğe dayandığında gereken tepkiyi çekinmeden vereceğini belirtir.

“Doğduğumdan beridir âşıkım istiklâle,
Bana hiç tasmalık etmiş değil altın lâle
Yumuşak başlı isem, kim dedi uysal koyunum
Kesilir, belki, fakat çekmeye gelmez boyunum.”⁹³

Mehmet Akif, tarihi boyunca bağımsız yaşamış Türk milletinin esaret altına giremeyeceğini anlatmaktadır. Şair, ılımlı duruşundan taviz vermeyen Türklerin yaşam hakları elinden alınmaya başlandığı zaman kendilerini bağımsızlıkları uğruna feda edebileceklerini ifade etmektedir. Hürriyetin öneminin bahsedildiği bir diğer parçada ise insan olarak yaşamının bağımsız olmayla eş olduğu vurgulanır. Bağımsız olmanın ve özgür yaşamının siyasal bir akıma dönüşmesiyle beraber hürriyet kavramı da kendinden önceki dönemlere göre daha evrensel hale gelmiştir. Avrupa’da Fransız İhtilali’nin (1789–1799) yaşanmasının sonucunda Avrupa’ya yayılan eşitlik, hürriyet, bağımsızlık gibi kavramların etkileri Osmanlı devletinde de kendisini göstermeye başlamıştır. Fransız İhtilali’nden sonra oluşan toplumsal karmaşayı yeni bir toplumsal düzenleme ve

⁹³ *Altıncı Kitap*, “Asım”, s. 387.

reformla ortadan kaldırmayı denemesi anlamına gelen pozitvizmin⁹⁴ de çeşitli şekillerde yayılması sonucu Osmanlı'da da bazı akımlar kendini göstermiştir. Özgür düşünce ve eşitliğin doğal sonucu olarak ortaya çıkan hürriyet fikri yazarların kaleminde kendine yer bulmuştur. Mehmet Akif'ten önce yaşayan ve I. Meşrutiyet Dönemini geçiren bir başka şair Namık Kemal de hürriyetin önemini vurgulayarak kendisinden sonra gelen Mehmet Akif gibi şairleri etkilemiştir. "Namık Kemal, hürriyet fikrini ilk defa felsefi denebilecek bir tarzda insana ait tabii haklarla temellendirmektedir. O, insan hakları arasında bugünkü ifadesiyle demokratik eğitim hakkı/eğitimde imkân ve fırsat eşitliği olarak değerlendirilebilecek 'hürriyet-i mekâtîp' hakkını da saymakla Fransız İhtilali'nin getirdiği fikirleri imparatorlukta maârif alanında da genişletmiştir."⁹⁵ Yazar, hürriyeti daha çok fikir özgürlüğü ve eğitime önem verilmesi olarak ifade ederek bunların insana özgü haklar olduğunu vurgulamıştır. Kimsenin eğitimden yoksun bırakılamayacağını ifade etmiş ve fırsat eşitliğinin toplumun her köşesine yayılması gerektiğini ifade etmiştir. Bununla beraber hür olmayı insan gibi yaşamamanın şartı olarak gören Namık Kemal'den otuz yıl kadar sonra eser veren Mehmet Akif de aynı düşünceleri savunmuştur.

"Desen bir kere 'İnsânım!' kanan kim hem niçin kansın
Hayır, hürriyetin, hakkın masûn oldukça insansın."⁹⁶

Bağımsızlığın önemini dönemin şartlarının da vermiş olduğu hırs ve çabayla aktaran Mehmet Akif Ersoy, insan olarak yaşayabilmenin şartlarından ilkinin bağımsız olmak, boyunduruk altında olmamak şeklinde belirtmiştir.

Bağımsızlığın güzelliğini ve değerini çeşitli benzetmeler ve kinayeler yaparak dile getiren Mehmet Akif Ersoy, hürriyet kavramını kavuşulan bir mutlu son ve rahatlama olarak görmektedir. Bu açıdan bağımsız olma kavramı bir vazgeçilmezlik oluşturmaktadır.

"Değil kâbusun artık devr-i devlet intibâhındır.
Gel ey nâzende hürriyyet ki canlar ferş-i râhındır."⁹⁷

⁹⁴ Veysel Sönmez, "Auguste Comte (1798-1857) Pozitivizm ve Olguculuk", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi*, c. 3, S. 3, 2010, s. 161.

⁹⁵ Zeynep Biçer, "Yeni Osmanlıların Eğitim Öğretim Görüşleri", *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü* Ankara 2011 (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s. 83.

⁹⁶ *Yedinci Kitap*, "Alımlar Terlemeli", s. 439.

Mehmet Akif'e göre devlet için uyanma vakti gelmiştir. Hürriyetin toplumun her kesimine yayılma zamanının geldiğinden bahseden şair, özgürce hareket etmenin halkın ayaklarına sunulan bir nimet olarak görmekte ve hürriyeti nazlı olarak niteleyerek onun zor elde edildiğini, kıymetinin bilinmesi gerektiğini ifade etmektedir.

Bağımsızlık kavramını somutlaştırarak ona bir değer atfetmek isteyen Mehmet Akif, hürriyeti küçük ve güzel bir kız çocuğuna benzeterek, onun henüz yeni olduğunu ve bütün ihtişamıyla topluma hitap ettiğini aktarmaktadır.

“Beyaz entarisiyle kar gibi kız,
Sanki Cennet'ten inme zâde-i hûr
Ya seher pâredir ki perrandır
Düş-i nâzında bir sehâbe-i nûr.
Kuşanıp bir nitâk-ı hürriyyet
Geziyor hâk-dâni dûrâ-dûr!
Hâle-dâr eyleyince bedri şafak
Bu kadar dil-nişîn olur ancak.”⁹⁸

Şair, bu iki parçada hürriyetin güzelliğinden bahsetmektedir. Özellikle hürriyetin cennetten inme olarak gösterildiği ve özgürlük değerine yaklaştırıldığı “Beyaz entarisiyle kar gibi kız, Sanki Cennet'ten inme zâde-i hûr” mısralarında bağımsızlığın değeri aktarılmıştır.⁹⁹ Mehmet Akif bu manzumesinde hürriyet kavramını kız çocuğuyla özdeşleştirmiştir. Bu kavramın ne kadar değerli olduğunu insanın en sevimli dönemlerinden olan çocuklukla bağdaştıran şair, çağdaşı Tevfik Fikret¹⁰⁰ gibi kız çocuğu teması üzerinden hürriyetin güzelliğini ifade etmiştir. Bağımsızlığı önemini sıkça vurgulayan şair, onu elde ettikten sonra işin asıl yeni başladığını belirtir ve hürriyetin gereklerini yerine getirmeden yaşamının, bağımsızlık misyonunu yerine

⁹⁷ *Birinci Kitap*, “İstibdad”, s. 125.

⁹⁸ *A.g.e.*, “Hürriyet”, s. 131.

⁹⁹ Ayrıca bağımsızlığın önemi ve değeri şair tarafından eserin farklı yerlerinde sürekli vurgulanmıştır. “Azıcık bilmek için kadrini istiklâlin, Bakınız çehre-i meş'ûmuna izmihlâlin.” (*İkinci Kitap*, “Süleymaniye Kürsüsünde”, s. 206.)

“Sabahü'l-hayr-ı hürriyet, İlahi, leyl-i gün oldu;
Karanlık bir hezimet her taraftan ru-nümun oldu!”
(*Üçüncü Kitap*, “Hakk'ın Sesleri”, s. 386.)

¹⁰⁰ Kamuran Eronat, “Tevfik Fikret'in Şiirlerinde Çocuk ve Gençlik”, *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 9, s. 41.

getirmeyeceğini ifade eder. Eğitimin bu misyonu en iyi biçimde devam ettirebileceğini belirten şair, savaşlarla kazanılan hürriyetin eğitim yoluyla pekiştirilerek gelecek nesillerin akıllarında kalıcı olarak bulunması gerektiğini kasteder. Mehmet Akif'e göre hürriyet fikri en kuvvetli biçimde eğitim yoluyla verilebilir.

“Sade hürriyeti i’lân ile bir şey çıkmaz;
Fıkr-i hürriyeti hazm ettiriniz halka biraz.”¹⁰¹

Şaire göre, bağımsızlığın hakkını vermeden yaşandığı takdirde bu kavram içi boşalmış bir şekilde karşılık bulur. Bu durumda hürriyet şekilcilikten öteye gitmez. Hürriyetin eğitimle perçinlenip geliştirilebileceği düşüncesi dönemin eğitim programlarında da Edebiyat dersi adı altında verilmiştir. Edebiyat dersi müfredatında hürriyetle ve özgür düşünceyle alakalı eserler yer almıştır. “Şair ve yazarlar ile okutulacak eserler programda açıkça belirtilmiştir. II. Meşrutiyetin getirdiği özgürlük havasının etkisiyle Namık Kemal ve Tevfik Fikret'in eserleri de programlarda yer alır. Hürriyet Kasidesi, Hasan'ın Gazası, Sis ve Rücu gibi vatanî, millî hisleri, özgürlük kavramlarını işleyen, toplumsal ve siyasi eleştirili konuları ele alan şiirler, II. Meşrutiyetin ilanı ile öğretim programlarına girer.”¹⁰² Özgür düşünen ve bağımsızlığa değer veren bir nesil oluşturma fikrinin ortaya çıkmasıyla, bu dönemde hürriyet kavramı eğitim programlarına girmiştir.

“Olamaz böyle sefil ümmet için hakk-ı hayat.

Duyulan nağme-i hürriyet onun son nefesi!”¹⁰³

II. Meşrutiyet'in ilanından hemen sonra yayılmaya başlayan özgürlük ve eşitlik dalgasının olağandışı bir şekilde ilerlemesinden rahatsızlık duyan Mehmet Akif, elde edilen hürriyetin yanlış anlaşıldığını belirtmektedir. Şair, hürriyetin ilan edildiği sıralarda iktidarı elinde bulunduran güçlerin halkın gelişigüzel tavırlarına ses çıkarmadıklarını ifade etmektedir.

“Bir de İstanbul'a geldim ki: Bütün çarşı, pazar

Na'radan çalkanıyor! Öyle ya... Hürriyet var!”¹⁰⁴

¹⁰¹ *Birinci Kitap*, “Köse İmam”, s. 162.

¹⁰² Nilay Işıksalan, “II. Meşrutiyet Dönemi Sultanilerinde Türkçe Ve Edebiyat Öğretimi”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S. 9, 1998, s. 194

¹⁰³ *İkinci Kitap*, “Süleymaniye Kürsüsünde”, s. 202.

¹⁰⁴ A.g.e. , s. 202.

Mehmet Akif Ersoy bu mısralarda elde edilen özgürlüğün, bağımsızlığın içinin boşaltılmadan hakkıyla yaşanması gerektiğini anlatmaktadır. Özellikle İstibdat Dönemi'nden çıkarak bir bağımsızlık kazanıldığı ve özgürlüğün doyasıya yaşanacağı düşünülen dönemde İstanbul'da bağımsız düşünceden daha çok, serbestlik, başıboşluk görmüş ve hürriyetin hakkının verilmediğini belirtmiştir. 31Mart Vakası'ndan sonra esmeye başlayan hürriyet rüzgarının bir süre sonra farklı yönlere çekilmesi bu sıkıntıların en büyük nedenlerindedir. Hürriyetin ilanından sonra halk çeşitli gruplara ayrılmıştır. “Nitekim kendini 31 Mart'ta ortaya koymuş anayasal sisteme muhalif düşünceyi destekleyen ve Volkan Gazetesi etrafında bir araya gelmiş olan İslamcı muhalifler vardı.”¹⁰⁵ Bu dönemde İttihatçılara ve Ahrar Fırkası'na¹⁰⁶ karşı öne çıkan bu grup dönemin hükümetine muhalif olmuştur.

“Mefâhir kaynasın gitsin de, vicdanlar kesilsin lâl...

Bu izmihlâl-i ahlâki yürürken, durmaz istiklâl!”¹⁰⁷

Bağımsız olmanın kolay gerçekleşmediğini, bağımsızlığın çıkış noktasının gayret, fedakârlık ve çalışkanlık olduğunu söyleyen Mehmet Akif Ersoy, Batı dünyasından gördüğü bu erdemi, bizim toplumumuzda da görmek istemektedir. İstikbalin, bağımsızlığın gayret veren toplumun hakkı olduğunu vurgulamaktadır.

“Böyle evlâd okutan milletin istikbâli,

Haklıdır almaya aguşuna istikbali.

Yarın olmazsa, öbür gün olacaktır mutlak...

Uzak olmuş ne çıkar. Var ya bir ati ona bak!”¹⁰⁸

Mehmet Akif, istiklalin gerçek anlamda ancak eğitimle kazanılacağını ifade etmiştir. Çağdaşlarında da aynı düşünceler göze çarpmaktadır. Meşrutiyet döneminde eğitim konusu pratikte çok fazla ileriye gidememiştir. Yahya Akyüz, İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun eğitimle alakalı fikirlerinden şu şekilde bahseder:

“Meşrutiyet dönemi, eğitimde büyük girişimler dönemi olamamıştır.

Baltacıoğlu'na göre, ‘Mutlakiyet döneminde esaslı yeniliklere mani olan

¹⁰⁵ Esmâ Polat, “Eşref Edip Fergan'ın Hayatı, Eserleri ve Edebi Kişiliği”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2011, s. 173. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

¹⁰⁶ Cafer Şen, “Fecr-i Ati Encümeni Edebiyatı”, *Turkish Studies*, S. 4, 2009, s. 1336.

¹⁰⁷ *Yedinci Kitap*, “Umar mıydın?”, s. 441.

¹⁰⁸ *İkinci Kitap*, “Süleymaniye Kürsüsünde”, s. 198.

Sultanın istibdadı idi. Meşrutiyet döneminde yeniliklere mani olan birçok fertlerin kararsızlığı idi. Sanki sosyal hayat bütün gücüyle ortaya çıkacağı tek bir vücut bulamayıp, parça parça kanaatler taşıyan zayıf bireyler arasında dağılıp kalmıştı.”¹⁰⁹

II. Meşrutiyet Dönemi’nde eğitimle alakalı sembolik girişimler olmasına rağmen, ileri sürülen görüşler açısından bu dönemde eğitime değer verildiği gözlenmektedir.

“Örneğin Sâti Bey ile Ziya Gökalp’in o dönemin çeşitli mecmualarında terbiye, ödül ve ceza, öğretim, eğitim kavramları ile ilgili olarak birbirleri ile yapmış oldukları tartışmalar, bir çok kişi tarafından ilgiyle okunmuş, gerek Sâti Bey’in ve gerekse de Ziya Gökalp’in fikirleri okuyucular arasında destek ve kabul görmüştür.”¹¹⁰

Toplum içerisinde eğitim bilincinin oluşmaya başladığı II. Meşrutiyet Dönemi, çeşitli eğitim uzmanlarının da fikirlerini özgürce ifade ederek, halkın eğitim hayatına yön vermelerine olanak sağlamıştır. Eğitim alanında yapıcı tartışmaların eksik olmadığı bu dönem geleneksel anlayıştan modern anlayışa geçişte önemli bir noktada yer almaktadır.

“Meşrutiyet döneminde, geleneksel eğitim anlayışlarına ve öğretmen niteliklerine karşı çıkılmış, öğretmene, yeni eğitim amaçları ve görevleri verilmiştir. İtaatkâr ve miskin bir şekilde araştırma ve inceleme yapmaksızın sadece var olanı öğretmeye çalışan öğretmen tipi yerine, araştıran, gözlem ve deneye önem veren ve öğrenciyi öğretim faaliyetinin merkezine koyan öğretmen tipi dile getirilmeye başlanmıştır. Bu dönemde ilk kez öğretmenler Sâti Bey tarafından ‘ordu’ya benzetilmiştir”.¹¹¹

Avrupa’daki sistemlere benzer olarak araştırmacı ve deneyselliği esas alan bir eğitim sistemi oluşturmayı isteyen Ziya Gökalp, Sâti Bey ve Mehmet Akif gibi aydınlar II. Meşrutiyet Dönemi’nin özgür düşünce ortamından da faydalanarak çeşitli düşünceler ileri sürmüşlerdir.

¹⁰⁹ Akyüz Yahya, *Türk Eğitim Tarihi (M.Ö. 1000-M.S. 2011)*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 2011, s. 267.

¹¹⁰ Mustafa Şanal, “Tanzimat Ve Meşrutiyet Dönemlerinin Pedagojik Formasyon Anlayışı”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 12, S. 2, 2010, s. 204.

¹¹¹ Akyüz, s. 264.

Avrupa'nın bu gayretli durumunu gören Mehmet Akif Ersoy, bağımsızlığımızı amaçsız, çalışkanlıktan uzak olmak gibi sebeplerden dolayı kaybedebileceğimizi ifade ederek, sert bir ifade ile milleti bağımsızlık konusunda duyarlı olmaya çağırır.

“Nasıl tahammül eder hür olan esâretine
Kör olsun ağlamayan, ey vatan, felâketine!”¹¹²

Vatanın sorumluluğunun herkese ait olduğunu belirten şair, esaret durumunda ise aynı yarayı herkesin taşıması gerektiğini vurgulamıştır. Bu parçada bağımsızlık değeri, sorumlulukla bir tutularak verilmiş ve özellikle yeni nesle değer aktarımı yapılmak istenmiştir. Türkçe eğitiminin en önem verdiği değerlerden olan sorumluluk, Mehmet Akif Ersoy'un kaleminden vazgeçilmemesi gereken bir erdem olarak aktarılmıştır.

“İçinden esti mi bir gün hevâ-yı istiklâl?
Görür müyüm diye karşımda müslüman yurdu,”¹¹³

“Fatih Kürsüsünde” ve Ortadoğu'da geçen anılarını anlattığı “El Uksur'da” manzumelerinde, dönemin ağırlaşan şartları altında bağımsızlığını kaybetmek üzere olan ümmetini uyaran Mehmet Akif Ersoy, bağımsızlığa duyduğu özlemi dile getirmiştir. Daha sonraki kısımlarda şair, bağımsızlığımızı kaybettiğimizi şu sözlerle dile getirir:

“Beş altı pençe bir olmuş boğazlamakta bizi!
Silindi gitti Hilâl'in şu anda belki izi,
Zavallı Marmara'nın şerha şerha bağrından!
Bir İngiliz bezidir, belki, şimdi dalgalanan”^{114 115}

Bu parçada ise Mehmet Akif Ersoy, bağımsızlığın sağlanması için koymuş olduğu şartlara ahlaklı olmayı ekler ve ahlak olmadan kurulan bağımsızlığın eninde sonunda yozlaşıp, biteceğini anlatır.

¹¹² *Dördüncü Kitap*, “Vaiz Kürsüde”, s. 284.

¹¹³ *Beşinci Kitap*, “El-Uksur'da”, s. 317.

Şair, bağımsızlığa duyduğu özlemi bir matem havasına büründürerek farklı bir şekilde de anlatır.

¹¹⁴ “*Ferdâlara kaldıksa eğer... Nerde o ferdâ
Hâlâ mı bu İslâm'ı ezen mâtem-i yeldâ*”
(*Dördüncü Kitap*, “Vaiz Kürsüde”, s. 298.)

¹¹⁵ *Beşinci Kitap*, “Berlin Hatıraları”, s. 338.

Bağımsızlık değeri Mehmet Akif Ersoy'un en çok üzerinde durduğu kavramlardan biri olarak göze çarpmaktadır. Doğrudan ya da dolaylı olarak on beş farklı şekilde karşımıza çıkarılan bu kavram, Türkçe eğitimi açısından önemlidir. Duyarlılık, sorumluluk, dürüstlük gibi birçok değerle bağlantılı olan adil olma değeri, öğrencide sorumluluk ve adalet duygusunu uyandırmakla birlikte, Mehmet Akif Ersoy'un bu değeri daha çok mazlumun yanında olmak anlamında kullandığı göze çarptığından, ezilenin yanında olma değerini de öğrenciye kazandırmaktadır.

3.4. Barış Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar

Barış, sosyal yaşam ve dünya huzuru için önemli bir değerdir. Barış içerisinde yaşama toplumlar arası ilişkilerin gelişmesi ve insanların refah içerisinde varlıklarını devam ettirmeleri için gereklidir. Bireylerin bir arada yaşayabilmesi ve çeşitli toplumsal oluşumlar için zorunlu olan barış kavramı *Türkçe Sözlük*'te, "Barış: Savaşın bittiğinin bir antlaşmayla belirtilmesinden sonraki durum, sulh: Böyle bir antlaşmadan sonra insanlık tarihindeki süreç: Uyum, karşılıklı anlayış ve hoşgörü ile oluşturulan ortam."¹¹⁶ şeklinde ifade edilmektedir. Barış, evrensel bir anlam içermekle birlikte, zıtlıkların olduğu ve birçok sebepten dolayı savaşların çıktığı dünyada ihtiyaç duyulan bir olgu ve insan fitratına uyan bir kavramdır.

Türkçe Öğretim Programı'nda barış değeri doğrudan belirtilmemesine rağmen dolaylı ve örtük şekillerde aktarılmıştır. Barış değeri, okuma ve dinleme metinlerinde bulunması gereken özellikler başlıkları altında dolaylı olarak incelenmiştir. Türkçe Öğretim Programı'nda barış değeri daha çok toplumdahuzurun bozulmaması ve barış içinde yaşanması hedefine uygun olarak düzenlenmiştir.

"Okuma Metinlerinde Bulunması Gereken Özellikler"

- "3. Metinlerde ayrımcılığa yol açacak bölücü, yıkıcı ve ideolojik ifadeler yer almamalıdır."¹¹⁷

¹¹⁶ *Türkçe Sözlük*, s. 201.

¹¹⁷ MEB, s. 56.

Barış değeri, okuma metinlerinin düzenlenmesinde önemli bir yer tutmaktadır. Türkçe dersinin birleştirici özelliği göz önüne alındığında toplumsal bölücü, yıkıcı, ideolojik ifadelerin bu dersin kapsamında yer almaması gerekir. Aynı özelliğin dinleme metinlerinde de bulunması ve dinleme etkinliklerinde kullanılacak materyallerin hazırlanıp sunulmasında toplumda ayrılığa yol açacak ifadelerin bulunmaması gerekmektedir.

“Dinlenecek/İzlenecek Materyallerin İçeriğinde Bulunması Gereken Özellikler”

- “3. Siyasî kutuplaşmalara ve ayrımcılığa yol açacak bölücü, yıkıcı ve ideolojik ifadeler yer almamalıdır.”¹¹⁸

Türkçe Öğretim Programı’nda barış değeri toplumsal düzenin korunması hedefine uygun olarak düzenlenmiştir. Bölücü yıkıcı ve ideolojik faaliyetlerin ders materyalleri arasında yer almaması özellik olarak nitelendirilerek barış değeri kapsamında programa yansıtılmıştır.

Mehmet Akif Ersoy, barış değerine dolaylı yollardan vurgu yapmakla beraber, *Safahat*’ında az sayıda yer vermiştir.

Barış değeri ile ilgili, *Safahat*’ta incelenip elde edilen bulgu ve yorumlar şunlardır:

“Gürz-i girân-ı zulmünü ey kanlı nâsiye;
Eyvân-ı zer-cidâna as ziynetin diye!
Al kanlı bir kefenle donat hayme-gâhını,
Canlarla yak meçâil-i mâtem- penâhını!”¹¹⁹

“Şehâmet perverâ, Şâhâ! Zaman, bî-dâdı kaldırmaz;
Hatâ etmekte sin şâyed diyorsan "Kimse aldırılmaz."

Bu istibdâda artık bir nihâyet ver ki: İstikbâl
Karanlık derler amma işte pek meydanda: İzmihlâl!”¹²⁰

Mehmet Akif Ersoy, içinde bulunulan dönemin de etkisi de göz önüne alındığında, barış değerine doğrudan “Acem Şahı” şiirinde sadece iki yerde yer vermiştir. Şair, iki şiirde

¹¹⁸ A.g.e. , s. 57.

¹¹⁹ *Birinci Kitap*, “Acem Şahı”, s. 121.

¹²⁰ A.g.e. , s. 123-124.

de baskının kaldırılıp yerine barışın gelmesini istemektedir. Özellikle İstibdat Dönemi'nin ağırlığını üzerinde hisseden bir aydın olarak gözümüze çarpan Mehmet Akif Ersoy, Meşrutiyet Döneminden sonraki yıllarda da aynı sıkıntıları çekmiş ve bunu çeşitli şekillerde dile getirmiştir. Mehmet Akif Ersoy'un barış isteği daha çok düşünce açısından serbest bırakılmayı öngörürken, *Safahat*'ta az sayıda örnekle dile getirmiştir. Bu parçalar Türkçe eğitimi açısından önemli bir erdem olan barışçılığını öğrenciye aktararak pedagojik görevini yerine getirmekle beraber, Türk Millî Eğitiminin ve Sosyal Bilimler Eğitimi gibi bazı disiplinlerin de gelişmesi açısından önemli bir yer tutmuştur.

3.5. Bilimsellik Değeri ile ilgili Bulgular ve Yorumlar

Bilim, insanın dünyayı anlamlandırması çabasına verilen isimdir. Yaşadığı olayları anlamlandırmaya çalışan bireyler, çeşitli yöntemler kullanarak sonuca ulaşmaya çalışırlar. Bilimsellik, *Türkçe Sözlük*'te, "Bilimsel olma durumu."¹²¹ şeklinde açıklanmıştır. Bilimsellik değeri içinde gözlemler, deneyler ve genel gerçekler vardır.

Bilim, dünyayı çepeçevre saran, toplumların müreffeh olmasını sağlayan, insanda yaratılışından beri var olan merak duygusunu sistemleştiren bir olgudur. İnsanın iyi ve kötüyü ayırt etmesini sağlayan bilim, eski Türkçede kullanılan ilim kelimesiyle birçok yönden eşdeğerdir. Modern dünyada kendine vazgeçilmez bir yer edinen bilim, sosyal olaylara yön vermekle beraber, insanlığın arayışının süreksiz ve sınırsız olduğunu anlamaya yardımcı olur.

Türkçe Öğretim Programı'nda bilimsellik değerine doğrudan yer verilmiştir. Bilimsellik değeri *Genel Amaçlar* başlığı altında bilim, kültür ve sanat etkinliklerine yer verme kapsamında kullanılmıştır.

"1.2.1. Genel Amaçlar"

"Türkçe Dersi Öğretim Programı ile Türk Millî Eğitiminin genel amaçları ve temel ilkelerine uygun olarak öğrencilerin;

- 5. Seviyesine uygun eserleri okuma; bilim, kültür ve sanat etkinliklerini seçme,

¹²¹ *Türkçe Sözlük*, s. 270.

dinleme, izleme alışkanlığı ve zevki kazanmaları,

- 8. Bilgiye ulaşmada kitle iletişim araçlarından yararlanmaları, bu araçlardan gelen mesajlara karşı eleştirel bakış açısı kazanmaları ve seçici olmaları amaçlanmaktadır.”¹²²

Bilimsellik değeri Türkçe Öğretim Programı’nda *Temel Beceriler* bölümünde doğrudan yer almıştır. Bilimsellik ilgili değerler bu başlık altında değerlendirilmiştir.

“1.2.2. Temel Beceriler”

“Temel beceriler, öğrencilerin dil becerilerindeki gelişimleriyle bağlantılı, yatay olarak bir yılın sonunda, dikey olarak da sekizinci sınıfın sonunda kazanacakları ve hayat boyu kullanacakları temel becerilerdir. Türkçe Öğretim Programı içerdiği kazanımlarla bu temel becerilerin gelişmesini sağlayacaktır. Programla ulaşılması beklenen temel beceriler şunlardır:

- Bilgi teknolojilerini kullanma
- Araştırma
- Problem çözme”¹²³

Bilimsellik değeri, ayrıca Türkçe Öğretim Programı’nda yer alan *Temalar* bölümünde “Bilim ve teknoloji” başlığı altında belirtilmiştir.¹²⁴

Tablo 3.3. Bilimsellik Değerinin Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda Yer Alışı

Bilim ve Teknoloji	<i>İletişim araçları</i>
	<i>Bilgisayar</i>
	<i>Buluşlar</i>
	<i>Teknoloji ve hayat</i>

¹²² MEB, s. 4.

¹²³ MEB, s. 5.

¹²⁴ A.g.e. , s. 58.

Osmanlı'da bilime ve bilim adamlarına verilen değer üst düzeyde olmuştur. Osmanlı Devleti kuruluşundan itibaren öğrenmeye, bilgiye büyük önem vermiştir. Bilimin pozitif yönünü ahlaki ve mistik yönleriyle bağdaştıran Osmanlılar bilimsel faaliyette bulunmayı ahlak ve iman meselesi olarak görmüşlerdir. “Bunun en belirgin örneklerinden birisi Orhan Bey tarafından İznik'te kurulan medresedir. Bu medresede dönemin belli başlı âlimlerinin ders verdiği bilinmektedir.”¹²⁵ Bilimsel faaliyetleri geliştirmek adına yoğun çaba harcayan devlet, ülke içi bilim adamlarını desteklemekle kalmayıp yurtdışından da uzmanlar getirtmiştir. Çalışkanlığıyla bilim dünyasına uzun yıllar hizmet eden Osmanlı Devleti, Avrupa'da ilerleyen bilim ve teknolojiyi takip etmemiştir. Osmanlı Devleti son döneminde gerilemeyi durdurabilmek için çeşitli önlemler almaya başlamıştır. Bu önlemlerden biri de Avrupa'ya öğrenci gönderilmesidir.

“Osmanlı hükümeti tarafından Fransa'ya gönderilen öğrencilerden yapılan masraflara karşılık memnuniyet verici bir verim alınamadığının görülmesi üzerine 1875'te bütün öğrenciler geri çağırılmıştır. Bunun üzerine Talebe-i Osmaniye Müdürlüğü de doğal olarak lağvedilmiştir.”¹²⁶

Daha sonraki yıllarda da Avrupa'ya öğrenci gönderen Osmanlı Devleti, döndüklerinde bu öğrencileri devletin önemli kademelerine getirmiştir. Bu öğrenciler Avrupa'da edindikleri bilgilerle birçok yeniliğe imza atmalarına rağmen¹²⁷ Avrupa'nın kültür taşıyıcısı durumuna geçmişlerdir. Meşrutiyet Döneminin önemli simalarından Mehmet Akif Ersoy, *Safahat*'ta ilim, bilim ve çalışmak ifadelerini azim ve fedakârlıkla birleştirerek birçok yerde sunmuştur.

“Ona göre; bilim çalışmakla, istemekle ve milletin vatanın refahı için çalışmakla anlam bulur. İman, ahlâk, aile kavramları yanında Mehmet Akif'in ısrarla üzerinde durduğu, insanı insan yapan değerlerden biri de ilimdir. "Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? (Zümer, 9)" ayetini tefsir ederken;

¹²⁵ Esin Kahya, “15. Yüzyılda Osmanlı'da Bilimsel Faaliyetlerin Kısa Bir Değerlendirmesi”, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S. 14, 2003, s. 11.

¹²⁶ 06.08.2012 tarihinde

<http://www.aku.edu.tr/AKU/DosyaYonetimi/SOSYALBILENS/dergi/V2/bcakmak.pdf> sayfasından erişilmiştir.

¹²⁷ Şişman Adnan, *Tanzimat Döneminde Fransa'ya Gönderilen Osmanlı Öğrencileri (1839–1876)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2004, s. 86-87.

“Olmaz ya... Tabî... Biri insan, biri hayvan!”¹²⁸ sözleriyle cahil ve âlim farkını sert bir dille ifade eder. ¹²⁹

Mehmet Akif’in bilimsel faaliyetlerin en iyi yaşandığı yer olarak gördüğü Avrupa’da bilim özellikle skolastik düşüncenin egemen olduğu Yeniçağ Dönemi (1453-1789) öncesi çok fazla ilerleme imkânı bulamamıştır. İstanbul’un fethinden sonra Avrupa’ya dönen bilim adamlarının gayretleriyle Rönesans Dönemi’ni¹³⁰ yaşamaya başlayarak kilisenin baskısından kurtulan Avrupa, bu dönemden itibaren bilimsel faaliyetlere hız vermiştir. Avrupa, özellikle 18. yüzyıla gelindiğinde birçok alanda bilim üretir hale gelmiştir. Bilim dünyasının batıda bu denli hızlı gelişmesi karşısında Anadolu halkındaki azimsizlik Mehmet Akif’in dikkatini çekmektedir.

Mehmet Akif Ersoy, şiirlerinde birçok yerde devrin ilim devri olduğunu, manevi planda çökmüş Batı’nın, bilimsellik anlamında büyük gayret ve fedakârlıkla çalışıp medeniyetlerini Türk Dünyası’ndan onlarca yıl ileri götürdüklerinden söz eder. Bizim ise atalarımızdan miras kalan ilim aşkını ve çalışma erdemini kaybettiğimizi, bu yüzden Avrupa’nın esiri olduğumuzu söyler. Birçok değerın kapsamı içinde yer alan bilimsellik, ilköğretim çağındaki öğrencinin, temel dayanağı olmakla beraber, daha çok toplumsal, sosyal ve tekniksel bir anlam ifade eder.

Bilimsellik değeri ile ilgili, *Safahat*’ta incelenip elde edilen bulgu ve yorumlar şunlardır: Mehmet Akif Ersoy, *Safahat*’ta birçok kez devrin ilim devri olduğunu hatırlatmaktadır. Bu ifadeye oldukça sık vurgu yapan şair, bilimsel gelişmelerin gerisinde kaldığımız takdirde çağdaş medeniyetler seviyesine ulaşamayacağımızı ifade eder.

“- Yirminci asır, fenlere zihniyyetler
Verebilmekle tebellür ve tefâhürler eder.
Vakıa halet-i ruhiyyesi var akvamın,”¹³¹

¹²⁸ *Üçüncü Kitap*, “Hakk’ın Sesleri”, s. 231.

¹²⁹ *Yeniterzi*, s. 271.

¹³⁰ Alathı Alev, *Batıya Yön Veren Metinler*, İlke Eğitim ve Sağlık Vakfı Yayınları, Nevşehir 2010, s. 418.

¹³¹ *Altıncı Kitap*, “Asım”, s. 378

“Bu cehâlet yürümez; asra bakın asr-ı ulûm”¹³² diye haykıran Âkif, çağının ilim yüzyılı olduğunun farkına varmış, bunu fark etmeyen kalabalıkları da uyardırmaya, uyandırmaya çalışmıştır. Bu münasebetle, şiirlerinde aynı hususu defalarca dile getirmiştir.¹³³

“Hülâsâ milletin efrâdı bilgiden mahrûm

Unutmayın şunu lâkin: "Zaman: Zamân-ı ulûm!"¹³⁴

Mehmet Akif, ilmin doğasında merak ve araştırma olduğunu ifade ederek, bilimsel çalışmaların hayatta çok önemli bir yer kapladığından bahseder. “Deneysel bilimlere bu derin sevgi ve saygısı, Mehmet Âkif’e realiteyi doğru olarak gözleme ve eserlerinde doğru olarak anlatma becerisini kazandırmıştır. Programı geniş ölçüde deneysel bilimlere dayalı böyle bir mektepte okumaktan gelen gözlem, bilgi ve düşünce birikimi, onun şahsiyetinde realiteye bağlılık çizgisinin gelişmesini kolaylaştırmış ve onu şiirimizin önde gelen gerçekçi şairlerinden biri durumuna getirmiştir.”¹³⁵ Genel olarak şiirlerinde toplumsal gerçekçi bir yaklaşımla Mehmet Akif, halk içerisindeki olayları gözlemler. İçinde bulunduğu dönemin koşulları da dikkate alındığında sanat yapmanın bir işlevi olması gerektiğine inanan şair bu işlevi halka doğru değerleri göstermek şeklinde belirtir. “Akif için önemli olan sanat yapmak değil, şiir aracılığıyla toplumun dertlerini dile getirmek, sorunları gözler önüne sererek insanlarda toplumsal bir bilinç uyandırmaktır. Zira ona göre sanatın mutlaka toplumsal bir işlevi olmalıdır.”¹³⁶ Yazdığı eserlerde genel olarak toplumsal fayda gözeten Mehmet Akif, halkın yaşadığı olayları şiirlerine aktararak, bu olaylardan yararlı fikirler aktarmaya çalışmaktadır. “Gözlem ve incelemeye önem vererek gerçekliği mümkün olduğunca yakalamak, Akif’in başlıca tahkiye prensipleri arasında yer aldığından, onun manzum hikâyeleri toplumsal, kültürel ve mesleksi gerçekliğe yaslanır.”¹³⁷ Mehmet Akif’in yazdığı şiirleri hikâyeleştirmesi, toplumun gerçek yaşantısıyla etkileşim halinde olması açısından önemlidir. Halkın

¹³² *Birinci Kitap*, “Köse İmam”, s. 162.

¹³³ Cemal Kurnaz, “Halkın Çağdaş Şairi”, *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim (Mehmet Akif Ersoy Özel Sayısı)*, S. 73, 2006, s. 40.

¹³⁴ *Dördüncü Kitap*, “Vaiz Kürsüde”, s. 283.

¹³⁵ Recep Yılmaz, “Mehmet Akif Ersoy’un Şahsiyetinin Kaynakları”, *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim (Mehmet Akif Ersoy Özel Sayısı)*, S. 73, 2006, s. 30.

¹³⁶ Selma Baş, “Bir Merhamet Şairi Olarak Mehmet Akif”, *Turkish Studies*, C. 7, S. 2, 2012, s. 194.

¹³⁷ Arif Yılmaz, “Mehmet Akif Ersoy’un Şiirlerinde Halk Dilinin Kullanımı”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 6, S. 11, 2009, s. 207.

kültürel ve sosyal değerlerini eserlerinde irdeleyen şair, hem mesleki hem de edebî anlamda kayda değer bir çaba sarf etmektedir.

“Cibillîdir taharrî-i hakikat hırsı âdemde,
Onun mahsûlüdür meşhûd olan âsâr âlemde.”¹³⁸

“Fakat delâlet-i nûruyle gezseniz ilmin,
Vücûdu anlaşılır her adımda bin necmin.”¹³⁹

Bu mısralarda Mehmet Akif’in, Şinasi’nin “Münacat” şiirinden etkilendiğini görmek mümkündür. Bu şiirde yer alan,

” Şerer-i heybet-i ulviyyesidir yıldızlar
Anların şûlesi gök kubbesini yıldızlar”¹⁴⁰

mısralarıyla Mehmet Akif’in mısraları bazı noktalarda benzeşmektedir. İki şiirde de yıldızlar sembol olarak kullanılarak, Allah’ın varlığı ve bilimin nedeni açıklanmaya çalışılmıştır. Şinasi’nin bu mısralarında âleme daha objektif ve gözle görülür yollarla bakmak istemesi Mehmet Kaplan’a göre “Tanzimat’tan sonraki Türk edebiyatında, Batı medeniyetinin tesiriyle, din ile ilim, akıl ile imân, görünen ile görünmeyen âlem arasında bir çarpışma başlar. Şinâsi’nin ‘aklımca şahadet lâzım’ sözü ve objektif âleme bakması, hafifçe bu trajedinin başladığını gösterir.”¹⁴¹ Mehmet Akif, “Münacat” şiirindeki bu mısralardan etkilenmiştir. Bununla beraber, şairin bilimin Allah’ın varlığını açıklaması açısından önemli olduğunu vurguladığı da görülmektedir. “Münacat”ta geçen,

“Vahdet-i zâtına aklımcâ şahâdet lâzım

Can ü gönümlle münâcât ü ibâdet lâzım”¹⁴²

mısraları da Şinasi’nin akıl ve gönül ilişkisini yorumlamasına örnek olarak görülmektedir.

¹³⁸ *Birinci Kitap*, “Hasbihal”, s. 175.

¹³⁹ *Dördüncü Kitap*, “Vaiz Kürsüde”, s. 259.

¹⁴⁰ Şinasi, *Münacaat*, *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi I*, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1988, s. 490.

¹⁴¹ Kaplan Mehmet, *Şiir Tahlilleri-1, Tanzimat’tan Cumhuriyet’e*, Dergah Yayınları, İstanbul 2005, s. 36

¹⁴² Şinasi, s. 490.

Bilimin araştırmaya ve meraka dayalı olduğunu bildiren şair, aynı zamanda bilimin aklın eseri olduğunu da vurgular ve akılı bir büyüteç gibi kullanarak bilim yapılması gerektiğini ifade eder.

“Bakin vücûduna bir hurdebîn alıp, lâkin

Bu hurdebîn olacak kendi nûru idrâkin.”¹⁴³

Bilimin güzelliğinden ve değeriinden bahsederken bilim adamlarını da desteklemeden sözünü bitirmeyerek, onların halka kılavuzluk etmesi gerektiğinden bahseder. “Akif, pozitif bilimlere olan ihtiyacı çok iyi anlamıştır. Ona göre, halka yol gösterecek biricik kılavuz ilim adamlarıdır.”¹⁴⁴

“- Halka yol gösterecek bir kılavuz var: Ulemâ.

Kalanın hepsi de boş.”¹⁴⁵

Aile kurumuna çok değer veren şair, devrin ilim devri olduğunu tekrarlayarak, bu bilincin ailelerce verilmesi gerektiğini söylemektedir. Çünkü hakiki ilim belli bir terbiye ve olgunlaşmadan geçerek yaşayan beyinlerden doğar.

“Bu cehalet yürümez; asra bakın: Asr-ı ulûm!

Başlasın terbiyeniz, ailelerden oğlum”¹⁴⁶

İlim bilincinin aileler tarafından verilmesi gerektiğini ifade eden Mehmet Akif, bu bilincin kazanılmasında toplum içerisinde en önemli görevin aileye düştüğünü belirtmektedir. Aile içerisinde de en önemli görev anneye düşmektedir. Bu konuya Şemsettin Sami *Kadınlar* isimli risalesinde de yer vermiştir. Eserinde kadınların toplum içerisinde sahip olduğu çeşitli rollere değinen Şemsettin Sami, kadının anne rolüne çok önem vermiştir.

“Kadınlar yeryüzü ahalisinin yarısı olduklarından dolayı, sadece kadın olmalarından kaynaklanan önemden başka, erkekleri yetiştiren, yani insan topluluğunu terbiye eden ve biçimlendiren de yine kadınlar olduğundan, önemlerinin pek çok olması gerekir”¹⁴⁷

Kadınların toplumu terbiye edici ve biçimlendirici rolüne dikkat çeken yazar aynı

¹⁴³ *Dördüncü kitap*, “Vaiz Kürsüde”, s. 262.

¹⁴⁴ Kurnaz, s. 42.

¹⁴⁵ *Altıncı Kitap*, “Asım”, s. 377.

¹⁴⁶ *Birinci Kitap*, “Köse İmam”, s. 162.

¹⁴⁷ Sami Şemsettin, *Kadınlar*, Gündoğan Yayınları, Ankara 1996, s. 11.

zamanda “erkekleri yetiştiren” tabirini kullanarak kadının anneliğine de vurgu yapmaktadır. Bununla beraber eserde kadının eğitilmiş olmasının da önemli olduğu da ifade edilmektedir. “Şemsettin Sami eğitilmiş kadının evinin içindeki herkese faydalı olacağına değindikten sonra kadının annelik sıfatı üzerinde de durur. Dünyaya annesinin kucağında gözünü açan çocuk okul çağına kadar annesinden hiç ayrılmaz.”¹⁴⁸ İyi eğitim almış bir annenin çocuğuna da iyi bir eğitim vereceği muhakkaktır. Bu yüzden kadının eğitimine de değinilmesi gerekir. Doğduğu andan itibaren annenin yanından ayrılmayan bir çocuk, bu zaman diliminde edindiği deneyimleri hayatının her noktasında uygular.

Şaire göre devir ilim devri olduğu için bilimin de milleti olmaz. Ona göre bilim evrenseldir. Bununla birlikte, “Batı’nın ilmine sahip olmadan yaşamak mümkün değildir. Bunun için çalışmaları hızlandırmak gerekmektedir. Her ne kadar, ilim ve sanatın milliyeti yok ise de, gelişme çağlarını yarıp geçmek için milletlerin “rûhî mahiyetleri”nin kılavuzluğu şarttır. O olmadan kurtuluş ümidi boşunadır.”¹⁴⁹ Tanzimat Dönemi’nden sonra değişen eğitim politikası Meşrutiyet Dönemi’ne gelindiğinde milliyetçi anlayışa kaymaktadır. Özellikle bu dönemde Türkçülük akımı hem edebî hem de eğitimsel anlamda kullanılmaktadır. “Bu çerçevede, ‘yeni bir nesil yetiştirme’ düşüncesi doğmuştur. Bu, ‘çocuğun’ artık, geleneksel değerler dışında bir ‘birey’ ve bir ‘vatandaş’ olarak görülmeye ve algılanmaya başlaması demektir. Bu gelişme, Cumhuriyet döneminde tamamlanacaktır.”¹⁵⁰ Dönemin önemli eğitimcilerinden Emrullah Efendi “Eğitimin esasının terbiye olduğunu ifade ederken”¹⁵¹, Ethem Nejat, “Eğitim millî vicdanı yaratmaya yönelik olmalıdır.”¹⁵² şeklindeki sözleriyle II. Meşrutiyet Dönemi’nin eğitim politikasında yer alan milliyetçi unsurlara vurgu yapmıştır. Bu dönemde özellikle Balkan Savaşları sonrası toplumda yükselen milliyetçi tavrı kendisini edebiyat, sanat ve eğitim alanlarında göstermiştir.

“Alınız ilmini Garb’ın, alınız san’atını;

Veriniz hem de mesâînize son sür’atini.

¹⁴⁸ Şahika Karaca, “Şemsettin Sami ve Kadınlar”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, c. 3, S. 13, 2010, s. 142

¹⁴⁹ Kurnaz, s. 41.

¹⁵⁰ Yahya Akyüz, “Osmanlı Döneminden Cumhuriyete Geçilirken Eğitim-Öğretim Alanında Yaşanan Dönüşümler”, *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, C. 1, S. 2, 2011, s. 19.

¹⁵¹ Mustafa Ergün, “Emrullah Efendi Hayatı-Görüşleri-Çalışmaları”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, c. 30, S. 1-2, 1982, s. 10.

¹⁵² <http://www.egitim.aku.edu.tr/mesrutiyet.pdf> adresinden 07.08.2012 tarihinde erişilmiştir.

Çünkü kabil değil artık yaşamak bunlarsız;

Çünkü milliyeti yok san'atın, ilmin; yalnız",¹⁵³

Mehmet Akif, Batı'nın ilminin kesinlikle alınması gerektiği ifade eder. O, çağın ilimlerini gençlere öğretirken kutsal değerlere önem verilmesinin şart olduğunu belirtmektedir.

"Evet, ulûmunu asrın şebâba öğretelim;

Mukaddesâta, fakat çoksa ihtirâm edelim."¹⁵⁴

"Japonlar hakkında söylediği: "Medeniyet girebilmiş yalnız fenniyle, O da sâhiplerininin lâhik olan izniyle"¹⁵⁵ mısraları bu bakımdan önemlidir. Âsım'a öğüt verirken: "Sâde Garb'ın yalnız ilmine dönsün yüzünüz"¹⁵⁶ demesi de aynı endişeden dolayıdır."¹⁵⁷ Mehmet Akif, bu dönemde Batı'ya eğitim için gönderilen öğrencilerin Avrupa'nın ilim ve tekniğinin yanı sıra kültürünü de ülkeye taşıdıklarını görmüştür. "Asım" manzumesinde bu konuyu ele alan şair, dönemin bilimsel faaliyetlerinin özendirici politikasının amacına ulaşması dileğini ifade etmiştir.

Bilimin milleti olmadığını söyleyen şair, buna rağmen Batı dünyasının özellikle de Avrupa'nın bilimsellik anlamında çok ilerde olduğunu ve onların bilimi tekellerine aldıklarını ifade eder. Mehmet Akif'in milletinde görmek istediği birçok nitelik onlarda mevcuttur

"Yarımın ilmi nedir, hâlbuki gayet müthiş:

Maddenin kudret-i zerriyesi uğraştı iş.

O yaman kudrete hâkim olabilsem diyerek

Sarf edip durmada birçok kafa binlerce emek"¹⁵⁸

Mehmet Akif pozitvizmin Avrupa'ya yansımından "Süleymaniye Kürsüsünde" şiirinde dolaylı olarak bahsetmiş ve Avrupa halklarının büyük bir gayretle

¹⁵³ İkinci kitap, "Süleymaniye Kürsüsünde", s. 213.

¹⁵⁴ Dördüncü Kitap, "Vaiz Kürsüde", s. 283.

¹⁵⁵ A.g.e., "Süleymaniye Kürsüsünde", s. 197.

¹⁵⁶ Altıncı Kitap, "Asım", s. 431.

¹⁵⁷ Kurnaz, s. 41.

¹⁵⁸ Altıncı Kitap, "Asım", s. 431.

çalışmasından söz etmiştir. Toplumunu kalkındırmanın yolunun bilim ve teknikten geçtiğini savunan bu akım birçok açıdan önemlidir. Pozitivizmin kurucusu Auguste Comte toplumu bilim yoluyla yeni baştan düzenlemeyi amaçlamıştır. Ona göre toplumun kurtuluşunu sağlayacak tek şey pozitivistir.¹⁵⁹ İlimin toplumsal etkisi üzerinde duran Mehmet Akif, bilimsel faaliyetlerin Batıda olduğu gibi ülkemizde de kurtarıcılık misyonu üstleneceğini belirtmektedir. Hatta O, Avrupa'daki bu ileri gelişmeleri o kadar dikkate alır ki, bu ilerlemenin zararının Müslüman dünyasının devletlerini parçalayabileceğini, Arabistan'ı örnek vererek söyler.

“Medenî Avrupa'nın dâmen-i irfânında;
Asya'nın belki o kumluk Arabistân'ında,
Lâşe hâlindeki bir devlete vardır medfen.”¹⁶⁰

İlmî dünyada geri kalışımıza çok üzülen Mehmet Akif Ersoy, tarihimizden telmih yaparak ve örnek vererek okurlara atalarının mirasına sahip çıkmaları gerektiğini anlatır. Ona göre tarihimizdeki ilmî gelişmeler atalarımızın ilme verdikleri önemden kaynaklanır.

“Kamer hesâbı, güneş devri, sonra, miladi,
Deyip de üç yılı ezber bilen zeki millet,
Durur mu hiç yalnız bir sa'atle durmaz evet!”¹⁶¹
“Oyup sıçan gibi her dört adımda bir kemeri,
Deden mi açmış o miskin kılıklı kahveleri
Hayır, deden sana, bak hastahaneler yapmış!
Yanında Mekteb-i Tıbbiyye'ler, neler yapmış!
Şu gördüğün kocaman kütle yok mu Dârü't-Tıb.”^{162 163}

¹⁵⁹ Sönmez, s. 161.

¹⁶⁰ *Dördüncü Kitap*, “Süleymaniye Kürsüsünde”, s. 202.

¹⁶¹ *Dördüncü Kitap*, “İki Arkadaş Fatih Yolunda”, s. 249.

¹⁶² Şair, eserde farklı yerlerde ecdadın çalışkanlığından bahsetmiş ve bu çalışmanın sonucunda bilim dünyasında söz sahibi olduklarının vurgusunu yapmıştır.

“- Tabâbetin o kadar muhteremdi mevki'i ki:

Geçmişimizden övünerek bahseden şair, rotasını içinde yaşadığı döneme çevirdiğinde arzuladığı durumun tam tersiyle karşılaşır. Mehmet Akif, bilim adamlarının ilmi gerçekleri yanlış anlayışını, bazı bilinenlerin ise noksanlıklarla oluştuğunu görerek bu durumu zihinlere resmeder. Mehmet Akif içinde bulunduğu devirde tembelliğin toplumun üstüne sinmesine dikkat çekerek hizmet veren bilimsel kurumların da ataların gayretiyle yapıldığını vurgular. Torunların ise bilimi kullanmadığı gibi geliştirme gayreti içinde bulunmadıklarından söz eder.

Bunu anlatmak için kahvehane ve hastane kavramlarını kullanan şair, toplumun geldiği noktayı ifade etmektedir.

“Çünkü yerleşmek için gezdiği yerlerde fûnûn,

Önce gayetle büyük hürmet arar, sonra sükûn,

Asr-ı hazırda geçen fenlere sâhîp denecek

Bir adam var mı yetişmiş içinizden, bir tek”¹⁶⁴

“Düşünmüyor bu kopuklar ki: Müctehid geçinen

Zamânının olacak muktedâsı irfânen.”¹⁶⁵

Lisana yeni kelime sokup sokmama konusundaki tartışmalara değinen şair, işin erbablarınca yapılacak düzenlemelerle birlikte bunun mümkün olacağını belirtir. Burada da bilimselliğe saygısını gösteren Mehmet Akif Ersoy, taassuba karşı olduğunu vurgular.

“Biraz değişmeli artık bu eski zihniyyet.

Lisana hiç yenilik sokmayın!" demek: Cinnet.

- Hayır, ta'assub eden yok... Şu var ki: İcâbı

Tahakkuk etmeli bir kerre; bir de, erbâbı”¹⁶⁶

*Birer tabîb-i fûnûn-âşinâ çıkar, eski
Müderrişînimizin en güzîde efrâdı.*”

(A.g.e., “İki Arkadaş Fatih Yolunda”, s. 252.)

“O ne hiddet, o ne, şiddet! Çalışıp benzesene!

İlme vakfettiği dirsek babanın: Elli sene.”

(Altıncı Kitap, “Asım”, s. 688.)

¹⁶³ A.g.e., “İki Arkadaş Fatih Yolunda”, s. 251.

¹⁶⁴ İkinci Kitap, “Süleymaniye Kürsüsünde”, s. 209.

¹⁶⁵ Dördüncü Kitap, “Vaiz Kürsüde”, s. 279.

Bu mısralarda milletimizin ilim ve irfandan uzak olduğu ve kapalı bir kutuya dönüştüğü anlatılırken bu durumun zararından da söz edilmektedir. Halkın düşünme yetisinin kötü anlamda etkilendiği belirtilmektedir.

“Zavallı milletin idrâki târumâr olalı:

Muhît-i ilme giren yok, diyâr-ı fen kapalı,”¹⁶⁷

II. Meşrutiyetin ilanından sonra toplumsal ilerleme yolunda birtakım girişimler olmasına rağmen, Mehmet Akif'e göre halkın idrâki fikir üretmeye ve yenilikleri almaya kapanmıştır. En önemlisi de bilimden uzak duran bir toplum haline gelen halktan söz eden Mehmet Akif, baskıcı rejimin yanı sıra insanların geçmişte olduğu gibi çalışkan olmadığını ve yenilik üretmediklerini ifade eder. Bunları bilime uzak kalınmasına bağlayan şair, sonuç olarak da toplumsal bir gerilemenin oluştuğunu belirtmektedir.

“Nedir alâkası yirminci asr-ı irfanla

Bu şaklaban herifin? Anlamam ayıp değil a!”¹⁶⁸

Ecdadımızın ilme verdiği değeri çok kez vurgulayan şair, ilim dünyasından uzaklaşılmasıyla toplum olarak Batı dünyasının emrine girildiğini belirtir.

“Bir büyük milletin evlâdiyız, oğlum, ancak
O fazilet son üç asrın yürüyen ilmiyle,
Birleşip gitmedi; battıkça da ümmet cehle,
Bünyevî kudreti günden güne meflûc olarak,
Bir düşüş düştü ki: Davransa da, sarsak sarsak.
Garb'ın emriyle yatıp kalkmaya artık mahkûm;
Çünkü hâkim yaşatan şevket-i fenden mahrûm.

¹⁶⁶A.g.e., “İki Arkadaş Fatih Yolunda”, s. 249.

¹⁶⁷A.g.e., “Vaiz Kürsüde”, s. 278.

¹⁶⁸*Dördüncü Kitap*, “Vaiz Kürsüde”, s. 290.

Biz, evet, hasmımızın kudret-i irfânından,¹⁶⁹

Bununla beraber, ilmî açıdan yeni bir şey öğrenmediğimiz gibi eski seviyemizden de aşağıya düştüğümüz belirtilmiştir. “Asım” isimli şiirde sıkça üzerinde durulan bu konu cahillikle bağdaştırılır. Avrupa’nın bilimsel faaliyetlere hız verdiği dönemlerde Osmanlı Devleti’nin ilme uzak duruşu üzerinde duran Mehmet Akif, bunun sonucunda da Batı’nın emrine girildiğinden söz etmektedir. Özellikle üç asırdır eğitimsel ve bilimsel anlamda sürekli gerileme yaşayan devlet, 19. yüzyılın başlarına doğru çeşitli yenilik faaliyetlerine girişse de eğitim sisteminin çöküşe uğramasından kurtulamamıştır. “20. yüzyılın ilk onbeş yılı bütün dünyada eğitim düşüncesinin hızla değiştiği, eski okulu ve eğitim sistemini yeren çağdaş eğitim akımlarının doğduğu bir dönemdir.”¹⁷⁰ Bu dönemde Batı’dan alınan birçok uygulama Osmanlı eğitim sisteminde denenmiş ama sorunlara kalıcı çözümler bulunamamıştır. Geleneksel yöntemlerin terk edilmesi ve yeni metotlar arasında bağ kurulamamasıyla bilimsel dünyada ve eğitim sisteminde zorluklarla karşılaşmıştır. Mehmet Akif, Batı’nın Osmanlı’ya karşı galip gelişini, bilimden uzak kalınmasıyla açıklamıştır.

“Dünkü ilmin bile bigânesiyiz, câhiliyiz.

İşte fıkdanı bu ihmâl edilen ma’rifetin”^{171 172}

Avrupa’daki ilmi seviyenin yüksek olmasını her fırsatta Türk milletinin kaybı olarak gören şair, gençlere ilmi memleketlerine getirmeleri konusunda öğütler vermektedir.

“Fen diyârında sızan nâ-mütenâhî pınarı,

Hem için, hem getirin yurda o nâfi’ suları.”¹⁷³

Tanzimat Dönemi’nden itibaren bilim ve tekniğin öğrenilmesi amacıyla yurtdışına eğitim için öğrenciler gönderilmeye başlanmıştır. Osmanlı’nın bilimsel anlamda

¹⁶⁹ *Altıncı Kitap*, “Asım”, s. 430.

¹⁷⁰ Mustafa Ergün, “II. Meşrutiyet Dönemindeki Eğitim Reformlarının Türk Modernleşmesindeki Yeri”, *100. Yılında II. Meşrutiyet Gelenek ve Değişim Ekseninde Türk Modernleşmesi Uluslar arası Sempozyumu*, İstanbul 2009, s. 263.

¹⁷¹ *Altıncı Kitap*, “Asım”, s. 431.

¹⁷² Şair, Türk milletinin bilimsel geri kalmışlığıyla Müslüman dünyasının da geri kaldığını belirtmektedir. *O îman, farz-ı kâfidir diyor tahsili irfanın...*

Ne câhil kavmiyiz biz müslümanlar, şimdi, dünyanın !

(*Beşinci Kitap*, “Hatıralar”, s. 313.)

¹⁷³ A.g.e., “Asım”, s. 431.

yetişmiş insanlara ihtiyaç duyduğu bu dönemden itibaren çok sayıda ğrenci Avrupa'ya gitmiştir. Bilim ve teknik alanında eğitim amaçlı bu öğrenciler ülkeye döndükleri zaman önemli makamlara getirilmiş ve otorite sahibi olmuşlardır. Fakat Avrupa'nın kültürünü de olduğu gibi ülkeye taşımışlardır. Mehmet Akif bu durumu eleştirerek Batı'nın sadece ilmine talip olunması gerektiğini belirtmiştir.

Mehmet Akif Ersoy, manevi değerlere önem veren ve bunu hayatının birçok noktasına uygulayabilen bir şahsiyettir. Allah'a ulaşmak için bilimi de en st noktaya koyar ve ona bir sonsuzluk ve zirve atfeder.

“Dur da Ma'būd'unu yükselmek için ilme basan

Ma'bedin hâlini gör, işte serapa iman!”¹⁷⁴

Dünyaya saçılan ilim güneşinin doruk noktasının bile Allah'ın kelamının tozuna dahi yetişemeyeceğini belirten şair, millet olarak gelenekten de gelen ilmin Allah için yapıldığı fikrini okurlarına yansıtır:

“Ulüm-i şâhikadan fişkiran sütün-i ziyâ
Dayandı göklere; lâkin yetişmiyor hâlâ,
Bülend nüsha-i îcâdın ilk sahîfesine.”^{175 176}

Şair, bu düşüncesine bağlı olarak ilim sahibi insanların Allah'tan hakkıyla korkacak insanlar olabileceğini ifade ederek, hakkıyla ilim yapan insanların aynı zamanda iyi bir kul olabileceğini vurgular.

“Lâkin ne demek bizleri Allah ile iskât?
Allah'tan utanmak da olur, ilim ile. Heyhat!”¹⁷⁷

¹⁷⁴ *İkinci Kitap*, “Süleymaniye Kürsüsünde”, s. 184.

¹⁷⁵ *Dördüncü Kitap*, “Vaiz Kürsüde”, s. 257.

¹⁷⁶ Mehmet Akif Ersoy, Kur'an'ın nurunun asra güzellik getireceğini vurgular ve bu kaynakla ilim yapmak gerektiğini ifade eder.

“Doğrudan doğruya Kur'an'dan alıp ilhâmı,
Asrın idrâkine söyletmeliyiz İslâm'ı.”

(A.g.e., “Asım”, s. 406.)

¹⁷⁷ A.g.e., “Hakk'ın Sesleri”, s. 232.

Mehmet Akif Ersoy, ilmin teoride kalmamasını gerektiğini yapılan uygulamalarla da kendini göstermesi gerektiğini ifade ederek döneminin Osmanlı'sına göre daha yenilikçi fikirler öne sürer. Ona göre hayatta kullanılabilen bilimsel bilgiler toplumun asıl ihtiyacı olan şeylerdir.

“Ulûm-i hâzıradan beklenen menafidir.
Demek, birincisi ilmin: Hayata nâfi'idir.
O halde bizdekiler sadra hiç değil şâfi.
Fünûn-i müsbeteden istifâdemiz menfi;”¹⁷⁸

Mehmet Akif Ersoy “Asım” şiirinde Köse İmam karakterinin ağzından kürsüde cehaletle mücadele ettiğini belirtir ve kendisi de bu konuda öncülük yapar. Ona göre cehaletle mücadelede ayet, hadis gibi dinî kaynaklar da ilme sokulmalı ve cahilliğin üstesinden gelinmelidir.

“İlme kıymet veren âyâtı, ehâdîsi bütün,
Okudum, hâsılı bülbül gibi öttüm ben o gün.
Sonra, te'yîd-i İlâhî olacak besbelli,
Öyle bir maskara ettim ki o hâin cehli;”¹⁷⁹

Mehmet Akif dinî ve pozitif bilimlerin bir arada verilmesi gerektiğinden bahsetmektedir. Dinî yaşantının bilimsel gelişmelere engel olmadığını belirten şair, cehaletin üstesinden geldiğini anlattığı “Asım” manzumesinde bir imamın ağzından bilimsel olaylara yorum getirerek bu tezini güçlendirmiştir. Dinle pozitif bilimlerin birbirinin tamamlayıcısı olduğunu belirten Mehmet Akif, cehaletin karşısında ancak bilimsel bakış açısıyla durulabileceğinden bahsetmiştir. “Bir milletin ilim ve teknik kuvveti olmazsa sadece ahlakla yükselemez. Ama ilmi var da, ahlakı yoksa o cemiyet için sonsuz bir yıkım vardır.”¹⁸⁰

“Ma'rifet kudreti olmazsa bir ümmette eğer,
Tek fazîletle te'âlî edemez, za'fa düşer.”¹⁸¹

¹⁷⁸ *Beşinci Kitap*, “Berlin Hatıraları”, s. 334

¹⁷⁹ *Altıncı Kitap*, “Asım”, s. 381

¹⁸⁰ Yeniterzi, s. 269

¹⁸¹ *A.g.e.*, “Asım”, s. 430

Mehmet Akif'e göre ilim ve ahlak kavramları birbirinin tamamlayıcısı durumundadır. Birisinin eksikliği durumunda diğeri de noksan olacak ve arzu edilen toplumsal ve bilimsel hayata ulaşamayacaktır.

Ma'rifet, bir de fazîlet... İki kudret lâzım.

Ma'rifet, ilkin, ahâlîye sa'âdet verecek¹⁸²

Mehmet Akif Ersoy, bilimsellik değerini toplumsal kalkınma ve özgür düşünce, bağımsızlık gibi erdemlerin ön koşulu olarak öne sürmüştür. Eğitim hayatını bilimsellik değerine yaklaştıran şair, eğitim, bilimsel hayat ve kültür kavramlarını aynı ekseninde toplamıştır. Özellikle Batı dünyası ve Japonya'nın bilimsel gelişmelerini, Müslüman dünyasının geri kalmasıyla kıyaslayan Mehmet Akif Ersoy, bilimselliği ve yöntem kullanarak çalışmalar yapmanın bağımsızlığın sağlanması için çok önemli olduğunu *Safahat*'ın sürekli olarak vurgulamıştır. İlim, mektep, maarif üçgeninde şiirlerine bilimsel bir hava katan şair, çalışkanlığı ve sorumluluğu, bunlarla beraber özgürlük kavramını da bilimsel çalışma yapma kavramına bağlamıştır.

Bilimsellik değeri *Safahat*'ta otuz iki farklı yerde karşımıza çıkmaktadır. Bu sıklık, ilmin ve bilimselliğin Mehmet Akif Ersoy'un hayatında ne denli önemli bir yer tuttuğunu gösterir. 2005 yılında yenilenen Türkçe Öğretim Programı'nda Türkçenin bir ders olmasının ötesinde bir disiplin olduğunu ve bilimsel bir kimliğe kavuştuğu düşünülürse, bilimin edebî eserlerde kullanılması dersin amaçlarına uygun bir hareket olacaktır. Bu açıdan *Safahat* hem değerler eğitimi hem de Türkçe eğitimi ve öğretimi bakımından önemli bir yere sahiptir.

3.6. Çalışkanlık Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar

Çalışkan olma, toplumun takdir ettiği davranışlardandır. Üretken olma, refaha ulaşma, başkalarına muhtaç olmama çalışkanlık değerinin sonuçlarıdır. Çalışkanlık, birey için olduğu kadar toplum için de önemlidir. Çünkü çalışmanın, sebat göstermenin ve bunların nihai sonucu olan hedeflerine ulaşmanın, bireysel olduğu kadar toplumsal anlamları da mevcuttur. Diaz'ındediği gibi “%99'u ter, %1'i esin olmayan bilme

¹⁸²A.g.e., “Asım”, s. 429.

yoktur.”¹⁸³ Sorumluluk ve dayanışmanın da bir gerekliliği olan bu değer, ilköğretim seviyesinde yer alan bir öğrencinin en çok ihtiyaç duyduğu ve sosyal hayatın ondan beklediği birtakım edinimlerin kazanılmasında önemli bir rol üstlenir. Mehmet Akif’in şiirlerinde ve yazılarında en çok önem verdiği unsurlar arasında yer alan çalışkanlık, şairin kaynağını aldığı dinî değerlerde de önemli yer bulur. Hz. Muhammed’in çalışmanın ve azmin gerekliliğini vurguladığı noktalar Mehmet Akif’e ilham vermektedir.

“Çalışmadan her şeyi kadere yüklemek veya tevekküle sığınmak miskinliktir. Tevekkülle atâlet karıştırılmamalıdır. Gerçeği arama duygusu, çalışmak insana yaratılıştan verilen bir huydur, fitrîdir. Tembellik ise yaratılış kanununa aykırıdır, isyandır. İnsanlık iddiasında bulunanlar durmadan çalışmalıdır.”¹⁸⁴

Türkçe eğitiminin de ana amaçlarından olan çalışkan olma, bir kişisel nitelikten çok toplumsal sorumluluk halini almıştır. Dayanışmanın ve sorumluluğun üst düzeye alınarak işlendiği Türkçe dersleri eğitim çağındaki bireylere dil ve edebiyat hassasiyeti vermekle beraber, uğraş verme, azimli çalışma ve işbirliği yönüyle de katkı sağlamaktadır. Dinleme, yazma, okuma ve konuşma gibi bilişsel, duyuşsal ve devinişsel etkinlikler yapılan Türkçe dersi çalışkanlığı zorunlu kılmaktadır. Bunun yanı sıra toplumun temel dinamiklerine karşı sorumlu olmayı öngören Türkçe dersi, bir diğer sorumluluk alanı olarak görülebilecek çalışkan olma erdemini sistemleştirerek öğrencilere vermektedir.

Çalışkanlık değeri Türkçe Öğretim Programı’nda *Temel Beceriler* bölümünde doğrudan yer bulmuştur. Çalışkanlıkla ilgili değerler bu başlık altında değerlendirilmiştir. Bu başlık altında girişimcilik değeri çalışkanlık değeriyle bağdaştırılarak verilmiştir.

“1.2.2. Temel Beceriler”

“Temel beceriler, öğrencilerin dil becerilerindeki gelişimleriyle bağlantılı, yatay olarak bir yılın sonunda, dikey olarak da sekizinci sınıfın sonunda kazanacakları ve hayat boyu kullanacakları temel becerilerdir. Türkçe Öğretim

¹⁸³ Diaz Carlos, *Değerler Eğitiminde On Anahtar Sözcük* (Çev. Barış Yıldırım), Gün Yayıncılık, İstanbul 2009, s. 13.

¹⁸⁴ Yeniterzi, s. 274.

Programı içerdiği kazanımlarla bu temel becerilerin gelişmesini sağlayacaktır.

Programla ulaşılması beklenen temel beceriler şunlardır:

■ Girişimcilik¹⁸⁵

Çalışkanlık değeri, ayrıca Türkçe Öğretim Programı'nda yer alan *Temalar* bölümünde altında "Kişisel Gelişim" başlığı altında dolaylı olarak belirtilmiştir. Bu başlık altında başarı ve girişimcilik maddeleri çalışkanlık değeriyle bağdaştırılmıştır.¹⁸⁶

Tablo 3.4. Çalışkanlık Değerinin Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda Yer Alışı

Kişisel Gelişim	Kendini tanıma
	Kendine saygı
	Kişilik tipleri
	Empati
	Sorumluluk
	Sosyal gelişim
	Olumlu düşünme
	Meslek seçimi
	Karar verme
	Başarı
	Girişimcilik
	Öz eleştiri

Çalışkan olmanın toplumsal bir işlevi olduğunu düşünen Mehmet Akif, yaşadığı dönemde Anadolu halkının geri kalmışlığının sebebini çalışmamaya bağlamıştır. Hızla gelişen batı dünyası karşısında geride kalan Türk halkının ümitsizliğe düşmeden gayretli bir şekilde çalışması gerektiğini ifade etmektedir.

“Mehmet Akif, devrin sosyal ve siyasi atmosferini gerçekçi bir bakış açısıyla ele alıp değerlendirdiği manzumelerinde problemleri sadece ortaya koymakla yetinmemiş, çözüm önerileri de sunmuştur. Eleştirisinin odak noktasında cahil, tembel, utanmaz, duygusuz, düşüncesiz, sorumsuz Türk insanı vardır. Şaire göre, geri kalmışlığa, tembelliğe çözüm ancak çalışmakla mümkündür. Onun hayata ve olaylara bakışında bilinçsizlik ve ümitsizlik yoktur. Aksine,

¹⁸⁵ MEB, s. 5.

¹⁸⁶ A.g.e. , s. 59.

değerlerine sahip çıkararak bunları Batı'nın bilim ve tekniğiyle birleştirerek, çok çalışarak gelişmek ve ilerlemek düşüncesi, azmi ve hırsı vardır.”¹⁸⁷

Çalışkanlık değeri ile ilgili, *Safahat*'ta incelenerek elde edilen bulgu ve yorumlar şunlardır: İnsanın hayati bir problemi olmadığı müddetçe çalışması gereklidir. Bu durum bireysel olduğu kadar toplumsal önem de arz etmektedir. Çalışmamak, çaba göstermemek insanın fitratına da ters düşmektedir. Evren ve içindeki varlıklar devamlı olarak bir çaba ve çalışma halindedir. Çünkü çaba gösterme, çalışma ve gayret gösterme dünyanın işleyiş düzeninde yer almaktadır. Mehmet Akif, çalışmanın bireysel zorunluluğundan bahsederek, dünyadaki her şeyin çalışma halinde olduğunu insanın yapısına tembelliğin zıt olduğunu ifade etmektedir.

“Kurtuluş yok sa'y-i daimden, terakkiden bugün.

Yer çalışsın, gök çalışsın, sen sıkılmazsan otur!”¹⁸⁸

Mehmet Akif Ersoy, çalışmanın azimli olmanın bir zorunluluk olduğunu her fırsatta belirtmektedir. Ona göre bir dakikanın bile boş geçmesi büyük bir kayıptır. Çalışma kavramı, her bireyin durumuna göre değişen şartlara bağlı olarak önem arz etmektedir.

“Davran artık kârbânın arkasından durma, koş!

Mahvolursun bir dakîkan geçse hattâ böyle boş.

Menzil almışlar da yorgun, belki senden bîmecâl!

Belki yok, elbette öyle! Sen ne etmiştin hayal!”¹⁸⁹

Hayatın devam ettirilmesi için çalışmak gereklidir. Şair bazı noktalarda, çalışmayı yaşamının temel gayesi ve zorunluluğu olarak ele almıştır. Çalışmanın fitratta olduğunu belirttikten sonra şair, bu olgunun bir zorunluluk halini aldığını, hayati ihtiyaçları gidermek için de maddi imkânlara sahip olunması gerektiğini ifade etmektedir.

“Hadi aktarmayayım... Kim getirir ekmeğimi

Oturup kör gibi, nâmerde el açmak iyi mi?”¹⁹⁰

“Çalışmak! Başka yol yok hem nasıl canlarla, başlarla.

Alınlar terlesin, derhal iner mev'ûd olan rahmet,

¹⁸⁷Doğan, s. 145.

¹⁸⁸ *Birinci Kitap*, “Durmamalım”, s. 83.

¹⁸⁹A.g.e., s. 83.

¹⁹⁰ A.g.e., “Seyfi Baba”, s. 116.

Nasıl hâsir kalır "tevfiki hak ettim" diyen millet
 İlâhî! Bir müeyyed bir kerim el yok mu, tutsun da,
 Çıkarsın Şark'ı zulmetten, götürsün fecr-i maksûda"¹⁹¹

Çalışmanın bireysel ve toplumsal hayat açısından zorunluluğunu dile getirirken önemi ve hayata kıymet vermesi açısından güzelliği üzerinde de duran şair, çalışkanlığın insanın ömrüne değer kattığı görüşündedir. Çalışmanın getirilerinin çok fazla olduğundan söz eden Mehmet Akif, çalışkanlığın gayretin sonucu olduğunu belirtmektedir.

“Demek ki kurtuluruz biz bugün olursak adam.

Onun da çaresi elbirliğiyle gayrettir.

Çalışmanın o kadar feyzi var ki: Hayrettir!”¹⁹²

Mehmet Akif, çalışkan olmanın en önemli özelliklerinden olan azimli olma ve sabırla bitirilmek istenen işin sonunu getirme konusunun üzerinde sıklıkla durmaktadır. Özellikle azim gösterilen bir işin sonucunun bereketli olacağını belirten şair, ısrarlı bir şekilde sonuca ulaşılacak istenen bir işin önünde hiçbir engel bulunamayacağını belirtir. Bunu yaparken de Mehmet Akif edebî ve kişisel hayatında kendisine örnek aldığı Sadi'den çeşitli aktarım ve alıntılar yapmıştır:

“Varmak istersen -diyor Sa'dî- eğer bir maksada,

Tuttuğun yollar tükenmekten muarrâ olsa da;

Şedd-i rahl et, durmayıp git, yolda kalmaktan sakın!

Merd-i sâhib-azm için neymiş uzak, neymiş yakın

Hangi müşkildir ki himmet olsun, âsân olmasın

Hangi dehşettir ki insandan hirâsân olmasın

İbret al erbâb-ı ikdâmın bakıp âsârına:

Dağ dayanmaz erlerin dağlar söken ısrarına.”¹⁹³

¹⁹¹ *Yedinci Kitap*, "Umar mıydın?", s. 441.

¹⁹² *Dördüncü Kitap*, "Vaiz Kürsüde", s. 281.

¹⁹³ *Birinci Kitap*, "Durmayalım", s. 82.

Çalışmanın önemini ve en azından çalışkan olma, gayret halinde bulunma halinin önemini Sadi gibi bir büyük şairin ağzından dile getiren Mehmet Akif, özlemine çektiği bu durumun Batı dünyası tarafından yaşandığını gözlemleyerek, onların ilim, teknik ve sosyal hayatta daha ilerde olduğunu ve bunun da tek sebebinin Batılı ülkelerin daha gayretli, fedakâr ve çalışkanlık üzerine kurulmuş olan yaşam tarzları olduğunu dile getirmektedir. İçinde bulunduğu dönemin de şartlarına dikkate alarak Batı dünyasının Osmanlı Devleti'ne karşı üstün konumda bulunmasının da daha gayretli çalışmalarına bağlı olduğunu belirtmektedir.

“Akvâm o büyük nehre katılmış birer ırmak
Elbet katılır. Hangisi ister geri kalmak?

Bizler ki bu müthiş, bu muazzam cereyanla
Uğraşmaktayız ... Bak, ne kadar çılgınız anla!

Uğraş bakalım, yoksa işin, hey gidi şaşkın!
Kurşun gibi sür'atli, denizler gibi taşkın”¹⁹⁴

Batı dünyasının çalışkanlığından söz eden Mehmet Akif, Batılıların gerçekleştirdiği icatlardan söz ederek, onları mücahit olarak niteler ve dünya üzerinde her noktada varlıklarını güçlü bir şekilde hissettirdiklerini ve yakında yeryüzüne sığmayıp dış dünyalara gideceklerini ileri görüşlülüğüyle dile getirmektedir.

“Bakın mücâhid olan Garb'a şimdi bir kerre.
Havâya hükmediyor kâni' olmuyor da yere.
Dönün de âtil olan Şark'ı seyredin. Ne geri!
Yakında kalmıyacak yeryüzünde belki yeri!
Nedir şu bir sürü fenler, nedir bu san'atler
Nedir bu ilme tecellî hakikatler
Sefineler ki tarar kıt'a kıt'a deryâyı;

¹⁹⁴ *Üçüncü Kitap*, “Hakk'ın Sesleri”, s. 231.

Şimendüfer ki tarar buk'a buk'a dünyâyı;
 Şu'ûn ki berke binip seslenir durur ovada;
 Balon ki rûh-i kesîfiyle yükselir havada...
 Hülâsa, hepsi bu âsâr-ı dehşet-âkînin,
 Bütün tekâsüfüdür toplanan mesâînin."¹⁹⁵

Şair, bu mısralarda Doğu ile Batı'yı karşılaştırmıştır. Batı'nın çalışkanlığına karşın Doğu'nun tembelliği üzerinde durmuş, Batı'nın yenilikleriyle Doğu toplumlarını esareti altına aldığından söz etmiştir. Meşrutiyet döneminde üzerinde durulan Doğu-Batı karşılaştırılması konusunu Peyami Safa da *Fatih-Harbiye* romanında işlemiştir. Bu eserde Doğulular kediye Batılılar ise köpeğe benzetilmiştir.

“Şarklılar kediye, garplılar köpeğe benziyorlar. Kedi yer, içer, yatar, uyur, doğurur; hayatı hep minder üstünde ve rüya içinde geçer; gözleri bazı uyanırken bile rüya görüyormuş gibidir; tapacı, tembel ve hayalperest mahlûk, çalışmayı hiç sevmez. Köpek diri, çevik ve atılgandır. İşe yarar; birçok işlere yarar. Uyurken bile uyanıktır. En küçük sesleri bile duyar, sıçrar, bağırır.”¹⁹⁶

Eserin kahramanları olan Neriman ve Faiz Bey arasında bir diyalogda Neriman'ın Faiz Bey'e söylediği bu sözler Doğu ile Batı arasındaki tartışmalara yeni bir boyut getirmiştir. Alafranga yaşam tarzına sahip olan Neriman bu düşünceleriyle kendi toplumunun olumsuz yanını dikkate almıştır.

“Neriman, kedi sembolüyle Şark'ı; miskin, uyuşuk, lapacı ve durmadan rüya gören bir varlık olarak niteler. Köpek sembolüyle ise, Garp'ı yani Batı âlemini yüceltmeye çalışır. Neriman için Batılılar, çevik, atılgan, uyanıktır. Kedi ve köpek simgeleriyle iki medeniyet arasındaki farkı Faiz Bey'e anlatan Neriman, Faiz Bey ile düşünce olarak çatışmaya girer ve bu çatışmada kedi sembolü ile kendi değerlerini olumsuzlar ve geleneksel/kökensel mirasını tahrip eder.”¹⁹⁷

¹⁹⁵ *Dördüncü Kitap*, “Vaiz Kürsüde”, s. 265.

¹⁹⁶ Safa Peyami, *Fatih Harbiye*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2000, s. 45.

¹⁹⁷ Veysel Şahin, “Peyami Safa'nın “Fatih-Harbiye” Adlı Romanında Simgesel Değerler”, *Bilgi*, S. 55, 2010, s. 156.

Doğu ile Batı arasındaki farklardan söz eden Mehmet Akif de Batı'nın seviyesine çıkılabilmek için çalışkan olmak gerektiğini ve ilimden uzak durulmamasının zorunlu olduğunu ifade etmektedir.

Mehmet Akif, halkın geri kalmışlığının ve çalışkan olmayışının kendilerini getirdiği duruma bakarak bu durumun sıkıntısını çekmekte ve halkın fert fert ümitvar olması gerektiğini belirtmektedir. Ümit etmenin ise Allah'ın emri olduğu üzerinde duran şair, ümit etmenin sonunda kurtuluş olduğunu aktarmaktadır.

“Nedir murâdı, bilinmez, fakat Hakim-i Ezel,

Cihânı ma’reke halk eylemiş hayâtı cedel.

Kimin kolunda mesâi denen vefâlı silâh

Görülüyorsa, ümit etmesin sonunda felâh”¹⁹⁸

“Tek sen uluyan ye’si gebert, azmi uyandır:

Kâfi ona can vermeye bir nefha-i îman,”¹⁹⁹

Ecdadın çalışkanlığı üzerinde sıklıkla duran ve bu çalışkanlığı birçok yerde kullanan Mehmet Akif, bulunduğu dönemde Batılı devletlerde gözlemlemiş olduğu çalışkanlığı ve gayret odaklı yaşam tarzını, geçmişte atalarımızda gördüğünü ifade ederek, çok çalışkan olan ecdadın torunlarının bir mevtadan farksız yaşadıklarını “Mahalle Kahvesi” isimli eserinde dile getirmektedir.

“Kış uykusunda mı geçmişti ömrü ecdâdın

Hayır, o nesl-i necîbin, o şanlı evlâdın

Damarlarında şehâmet yüzerdi kan yerine;

Yüreklerinde ölüm şevki vardı can yerine.”²⁰⁰

Mehmet Akif bir yandan çalışmanın güzelliğinden bahsederken bir yandan da dinî anlamda çalıştıktan sonra sonucu Allah'a bırakmak anlamında olan tevekkül kavramının da yanlış anlaşıldığından söz etmektedir. Bu kavramı bahane ederek miskinleşen bir toplum yapısına doğru gidildiğini belirten şair, böyle bir toplumda sosyal bir çöküşün var olacağını ifade etmektedir.

“O i’timâd ile millet bütün metâlibini

¹⁹⁸ *Dördüncü Kitap*, “Vaiz Kürsüde”, s. 264.

¹⁹⁹ *Yedinci Kitap*, “Yeis Yok”, s. 446.

²⁰⁰ *Birinci Kitap*, “Mahalle Kahvesi”, s. 151.

Bugün değilse, yarın çâre yok halâs edecek.
Mücâhedeyle tevekkül... Ne kahraman meslek!”²⁰¹

Şair, çalışmayla hem dünya hem ahiret dengesinin kurulabileceğinden söz etmektedir. Tevekkül konusuna değinen Mehmet Akif, çaba gösterdikten sonra sonucu Allah’a bırakmanın en doğru iş olduğunu ifade etmektedir. Bu sayede bireyin iki dünyada da başarılı olacağına inanır.

Çalışma ve başarı ilişkisi üzerinde de çeşitli düşünceler ileri süren Mehmet Akif, başarının çalışmaktan başka bir yolla gerçekleşmesinin mümkün olmadığını dile getirmektedir. Sonuç alınmak istenen bir işin çalışmaktan ve azimli olmaktan ibaret olduğunu belirtirken, bunun aksi durumda da neticenin hüsrana olacağını söyler.

“Ne ekmiştin ki mahsûl istiyorsun bir de ferdadan?
Senin meşru' olan hakkın: Bugün hüsrana, yarın hüsrana!”²⁰²

Dinin çalışma önünde engel olmaması aksine çalışmayı teşvik etmesi konusu Mehmet Akif’in bulunduğu dönemde en çok ele aldığı konuların başında gelmektedir. Çünkü Tanzimat döneminin başlamasıyla beraber Batılı güçlerin kültürel ve sosyal emperyalizmine uğrayan Osmanlı Devleti, özellikle de belli bir elit tabakanın da taraf olmasıyla, yıllarca kendisini yücelten manevi dinamiklere karşı mesafe koymaya başlamıştır. Bu sebepten din ve dinî olgular gelişmenin önünde bir engel gibi kabul edilmiştir. Mehmet Akif, bu durumdan rahatsız olarak sözde mütefekkilere karşı kendini sorumlu hissetmiş ve ilmin ve çalışkanlığın dinden kaynaklanan değerler olduğu üzerinde durmuştur.

“Mütefekkilerinizi dîni de hiç anlamamış;
Rûh-i İslâm'ı telâkkîleri gâyet yanlış.
Sanıyorlar ki: Terakkîye tahammül edemez;
Asrın âsâr-ı kemâliyle tekâmül edemez.
Bilmiyorlar ki. Ulûmun ezeli dâyesidir,
Beşerin bir gün olup yükselecek pâyesidir.”²⁰³

²⁰¹ *Beşinci Kitap*, “Berlin Hatıraları”, s. 326.

²⁰² *Beşinci Kitap*, “Hatıralar”, s. 309.

²⁰³ *İkinci Kitap*, “Süleymaniye Kürsüsünde”, s. 211.

Mehmet Akif, çağdaşlarına bir konuda eleştiri yöneltmekte ve dönemindeki bazı düşünürlerin dinin bilime engel olduğunu ifade eden fikirlerine karşı çıkmaktadır. Şair, ilmin dinle iç içe olduğunu belirtir “Âkif, dinin ilme, medeniyete engel olmadığını tekrar tekrar belirtir. Din âlimlerinin kıyâmete kadar “içtihat” edeceğini, ancak bunun için ‘dünya kadar’ bilim gerektiğini söyler. Allah’tan utanmak da ancak ilimle olur.”²⁰⁴

Çalışmanın bir sorumluluk duygusuyla gerçekleştirildiği ve çalışmanın kesinlikle bırakılmaması gerektiği konusu ise Mehmet Akif’in Batı’ya dönük yüzünü göstermektedir. Çünkü şaire göre çalışkanlık aynı zamanda kendinden üstün medeniyetlerin ilmini, tekniğini vatana getirmek ve halkın istifadesine sunarak diğer toplumlarla boy ölçüşecek konuma gelme anlamına da gelmektedir. “Asım” şiirine adını veren Asım isimli kahramanına seslenen Mehmet Akif, gençliğin ülke menfaati için çalışmakla sorumlu olduğunu belirtmektedir.

“Sâde Garb’ın, yalnız ilmine dönsün yüzünüz.

O çocuklarla beraber, gece gündüz, didinin;

Giden üç yüz senelik ilmi sık elden edinin.”²⁰⁵

Altı ay, bir sene gayret size eğlence demek...

Siz ki yıllarca neler çekmediniz, hem gülerek!”²⁰⁶

Doğu ile Batı çatışmasının izlerinin görüldüğü bu mısralarda Mehmet Akif, iki medeniyet arasındaki gelişmişlik farkının kapanması için gençlerin seferber olması gerektiğini ifade eder. Şaire göre Avrupa’nın ilmine sahip olan gençler, memleketi kalkındıracaktır. Bunu yaparken de Batı’nın sadece ilminin kullanılması gerektiğini ifade ederek kendi kültürümüze sahip çıkılmasının önemli olduğundan söz etmektedir. Recaizade Mahmut Ekrem’in *Araba Sevdası* ve Ahmet Mithat Efendi’nin *Felâhât Bey ile Rakım Efendi* eserlerinde de vurgu yapılan Doğu-Batı çatışması da *Safahat*’tan önceki dönemde bu tartışmanın başladığının göstergesidir.

Mehmet Akif “Vaiz Kürsüde” şiirinde, çalışmanın gerekliliğini vurgular. Ona göre, kalıcılık çalışma sayesinde olmaktadır. Mehmet Akif bu fikrini, manzume boyunca birkaç kez tekrarladığı şu beyitte dile getirmektedir:

“Bekâyı hak tanıyan sa’yi bir vazife bilir;

²⁰⁴ Kurnaz, s. 41.

²⁰⁵ *Altıncı Kitap*, “Asım”, s. 431.

²⁰⁶ A.g.e. , “Asım”, s. 432.

Çalış çalış ki bekâ sa'y olursa hak edilir.”²⁰⁷

Bu mısralar aynı manzume içinde belli aralıklarla altı kez tekrarlanarak, Mehmet Akif'in çalışma hakkındaki düşünceleri hakkında fikirler vermektedir. Mehmet Akif'e göre çalışmak sonsuzluğu yakalamakta etkili bir yoldur.

Mehmet Akif'in hoşlanmadığı durumlardan biri de bulunduğu dönemde sıkça karşılaştığı boş konuşup çalışmamak ve boşa ömür tüketmektir. Çalışmanın sosyal bir sorumluluk anlamına geldiğini belirten şair, boş konuşmak yerine çalışmak gerektiği konusu üzerinde durmaktadır. Ona göre önemli olan belli bir gaye ve onun uğrunda dökülen terdir.

“Oturup dil dökecek yerde gidip döksene ter!
Bin çalış gayen için, bir kazan ömründe yeter.”²⁰⁸

Çalışkanlık, hem toplumsal beklenti anlamında hem de bireyin yaşadığı dönemin koşullarına bağlı olarak en çok önemsenen kavramlardan biridir. Özellikle eğitim çağında bulunan bir insan için en gerekli unsurdur. Bunu Mehmet Akif Ersoy, eserinde on dokuz farklı yerde kullanarak vurgulamıştır. Değerler eğitiminin diğer başlıkların tamamına yakınına çalışkanlıkla bağdaştıran şair, dönemin koşullarını da ele alarak çalışkan olmayı var olmakla yok olmak arasına koymuştur. Çalışkan olmayı hayatını idame ettirme anlamında da kullanan Mehmet Akif Ersoy, dolaylı ya da doğrudan çalışkanlığı gereklilik haline getirmiştir.

Çalışkan olma değeri *Safahat*'ta çok önemli bir yer tutmaktadır. Sosyal dayanışmanın ve duyarlılığın ana kaynağı olan çalışkanlık, bireye de içinde bulunulan topluma karşı sorumluluk bilinci kazandırması açısından önemlidir.

3.7. Dayanışma Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar

Bireylerin bir arada yaşamlarını devam ettirmesi yaşamsal bazı konularda ortaklığı zorunlu kılmaktadır. Toplumsal birlikteliğin büyük bir güç olması sebebiyle, fertler arasında dayanışma zorunlu bir hal almaktadır. Dayanışma, *Türkçe Sözlük*'te, “Dayanışmak işi, tesanüt. Bir topluluğu oluşturanların duygu, düşünce ve ortak

²⁰⁷*Dördüncü Kitap*, “Vaiz Kürsüde”, s. 256-258-261-263-264-265.

²⁰⁸*Altıncı Kitap*, “Asım”, s. 398.

çıklarında birbirlerine karşılıklı bağlanması, tesanüt.”²⁰⁹ olarak tanımlanmaktadır. Dayanışma, kültürümüzün temel taşlarından olan birlikte hareket etme, yardımlaşma gibi anlamlara gelmektedir. Toplumsal literatürde, mağdur olana yardımcı olup onun eksiklerini gidermek ve birlikte daha iyi konuma gelme anlamında kullanılmaktadır.

Dayanışma kavramının bireysel nitelikten kurtulup toplumsal hayat içinde ele alındığı zamanlar, daha çok savaş, afet ve büyük sosyal hareketlere denk gelmektedir. “Bütün haklar, başkalarının işbirliğiyle korunur.”²¹⁰ Millî şairimiz Mehmet Akif Ersoy, kurtuluş mücadelesi verdiğimiz yıllarda dayanışmanın toplumsal yönünün ne kadar önemli olduğunu fark etmiş ve halkı bilinçlendirip Türk geleneğinde de önemli bir yer tutan dayanışma kavramını etkin kılmayı amaçlamıştır. “Değerler, dayanışma araçları olarak da işlevde bulunurlar. Kişiler aynı değeri güden kişilere doğru çekimlenirler. Ortak değerler, sosyal dayanışmayı yaratan ve sürekli kılan en önemli faktörlerden biridir.”²¹¹ İlköğretim çağındaki bir öğrencinin gerek okulda gerek sosyal hayatta, kasıtlı ya da doğal biçimde yönlendirildiği dayanışma gerektiren uğraşlar, öğrenciyi sorumluluk almaya aday bir birey haline getirir. Yapmakta olduğu bir işin sadece kendi işi olmadığını, içinde olduğu grubun performansını da etkileyeceğini anlayan bir öğrenci, dayanışmanın erdemini ve güzelliklerini fark eder.

Türkçe eğitiminin önemli unsurlarından olan işbirlikli çalışma ve metin çözümleme becerileri dayanışma gerektiren uğraşlardır. Öğrencilere görev olarak verilen ve daha çok birlikte hareket etmeyi gerektiren anlatım, sunuş, ortak metin oluşturma gibi yöntemler dayanışma gerektirir. Bu gibi etkinlikleri kişisel ve bilişsel becerilerini geliştirmenin yanında yapılandırmacı bir anlayışla öğrencilerine kazandırmak isteyen bir öğretmen, dayanışmanın edebî ve dilbilgisel konulara bakan yönlerinden faydalanmalıdır. Bunun yanı sıra Türkçenin gelişimini öğrenen ve inceleyen bir öğrenci bu dilin tarihinin, birçok ulusun etkileşimi ve dayanışması sonucu anlam kazandığını ve onlarla etkileşim halinde kendini geliştirme imkânı bulduğunu anlar.

²⁰⁹ *Türkçe Sözlük*, s. 479.

²¹⁰ Diaz, s. 50.

²¹¹ Şen, s. 14.

Türkçe Öğretim Programı'nda dayanışma değerine doğrudan yer verilmiştir. Dayanışma değeri *Genel Amaçlar* altında millî birlik ve bütünlüğün korunması ve toplumsal dayanışmanın sağlanması anlamında kullanılmıştır.

“1.2.1. Genel Amaçlar”

“Türkçe Dersi Öğretim Programı ile Türk Millî Eğitiminin genel amaçları ve temel ilkelerine uygun olarak öğrencilerin;

1. Dilimizin, millî birlik ve bütünlüğümüzün temel unsurlarından biri olduğunu benimsemeleri amaçlanmıştır.”²¹²

Türkçe öğretiminin dört temel becerisinden birisi olan konuşma becerisinin tanımı ve açıklamalarında da dayanışma ve işbirliği ile ilgili kavramlara yer verilmiştir.

“1.2.3.2. Konuşma

2. Konuşma öğrenme alanı, öğrencilerin çevreleriyle iletişim kurmaları, iş birliği yapmaları, ortak karar vermeleri ve karşılaştıkları sorunları çözmeleri açısından da önemlidir.”²¹³

Türkçe Öğretim Programı'nda dayanışma değeri doğrudan aktarılmıştır. Dayanışma değeri, okuma ve dinleme metinlerinde bulunması gereken özellikler başlıkları altında dolaylı olarak incelenmiştir. Bu başlıklarda dayanışmaya toplumda bölücülüğün yaratılmaması anlamında yer verilmiştir.

“Okuma Metinlerinde Bulunması Gereken Özellikler

Metinlerde ayrımcılığa yol açacak bölücü, yıkıcı ve ideolojik ifadeler yer almamalıdır.”²¹⁴

“Dinlenecek/İzlenecek Materyallerin İçeriğinde Bulunması Gereken Özellikler

- 3.Siyasî kutuplaşmalara ve ayrımcılığa yol açacak bölücü, yıkıcı ve ideolojik ifadeler yer almamalıdır.”²¹⁵

²¹² MEB, s. 4.

²¹³ A.g.e, s. 6

²¹⁴ A.g.e, s. 56.

²¹⁵ A.g.e, s. 57.

Dayanışma değeri, ayrıca Türkçe Öğretim Programı’nda yer alan *Temalar* bölümünde altında “Toplum Hayatı” ve “İletişim” başlıkları altında doğrudan belirtilmiştir.²¹⁶

Tablo 3.5. Dayanışma Değerinin Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda Yer Alışı

Toplum Hayatı	Medeniyet
	<i>Birey ve toplum</i>
	Yardımlaşma
	<i>Komşuluk ilişkileri</i>
	Küreselleşme
	<i>Dayanışma</i>
	<i>Dostluk</i>
	Konukseverlik
İletişim	<i>İnsanlarla iletişim</i>
	<i>Uluslararası iletişim</i>
	Kültürel iletişim
	Bilgi iletişimi
	Aile iletişimi
	Öğrenci öğretmen iletişimi
	Diğer canlılarla iletişim
	Kitle iletişim araçları
	İletişim becerileri

Dayanışma değeri ayrıca Türkçe Öğretim Programı’nda zorunlu olarak incelenmesi gereken temalar arasında “ Toplum Hayatı” kavramı altında dolaylı olarak yer bulmuştur.

“6. sınıfta ‘Sevgi’², 7. sınıfta ‘Millî Kültür’, 8. sınıfta ‘Toplum Hayatı’ zorunlu ana temalardır. Zorunlu temalar diğer sınıflarda da işlenebilir.”²¹⁷

Mehmet Akif Ersoy, içinde bulunduğu dönemin şartlarını da ele alarak oluşturduğu *Safahat*’ta dayanışma kavramını birkaç biçimde ele almıştır. Bunların içerisinde en önemli olanları dayanışmanın gerekliliği ve faydaları, dayanışmanın olmayışındaki zararlar ve millete yaşattığı sıkıntılar, ırkçılığın milletimize ve insanlığa verdiği zararlardır.

“Özellikle, *Safahat*’ın ikinci kitabı olan ‘Süleymaniye Kürsüsünde’ adlı uzun şiirde hemen bütün kavramlar, bir millet olmak fikrinin etrafında

²¹⁶ A.g.e., s. 58.

²¹⁷ MEB, s. 60.

değerlendirilmiştir. Bu noktada öne çıkan kavram ‘mâhiyet-i rûhiyye’dir. Milletin ruhi mahiyeti ne ise, onun çizgisinde, ilim, sanat, teknik ve fen öğrenilmeli, uygulanmalıdır.”²¹⁸

Balkan Savaşı esnasında kaleme alınan “Süleymaniye Kürsüsünde” manzumesi dönemin şartları da ele alındığında dayanışmanın zorunluluğunu bildirmesi açısından *Safahat*’ta önemli bir yer tutmaktadır.

Şair, dayanışmanın öneminden ve birlikte hareket etmenin bereketinden *Safahat*’ta dolaylı veya doğrudan birçok kez bahsetmektedir. Diğer başlıkları da bununla bağdaştırarak ifade etmektedir. Bu dayanışmanın kaynağının ise manevi köklerden beslendiğine dikkat çekerek, manevi dinamiklerimizi kaybetmediğimiz sürece toplumsal dayanışmanın yararını göreceğimizi belirtmektedir.

“Ezelde kaynaşan ervaha ayrılık var mı?
Cihan yıkılsa bu vahdet yerinden oynar mı?
Olunca minberimiz, Arş'ımız, Huda'mız bir:
Benim de beklediğim nûr onun da gayesidir”²¹⁹

Dayanışmanın gerekliliği üzerinde birçok kez duran Mehmet Akif, insanın hem sosyal hayatta hem de toplumsal işlerde diğer yoldaşlarıyla birlikte hareket etmesinin gerektiğini aktararak, dayanışmanın olmaması halinde ise toplumsal çözülme yaşanacağını, aynı hisle çarpmayan yüreklerin ortak bir amaca sahip olamayacağını ifade etmektedir. Özellikle eserin yazılmış olduğu dönemin şartları da dikkate alındığında, şair toplumsal olarak beraber hareket etmemenin milletin yok olmasına sebep olabileceğini belirtmektedir.

“Hayır, bir kol değil, binlerce, milyonlarca kollardır,
Yek-âheng olmuş, işler, çünkü birleşmekte muztardır”²²⁰

“Ki dinlemezsiz elbette mahvolur millet:

Sizin felâketiniz: Tarumar olan ‘vahdet’.

²¹⁸ Mehmet Önal, “Yeni Yüzyılın Işığında Mehmet Akif Ersoy (1873-1936)”, *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim (Mehmet Akif Ersoy Özel Sayısı)*, S. 73, 2006, s. 46.

²¹⁹ *Beşinci Kitap*, “Necid Çöllerinden Medine’ye”, s. 345.

²²⁰ *Yedinci Kitap*, “Alımlar Terlemeli”, s. 438.

Eğer yürekleriniz aynı hisle çarparsa;

Eğer o his gibi tek bir de gayeniz varsa;

Düşer düşer yine kalkarsınız, emin olunuz...

Demek ki birliği te'min edince kurtuluruz."²²¹

Mehmet Akif Ersoy, toplumda dayanışmanın olmadığına üzülmemektedir. Bunun da en önemli sebebi olarak uzun süredir milletin içine sokulan fitnenin kaynağı olan ayrılığı göstermektedir. Mehmet Akif, yakın zamanda toplumun içinde olan ayrışmadan söz ederek, Müslüman dünyasının ve sancaktarı olarak gördüğü Türk milletinin bu durumdan kurtulması gerektiğinden söz eder. Dönemin en çok kabul gören fikir akımlarından olan Türkçülük, arzu edilen birliği oluşturma yolunda önemli bir konumda bulunmaktadır. Ziya Gökalp'a göre "Türk milletini yükseltmek olarak"²²² ifade edilen bu kavram Türk ırkından çok fikirde, kültürde ve dilde birlik olma anlamına gelmektedir. Dönemin aydınlarından Ömer Seyfettin'e göre Türkçülük toplumsal birlik için çok önemlidir. "Primo Türk Çocuğu" hikâyesinde

"Fakat Türkler... Türklerin hiçbir fikri, büyük değil hatta küçük bir emeli bile yoktu... Böyle umûmî ve müşterek bir emele, bir vicdana, bir ruha sahip olmayan bir milletin efradı şoven, egoist, hodgâm olurlardı. Umûmî ve müşterek bir milliyet hayatını, meselâ Türklük diye âli, yüksek, mukaddes bir şey idrak etmediklerinden hususi ve ferdî hayatları kıymetlenir, canlarını kolaylıkla feda edemezlerdi."²²³ diyerek Türkçülükten uzun süre uzak kalındığını ifade etmektedir.

"Nedir bu tefrika, yahu! Utanmıyor musunuz?"

Geçen fecayi'e hala inanmıyor musunuz?"

Gömülmek istemeyenler boyunca hüsrana;

Nifakı gömmeli artık mezar-ı nisyana."²²⁴

"Şu üç yüz elli milyon halkı görmezdin bu zilletle!"

²²¹ *Dördüncü Kitap*, "Vaiz Kürsüde", s. 286.

²²² Gökalp, s. 21.

²²³ Seyfettin Ömer, *Primo Türk Çocuğu*, *Bütün Eserleri, Hikâyeler I*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1999, s. 278.

²²⁴ *Dördüncü Kitap*, "Vaiz Kürsüde", s. 285.

O îman ittihâd isterdi bizden, vahdet isterdi...
 Nasıl "bünyân-ı mersûs" olmamız lazımsa gösterdi.
 Peki! Bizler ne yaptık? Kol kol olduk, tarumar olduk...
 Nihayet bir denî sadmeyle düştük, hâk-sâr olduk!"²²⁵

Şair, dayanışmanın toplum içinde olmayışını gördükten sonra, bu durumun meydana getirdiği zararlardan da söz etmektedir. Bunun en önemli örneği olarak da ırkçılık kavramının kozmopolit bir toplum yapısına sahip olan Türk ve İslam dünyasına yayıldığını, kendi kavminin üstünlüğünü savunan toplumlar sebebiyle bu birlikteliğin yok olma noktasına geldiğini söylemektedir. "Akif, Balkanlarda, Orta Avrupa'da Osmanlı idaresi altındaki kavimlerin başkaldırılarını görmüştür. Akif'e göre hayatta kalmak isteyen milletlerin birlik ve beraberlikten başka çareleri yoktur."²²⁶ Kendisi de ırkçılığı reddeden ve topluma zararları olduğunu ifade eden Mehmet Akif, "Bizler yabancıların aramıza atmak istediği nifak, fesat, kavmiyet ve ırk davalarını gayretle büyütme azmi içindeyiz. Oysa hayra ve ümmetin menfaatine karşı çok kayıtsız ve cimri davranıyoruz. Kendi zararına bu derece cömert davrananlara akıl erdirmek çok zor"²²⁷ diyerek toplumsal birliğin önemini ve ırkçılık fikrinin yanlışlığını vurgulamıştır. Osmanlı'da yerleşen ırk ayırımına karşı çıkan şair, aynı zamanda İslam dünyasında da çeşitli sebeplerle bölünmeye, ayrışmaya karşıdır. "Akif Anadolu'da olduğu gibi İslam dünyasında da birlikten yanadır. Ona göre, bütün dünya çeşitli cemiyetler halinde güç birliğine gitmekte iken İslam dünyasının bölünmeye, parçalanmaya yakın olması içler acısı bir durumdur."²²⁸ İslam dünyasındaki bu kavmiyetçilik sorunu Osmanlı'ya etki ederek, ırkçılığın Doğu toplumları üzerindeki etkinliğini arttırmasına sebep olmuştur.

"Nasılmış, anlayınız iddiâ-yı kavmiyyet

Ne yolda mahvoluyormuş bakın ki bir millet!"²²⁹

"İslâm'ı, evet tefrikalar kasti, kavurdu:

Kardeş, bilerek bilmeyerek kardeşi vurdu."²³⁰

²²⁵ *Beşinci Kitap*, "Hatıralar", s. 313.

²²⁶ Musa Bilgiz, "Mehmet Akif'te Milli Birlik Düşüncesi," *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 32, 2009, s. 16.

²²⁷ A.g.e. , s. 16.

²²⁸ Fethi Ahmet Polat, "Mehmet Akif'in Milli Mücadelede Dini metinleri Kullanma Biçimi", *I. Uluslar arası Mehmet Akif Sempozyumu*, C. 1, Burdur 2008, s. 280.

²²⁹ *Dördüncü Kitap*, "Vaiz Kürsüde", s. 296.

²³⁰ *Yedinci Kitap*, "Süleyman Nazif'e", s. 451.

İnsan hayatının her safhasında olduğu gibi dayanışma halinde olma zorunluluğu toplumsal talihsizliklerin meydana geldiği savaş, işgal ya da afet gibi durumlarda daha fazla ortaya çıkar. Şair, İslam dünyasında olan bu durumu fert düzeyine indirgeyerek özelden genele bir tablo çizmektedir. “Kişi başkalarıyla ortaklaşa yaşamayı, başkalarına uymayı bilmediği zaman talihsizlik ortaya çıkar.”²³¹ Bireyin toplumun diğer fertleriyle etkileşime geçmemesi sonucunda dağınmış bir sürüden farksız olacağını ifade eden Mehmet Akif, dış etkenler sebebiyle araya sokulan nifakın toplumsal dayanışmayla yok edilebileceğini ifade etmektedir.

“Ver bütün kudreti kânûna ki vahdet yürüsün...
Yoksa millet değil ancak dağınmış bir sürüsün...”²³²

İrkçilik Mehmet Akif Ersoy’un en fazla üzerinde durduğu başlıklardan bir tanesidir. Çünkü şair tarafından sorumluluk, dayanışma, duyarlılık ve vatanseverlik gibi birçok önemli toplumsal değerlerin eksilmeye başlamasında iddia-yı kavmiyet olarak isimlendirdiği ırkçılık kavramı etkilidir.

“Ayrılık hissi nasıl girdi sizin beyninize
Fıkr-i kavmiyyeti Şeytan mı sokan zihninize
Birbirinden müteferrik bu kadar akvâmı,
Aynı milliyyetin altında tutan İslâm’ı,
Temelinden yıkacak zelzele kavmiyyetir:
Bunu bir lâhza unutmak ebedî haybettir.
Arnavutlukla, Araplıkla bu millet yürümez...
Son siyâsetse bu, hiç böyle siyâset yürümez.
Sizi bir âile efrâdı yaratmış Yaradan;
Kaldırım ayrılık esbâbını artık aradan.”²³³

²³¹ Diaz, s. 39.

²³² *Altıncı Kitap*, “Asım”, s. 424.

²³³ *İkinci Kitap*, “Süleymaniye Kürsüsünde”, s. 204.

Peygamber Efendimizin de ırkçılığı lanetlediğini hatırlatan Mehmet Akif, hiçbir kavmin diğerine üstün olmadığını, özellikle de Müslüman kavimlerin eşit olduğunu aktarmaktadır. Dünyanın dört bir yanından çeşitli örnekler veren şair, ırkçılığın yanlışlığından ve zararlarından birçok kez bahsetmektedir.

“Arabın Türke; Lâzın Çerkese yahut Kürde;
Acemin Çinliye rüçhanı mı varmış? Nerde!
Müslümanlıkta «anâsır» mı olurmuş? Ne gezer!
Fikr-i kavmiyyeti tepin ediyor Peygamber.”²³⁴

Mehmet Akif, toplumun herhangi bir ferdine maddi manevi zarar geldiği zaman toplumun tamamının zarar göreceğini ve bu yüzden toplumsal duyarlılık ve dayanışmanın had safhada olması gerektiğini ifade etmektedir. Ona göre, bir kişiye gelen zarar tüm topluma gelmektedir.

Kimse haksızlıktan etmezmiş tegafül ihtiyar;
Ferde raci' sadmeden efrad olurmuş lerzedar.²³⁵

Dayanışma değeri *Safahat* 'ta on bir farklı yerde kullanılmıştır. Dönemin şartları da ele alındığında dayanışmanın zorunluluğunu halka aksettirmeyi kendine görev sayan Mehmet Akif Ersoy, yardımseverlik, sorumluluk, duyarlılık gibi değerlerle de benzeştirerek dayanışmayı Türk milletine aktarmıştır. Şair, daha çok dayanışmayı halk arasındaki ayrılık, tefrika gibi yönlere değinerek anlatmaya çabalamıştır. Bunun olmaması halinde, kati surette ayrılık getireceğini ve geçmişte elbirliğiyle kurulan Osmanlı Medeniyeti'nin dayanışma isimli harcının çürütülmesiyle vatanın elden gideceğini belirtmiştir.

Halk arasında dayanışmanın gerekli olduğu bir dönemde *Safahat* 'ı kaleme alan Mehmet Akif, birlikte hareket etmenin öneminden sıkça bahsetmiştir. İnsanlar arasındaki birliğin kuvvetli olmasının vatanın hürriyetini korumak açısından da önemli olduğunu gören şair, dayanışma halindeki bir topluluğun daha büyük bir güç haline geleceğini belirtmiştir.

²³⁴ *Üçüncü Kitap*, “Hakk’ın Sesleri”, s. 226.

²³⁵ A.g.e., “Hakk’ın Sesleri”, s. 233.

3.8. Duyarlılık Değeri İle ilgili Bulgular ve Yorumlar

Duyarlılık, bir kişi ya da grubun yaşadığı çevrede oluşan olumlu ve olumsuz olgulara karşı kendisini sorumlu hissetmesi ve çeşitli girişimlerde bulunmasıdır.

Duyarlılık değeri, *Safahat*'ta daha çok toplumsal sorunlara ve yozlaşmaya karşı birtakım uğraşlar verilmesi gerektiği şeklinde vurgulanmıştır. Eserde toplumsal sorunlara olan duyarlılık, her bir vatandaşın sorumluluğu biçiminde belirtilmiştir. Duyarlılık değerini daha çok sorumluluk ve dayanışma değerleriyle birleştiren Mehmet Akif Ersoy, edebî olarak bazı sıkıntıları, yozlaşmaları dile getirerek bunlara çözüm yolları sunmuştur. Böylece hem kendi duyarlılığını göstermiş hem de değerler eğitiminin önemli unsurlarından olan ve Türkçe eğitiminin de ulaşmak istediği amaçlardan olan nesiller arası değer aktarımını dile getirmiştir. Asım, değerler eğitimi unsurlarını dile getiren bir karakter olmakla birlikte okuyan, yazan, dinleyen, olması gerektiği gibi konuşan bir karakter olarak Türkçe eğitiminin de amaçlarını yansıtan bir kişiliktir. Asım karakterinin en çok yansıttığı değer olarak ise duyarlılık ve sorumluluk duyguları göze çarpmaktadır.

Duyarlılık değeri ile ilgili, *Safahat* isimli eserde incelenip elde edilen bulgu ve yorumlar şunlardır:

Mehmet Akif Ersoy, içinde bulunduğu dönemin acısını önceden yaşamış ve halka karşı kendini sorumlu hissetmiş bir ediptir. Her fırsatta toplumsal yenilenmenin toplumsal olaylara seyirci kalmama yani duyarlı olma anlamına geldiğini ifade eden şair, halka sonradan pişmanlık yaşamamaları için önceden uyarıda bulunmakta, hatta Peygamber'in bile bu derece duyarsız bir toplumdan davacı olacağını ifade etmektedir.

“Kalb-i pâkinde duymamış o musîbetten acı

Sizden elbette olur rûh-i Nebî da'vâcî.

Ey cemâat, uyanın! Yoksa hemen gün batacak.

Uyanın! Korkuyorum: Leyl-i nedâmet çatacak!”²³⁶

Toplumsal duyarlılığın hesap verme anlamına gelen bir kavram olduğunu bilen Mehmet Akif, Hz. Ömer'den aktardığı bir kıssadan yorumladığı bir parçada, her ferдин bireysel

²³⁶*İkinci Kitap*, “Süleymaniye Kürsüsünde”, s. 205.

sorumluluğunu dahi bir gören olduğunu ve kimsenin başıboş bırakılmadığını belirterek, toplumsal bir buhran haline gelmesinden çekindiği duyarlılık eksikliğini halka aktarmaktadır.

“Kenâr-ı Dicle’de bir kurt aşırta bir koyunu,
Gelir de adl-i İlâhî sorar Ömer’den onu!”²³⁷

Şair, karşısındakine ya da topluma bildiklerini aktarma anlamında kendisini vazifeli görmektedir.

“Belki üç beş kişi olsun bulur, irşâd ederim,
Diye etrâfa bakındımsa da, endişelerim”²³⁸

Toplumsal duyarlılığın temel dayanaklarından olan vatan kavramı üzerinde sıkça duran Mehmet Akif, savaş döneminde ele aldığı “Hakk’ın Sesleri” isimli eserinde şehit olan binlerce vatandaşın feryadına yer vererek, halkın bunlara sessiz ve tepkisiz kalmaması gerektiğini ifade etmektedir.

“Âh! Tek bir âşiyandan bin yetîmin nâlesi,
Yükselirken, dinleyen insan mıdır bülbül sesi?”²³⁹

Toplumsal duyarlılığın dille alakalı boyutuna da değinen şair, dönemin popüler dili olan Fransızca üzerinden giderek ve daha sonraki süreçte önemli hale gelecek olan İngilizceye de değinerek toplumsal anlamda dilin yozlaşmasına müsaade edilmemesi gerektiğini dile getirmektedir.

“Ne söylemişim unuttum...
- Canım şu "zihniyyet!"...
-Beğenmedin mi Fransızca yok mu "mentalite"
Onun mukâbili...
- Zaten budur ya dert işte!
Tasarrufâtını aynen alırsak İngilizin,
Fransızın, ne olur hâli, sonra, şîvemizin”²⁴⁰

²³⁷ *Birinci Kitap*, “Kocakarı İle Ömer”, s. 136.

²³⁸ *A.g.e.*, “Süleymaniye Kürsüsünde”, s. 190.

²³⁹ *Üçüncü Kitap*, “Hakk’ın Sesleri”, s. 238.

Mehmet Akif, dilde yozlaşmaya karşı çıkarken bu yozlaşma kavramının sadece konuşulan dili değil, dille bağlantılı olarak yaşanan hayatı da etkileyeceği görüşünü taşımaktadır. Çünkü ona göre dil yaşantıyı şekillendirirken, ait olduğu toplumun geleneklerini ve dünyaya bakış tarzını da gittiği yere taşımaktadır. Bu bağlamda dilde ve dinde birlik konusu üzerinde duran Mehmet Akif, Osmanlı toplumu içerisinde çeşitli kavim ve dinlerle ortak paydada buluşabilmeyi amaçlamıştır. Dilde, dinde ve fikirde birlik olunması gerektiği düşüncesi akıma dönüşmüştür. Bu akımın başlatıcısı olarak, ‘Dilde, Fikirde, İşte Birlik’i ilke edinen ve Türklerin siyasal ve kültürel birliğini amaçlayan İsmail Gaspıralı gösterilebilir.²⁴¹ Ziya Gökalp’a göre Türklük ve İslamiyet birbirinden ayrılamaz. Türkçülüğün ülküsü çağdaş bir İslam Türklüğüdür. Türkçülerin millet ülküsü Türklük, ümmet ülküsü de İslamcılıktır.²⁴² “Vatan” şiirinde de “Bir ülke ki toprağında başka ilin gözü yok, Her ferdinde mefkûre bir, lisan, âdet, dîn birdir...”²⁴³ diyerek din ve dil birliğinin önemli olduğunu belirten yazar Millî Edebiyat döneminde dilde ve dinde birlik fikrine öncülük etmiştir. Erol Güngör Türk milliyetinin bütün unsurları gibi, dinin de Türk hayatındaki yerini ilk defa Ziya Gökalp’ın anlattığını ifade etmiştir.²⁴⁴ Mehmet Emin Yurdakul’un “Anadolu'dan Bir Ses yahut Cenge Giderken” şiirinde “Ben bir Türk’üm; dinim, cinsim uludur; Sinem, özüm ateş ile doludur, İnsan olan vatanının kuludur. Türk evladı evde durmaz giderim!”²⁴⁵ ifadelerini kullanması da Türk-Yunan Savaşı’nın (1897) gerçekleştiği dönemde toplumda din ve dil birliğinin sağlanması anlamında önemli bir nokta olarak görülmektedir.

“ İler, tutar yeri kalmaz, lisânımız bozular.

Bugün ne maskara olmuşsa milletin kılığı;

Lisan da öyle olur!”²⁴⁶

²⁴⁰ *Dördüncü Kitap*, “İki Arkadaş Fatih Yolunda”, s. 250.

²⁴¹ Vecihi Sefa Fuat Hekimoğlu, “İsmail Gaspıralı Bey ve Türk Birliği İdeali”, *History Studies*, c. 1, S. 1, 2009, s. 299.

²⁴² Gökalp Ziya, *Türkleşmek İslamlaşmak Musavırlaşmak*, Akçağ Yayınları, Ankara 2010, s. 53.

²⁴³ <http://www.siirleri.org/siir/5553/Vatan.html> adresinden 08.08.2012 tarihinde erişilmiştir.

²⁴⁴ Erol Güngör, “Ziya Gökalp ve Türkçülükte Din Meselesi”, *Sosyal Meseleler ve Aydınlar*, Ötüken Yay., İstanbul 1993, s. 50.

²⁴⁵ Mehmet Emin Yurdakul, *Türkçe Şiirler (Hzl: Dr. Hasan Kolcu - Fatih Kıran)*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2007, s. 31.

²⁴⁶ *Dördüncü Kitap*, “İki Arkadaş Fatih Yolunda”, s. 250.

Toplumsal duyarlılığın eğitime bakan kısmıyla da ilgilenen Mehmet Akif, eğitimin toplumsal yapıyı oluşturan önemli bir etmen olduğuna dikkat çekerek, ilerlememizin gelişme hızımızın, döneminde mücadele ettiği sapkın düşüncelerin ve beğenmediği çeşitli olayların temelini eğitimin oluşturduğunu, onları olumlu veya olumsuz olarak etkilediğini ifade etmekte ve eğitimin önemli bir sosyal dinamik olduğunu belirtmektedir.

“Sonunda: "Kuvvetimiz, şüphesiz, ilerlemeli;

Fakat düşünmeli her şeyde önceden temeli.

Teammüm etmesi lâzım ma'ârifin mutlak.”²⁴⁷

Toplumsal duyarlılığın önemli bir yönüne bakan tarih ve ecdat sevgisi Mehmet Akif’in şahsiyetini ve edebî kişiliğini oluşturmaktadır. Tarihî geçmişe aşırı derecede saygı ve sevgi duyan Mehmet Akif, bu uğurda taviz vermeyeceğini kendi idealindeki kahraman neslin öncüsü olduğunu düşündüğü Asım’ın dilinden ifade etmektedir.

“Zulmü alkışlıyamam, zâlimi aslâ sevemem;

Gelenin keyfi için geçmişe kalkıp sövemem...

Biri ecdâdıma saldırdı mı, hattâ boğarım...

- Boğamazsın ki!

- Hiç olmazsa yanımdan koğarım.”²⁴⁸

Osmanlı Devleti’nin yıkılış dönemini yaşayan Mehmet Akif, haksızlığın sıkça yapıldığı ve güçlü olanın zayıfı kolayca ezibildiği bu dönemde haksızlığa karşı durmayı kendince bir prensip edinmiştir.

“Hissi yok fikri bozuk azmini dersen: Meflûc...

Hani rûhunda o haksızlığa isyan, o hurûc”²⁴⁹

Türkçe Öğretim Programı’nda duyarlılık değerine doğrudan yer verilmiştir. Duyarlılık değeri *Genel Amaçlar* altında daha çok yaşanan dünyaya ve olaylara duyarlı olma anlamında kullanılmıştır. Duyarlılık değeri kavram itibarıyla daha çok çeşitli olaylara karşı dikkatli olma anlamında kullanılsa da sosyal ve eğitimsel anlamda toplumsal meselelere çözüm olma şeklinde kullanılmaktadır. Bu değere önem veren Mehmet Akif’in *Safahat*’ında dokuz kez yer bulmuştur. Duyarlılığı yüksek seviyede olan bir

²⁴⁷A.g.e., “Vaiz Kürsüde”, s. 282.

²⁴⁸ *Altıncı Kitap*, “Asım”, s. 387.

²⁴⁹A.g.e. , s. 396.

bireyin, bunu yönelteceği en öncelikli alanlardan birisi dildir. Dil duyarlılığının ise dilin eğitimiyle kazanılabileceği açıktır. Türkçe eğitimi esnasında, dilin önemini ve gerekliliğini fark eden öğrenci dilin içerisinde yer alan kültürel değerleri, millî ve manevi erdemleri de hayatına vazgeçilmez bir unsur olarak katar ve toplumsal hayata katılımında bunları uygulama fırsatı yakalar.

3.9. Dürüstlük Değeri ile ilgili Bulgular ve Yorumlar

Dürüstlük, bir nesilden diğerine aktarılması gereken en önemli değerlerden birisidir. Dürüst ve samimi olan bir birey, toplumca kabul edilen birçok değer ve erdemi de benimser. Samimiyet, ikiyüzlü olmama, söylediklerinde doğruluk ve dürüstlüğü en önemli kriterleri arasındadır. “Eğer niyetlerimiz dürüst ve içten olursa, ruhumuz bütün erdemlerle donanmış olur.”²⁵⁰ Dürüst olmanın önemini okurlara sunan Mehmet Akif, bunun toplumsal bir sorumluluk olduğunu belirtmiş ve dürüstlüğü bireyler arasındaki dayanışmanın temel unsuru olarak görmüştür. Dürüstlüğü kendi üzerinden verdiği örneklerle destekleyen şair, söylediği gibi davranan davrandığı gibi yaşayan bir insanın ve toplumun özlemine çekmiştir.

Dürüstlük değeri ile ilgili, *Safahat*'ta incelenip elde edilen bulgu ve yorumlar şunlardır: Mehmet Akif, hayatı boyunca dürüst olmayı tercih eden bir karakterdir. O, bu yönünü edebî kişiliğine de yansıtarak, henüz *Safahat*'ın başlarında yazdıklarının sanat olmadığını, sadece samimiyetten oluşan bir söz dizini olduğunu belirtmektedir.

“Bir yığın söz ki samîmiyeti ancak hüneri;
Ne tasannu bilirim, çünkü ne sanatkârim.”²⁵¹

Şair, hiçbir zaman taviz vermediği dürüstlük prensibinden “Fatih Kürsüsünde” isimli manzumesinde de vazgeçmeyerek anlattıklarının bizzat yaşadıkları olduğunu, hayalle işinin olmadığını bu anlamda realist bir tavır sergilediğini aktarmıştır.

“- Hayır, hayal ile yoktur benim alış verişim...
İnan ki: Her ne demişsem görüp de söylemişim.”²⁵²

²⁵⁰ Diaz, s. 20.

²⁵¹ *Birinci Kitap*, “Safahat”, s. 66.

²⁵² *Dördüncü Kitap*, “İki Arkadaş Fatih Yolunda”, s. 246.

Mehmet Akif, yazdıklarının samimiyet sonucu oluşmuş ifadeler olduğunu yinelediği mısralarında, önemli olanın hakikat olduğunu, yazılanların ne kadar sıradan olursa olsun gerçek ve samimi olduğu takdirde değer kazanacağını belirtmektedir.

“Şudur cihanda benim en beğendiğim meslek:

Sözüm odun gibi olsun; hakikat olsun tek!”²⁵³

Safahat'ta üç yerde belirgin bir şekilde yer edinen dürüstlük değeri okul çağındaki öğrencilere aktarılması gereken önemli bir unsurdur. Çünkü dürüstlük erdemini kazanan bir öğrenci, sosyal yaşamında yaptığı ödevlerini, okul-hayat-fikir üçgeninde yerine getirir ve dürüstlüğün kaynağını aldığı toplumun değerlerini hayatına yansıtır. Bu noktada Türkçe eğitimi devreye girerek bireyin konuştuğu dil dolayısıyla edinmiş olduğu millî ve manevi kazanımları pedagojik anlayışla birleştirerek, dürüstlük değerini oluşturur. Bireyin ana diline duyulan saygının ve toplumunun değerlerine uygun yaşamışın ürünü olan dürüstlük dil eğitimiyle sosyal hayatın arasında tutarlılık açısından bir bağ görevi görür. Dürüstlük, Türkçe Öğretimi Programı'nda doğrudan yer verilmesine de örtük olarak aktarılan bir değerdir.

3.10. Estetik Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar

Estetik; sevgi, beğeni yoluyla dünyaya ve olaylara bakma anlamına gelir. “Estetik; üretim, tüketim veya bir ihtiyacın giderilmesin kullanılmanın gerekliliklerinden öte uyum, iç düzen, insan algılarına çekici görünme gibi özelliklere sahip olma durumudur.”²⁵⁴ Estetik, aynı zamanda insanın dış dünyaya bakış açısıdır. Estetiğin içinde; aşk, sevgi ve duygusal yoğunluk vardır.

Estetik değer, Türkçe eğitiminin edebiyatla ve dille alakalı bölümlerinde sıkça karşılaşılabilecek ve Türkçe eğitiminin uygulanmasında yardımcı olabilecek bir kavramdır. Edebiyatın güzel sanatlar içerisinde yer aldığı varsayılırsa Türkçe eğitiminin de güzel sanatlar ve dolayısıyla estetik bir bakış açısının içerisinde yer aldığı söylenebilir.

Mehmet Akif'in daha çok geçmişteki eserlere manevi anlamda yüklemiş olduğu estetik değer *Safahat*'ta beş yerde doğrudan kullanılmıştır.

²⁵³ A.g.e., “İki Arkadaş Fatih Yolunda”, s. 246.

²⁵⁴ Ömer Demir ve Mustafa Acar, *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Vadi Yayınları, Ankara 1997, s. 81.

Eğitim programında yer alan değerlerin öğrencilere aktarılmasının en etkili yollarından birisi, bu işi metinler aracılığıyla gerçekleştirmektir. Türkçe eğitiminin buradaki vazifesi, metinlerin kullanılmasından da faydalanarak, estetik değerinin millî, manevi erdem ve değerlerle birleştirerek öğrenim çağındaki bireylere sunmaktır.

Türkçe Öğretim Programı'nda estetik değere doğrudan yer verilmiştir. Estetik değer *Genel Amaçlar* altında Türk ve dünya sanatına ait sanat eserlerini tanıma şeklinde kullanılmıştır.

“1.2.1. Genel Amaçlar

Türkçe Dersi Öğretim Programı ile Türk Millî Eğitiminin genel amaçları ve temel ilkelerine uygun olarak öğrencilerin;

9. Türk ve dünya kültür ve sanatına ait eserler aracılığıyla millî ve evrensel değerleri tanımaları amaçlanmıştır.”²⁵⁵

Türkçe Öğretimi'nin dört temel becerisinden birisi olan konuşma becerisinin tanımı ve açıklamalarında da estetik ilgili kavramlara yer verilmiştir.

“ 1.2.3.2.Konuşma

Konuşma; bireyin sosyal hayatında iletişim kurmasını, bilgi ve birikimlerini paylaşmasını, duygu, düşünce, hayal ve gözlemlerini ifade etmesini sağlayan en etkili araçtır. Programda, konuşma becerisinin geliştirilmesiyle; öğrencilerin Türkçenin estetik zevkine vararak ve zengin söz varlığından faydalanarak kendilerini doğru ve rahat ifade edebilmeleri, sosyal hayatta karşılaşacakları sorunları konuşarak çözebilmeleri, yorumlayıp değerlendirebilmeleri amaçlanmaktadır.”²⁵⁶

Türkçe Öğretim Programı'nda estetik değeri doğrudan aktarılmıştır. Estetik değeri, okuma ve dinleme metinlerinde bulunması gereken özellikler başlıkları altında dolaylı olarak incelenmiştir. Bu başlıklarda estetik değerine dil zevki ve bilincini geliştirmeye beraber estetik bir duyarlılık kazanma anlamında yer verilmiştir.

²⁵⁵ MEB, s. 4.

²⁵⁶ A.g.e. , s.6.

“Okuma Metinlerinde Bulunması Gereken Özellikler

15. Metinler, öğrencilerin dil zevkini ve bilincini geliştirecek, hayal dünyalarını zenginleştirecek nitelikte olmalıdır.

17. Metinler, öğrencinin kişisel gelişimine katkıda bulunacak ve onlara estetik bir duyarlılık kazandıracak nitelikte olmalıdır.”²⁵⁷

“Dinlenecek/İzlenecek Materyallerin İçeriğinde Bulunması Gereken Özellikler

Öğrencilerin dil zevkini ve bilincini geliştirecek, hayal dünyalarını zenginleştirecek nitelikte olmalıdır.

12. Öğrencinin kişisel gelişimine katkıda bulunacak ve onlara estetik bir duyarlılık kazandıracak nitelikte olmalıdır.”²⁵⁸

Estetik değeri, ayrıca Türkçe Öğretim Programı’nda yer alan *Temalar* bölümünde “Kavramlar ve Çağrışımlar” ve “Güzel Sanatlar” başlıkları altında doğrudan belirtilmiştir.²⁵⁹

Tablo 3.6. Estetik Değerinin Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda Yer Alışı

Güzel Sanatlar	Sinema
	Tiyatro
	Resim
	Müzik
	Fotoğraf
	Mimarî
	Heykel
	Dans
Kavramlar ve Çağrışımlar	Rüya, düş, hayal
	Oyun ve eğlence
	Harfler ve sayılar
	<i>Estetik zevk</i>
	<i>Güzellik</i>
	Zıtlıklar
	Önce, şimdi, sonra

²⁵⁷ A.g.e., s. 56.

²⁵⁸ A.g.e., s. 57.

²⁵⁹ A.g.e., s. 60.

“Türkçe Dersi Öğretim Programı’yla dinlediklerini, izlediklerini ve okuduklarını anlayan; duygu, düşünce ve hayallerini anlatan; eleştirel ve yaratıcı düşünen, sorumluluk üstlenen, girişimci, çevresiyle uyumlu, olay, durum ve bilgileri kendi birikimlerinden hareketle araştırma, sorgulama, eleştirme ve yorumlamayı alışkanlık hâline getiren, estetik zevk kazanmış ve millî değerlere duyarlı bireyler yetiştirilmesi amaçlanmıştır.”²⁶⁰

Bu bağlamda, estetik değerlerin millî değerlerle bağ kurularak öğrencilere aktarılmasının Türkçe Eğitimi açısından doğal bir yöntem olduğunu dikkate alırsak, *Safahat*’ta estetik değerinin, hem Türkçe Eğitimi hem de değerler eğitimi açısından uygun bir biçimde kullanıldığı görülmektedir.

Estetik değeri ile ilgili, *Safahat*’ta incelenip elde edilen bulgu ve yorumlar şunlardır: Kendi geçmişine sahip çıkan ve her fırsatta onu yücelten Mehmet Akif, estetik değerlerin üzerinde durur. Şair, estetik anlamında geniş bir beğeniye sahip olan ve içerisinden sayısız sanatçı çıkan Şark’ın geçmişteki başarısını aradığını belirtirken, içinde bulunduğu dönemde Şark’ın estetik ihtiyaçlara cevap vermeyecek kadar verimsizleştiğinden yakınmaktadır.

“Bütün heyâkil-i san’at yetiştiren Şark’ın,
Zemîn-i feyzi nasıl şûre-zâra döndü bakın!”²⁶¹

Ecdadın çalışkanlığını ve estetik duygularını anlayamayan ya da ona uygun bir fikir yapısında olmayan çağdaşlarına sitem eden Mehmet Akif, Fatih Cami’sini esas alarak açığa vurduğu estetik kaygıdan, döneminde şehirlerde yaşayanların habersiz olduklarını belirtmektedir. “Osmanlının eserlerinde ecdadın ruhundaki sanatın coşkunluğu göze çarpar. Bu şehrin utanmaz evlatları, bu tür eserlere karşı gösterdiğimiz kayıtsızlıktan sıkılmalıdırlar”.²⁶²

“Görüp bu cûşîş-i san’atta rûh-i ecdâdı,
Biraz sıkılmalı şehrin sıkılmaz evlâdı!”²⁶³

²⁶⁰ Şen, s. 42.

²⁶¹ *Birinci Kitap*, “Mahalle Kahvesi”, s. 151.

²⁶² Doğan, s. 139.

²⁶³ *Dördüncü Kitap*, “İki Arkadaş Fatih Yolunda”, s. 249.

“Fatih Kürsüsü”nde de Mehmet Akif, arkadaşını Fatih Cami’inde namaz kılmak için iknaya çabalar. Bunu yaparken de camiye olan hayranlığını dile getiren Mehmet Akif, estetik beğenisini dinî motiflerle birleştirerek dile getirmektedir.²⁶⁴

“- Aman, şu ma’bed-i feyyâzın ihtişâmına bak:

Bakar bakar doyamam: Âşık olmuşum mutlak!”²⁶⁵

Estetik değerlerin dinî dinamiklerle ilgili yönüne dikkat çeken ve “Fatih Camii” isimli uzun manzumesinde bu konuya yer veren Mehmet Akif, camiye bakarak onun mimari ve estetik değerinin sayfalarca kitapla eşdeğer olduğunu dile getirerek din, fen ilmi, estetik duygular ve değerler arasında bir köprü kurmaktadır.

“Sahîfeler yazıyor, belki, fenn-i mi’ârî,

O, meyl-i nâz ile mahmûr dîdeler-vâr”²⁶⁶

Şiire yönelik sebepleri hakkında ipucu veren Mehmet Akif, duygularını yansıtmak için şiir yazarken, şiirin asıl kaynağının yaratılıştaki ahenk olduğunu fark ettiğini belirterek, Allah’ın yaratmasındaki estetikten söz etmektedir. Tüm sanatlar gibi şiir sanatının da kökeninin Allah olduğunu ifade eden şair, tüm estetik ürünlerin Allah’tan kaynaklandığını dile getirmektedir.

Kalbimle yetişsem diye, şairliğe vurdum.

Şi’rin başı hilkatteki âheng-i ezelmîş...”²⁶⁷

Dinle sanatı birleştiren Mehmet Akif’i takip eden dönemlerde Necip Fazıl da “Poetika” isimli yazısında aynı düşünceye yer vermiştir. Necip Fazıl, “Dinin olmadığı yerde hiçbir şey yoktur yokluk bile yok... Şiir ve sanatsa hiç yok”²⁶⁸ diyerek din ve şiirin birbirinden ayrılamaz iki kavram olduğunu ifade etmiştir.

²⁶⁴ İbadethaneler üzerinden estetik değerleri işleyen Mehmet Akif Ersoy, Süleymaniye Camii’nden de başka bir manzumesinde söz etmektedir.

*Göreceksin: O harîmin ebedî zillinde,
San’atın rûhunu seyyâl bulut şeklinde.*

(A.g.e., “Süleymaniye Kürsüsünde”, s. 185.)

²⁶⁵ A.g.e. “İki Arkadaş Fatih Yolunda”, s. 247.

²⁶⁶ A.g.e., “İki Arkadaş Fatih Yolunda”, s. 248.

²⁶⁷ *Yedinci Kitap*, “Mehmet Ali’ye”, s. 442.

²⁶⁸ Kısakürek Necip Fazıl, *Çile*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul 2011, s. 490.

Safahat'ta estetik değerine beş kez değinilmiştir. Estetik, *Safahat*'ta geçmişten gelen sanatsal değerlere duyulan hayranlığı ifade etme amacıyla kullanılmıştır. Mehmet Akif Ersoy, duygularını sanatsal açıdan belirtirken tarihsel değerlere de yer vermiştir.

3.11. Özgürlük Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar

Özgürlük, Türk milletinin vazgeçilmez değerlerindedir. Bu değer yüzyıllardan beri kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. *Türkçe Sözlük*'te, “Herhangi bir kısıtlamaya, zorlamaya bağlı olmaksızın düşünme veya davranma, herhangi bir şarta bağlı olmama durumu, serbestî: Her türlü dış etkiden bağımsız olarak insanın kendi iradesine, kendi düşüncesine dayanarak karar vermesi durumu, hürriyet.”²⁶⁹ olarak tanımlanmıştır.

Türkçe Öğretim Programı'nda özgürlük değeri doğrudan aktarılmıştır. Özgürlük değeri, okuma ve dinleme metinlerinde bulunması gereken özellikler başlıkları altında incelenmiştir.

“Okuma Metinlerinde Bulunması Gereken Özellikler

5. Metinlerde insan hak ve özgürlüklerine, demokratik değerlere aykırı öğeler yer almamalıdır.”²⁷⁰

“Dinlenecek/İzlenecek Materyallerin İçeriğinde Bulunması Gereken Özellikler

5. İnsan hak ve özgürlüklerine, insanî değerlere aykırı öğeler yer almamalıdır.”²⁷¹

Özgürlük değeri, ayrıca Türkçe Öğretim Programı'nda yer alan *Temalar* bölümünde “Hak ve Özgürlükler” başlıkları altında doğrudan belirtilmiştir.²⁷²

Tablo 3.7. Özgürlük Değerinin Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda Yer Alışı

Hak ve Özgürlükler	<i>Bireysel haklar</i>
	<i>İnsan hakları</i>

²⁶⁹ *Türkçe Sözlük*, s. 1557.

²⁷⁰ MEB, s. 56.

²⁷¹ A.g.e. , s. 57.

²⁷² A.g.e. , s. 58.

	<i>Eğitim hakkı</i>
	<i>Çocuk hakları</i>
	<i>Hasta hakları</i>
	<i>Hakkını savunma</i>
	<i>Özgürlükler</i>

Özgürlük değerine, *Safahat*'ta önemli bir şekilde yer verilmiş olup özgür olmak daha çok vatanseverlikle ilişkilendirilmiştir. Türk milletinin bilinçaltında her zaman var olan özgürlük kavramı, *Safahat*'ta, dönemin de koşulları göz önüne alınarak yer almıştır. Özgürlüğü, II. Meşrutiyet öncesi ve sonrası biçiminde ele alan Mehmet Akif, halkın içinde bulunduğu durumu da göz önüne alarak özgürlük kavramını eserinde işlemiştir.

Özgürlük değeri ile ilgili, *Safahat*'ta incelenip elde edilen bulgu ve yorumlar şunlardır: Mehmet Akif, bağımsızlığın ve özgürlüğün kaynaştığı bir şahsiyette olduğu için özgürlüğün kıymetini iyi bilmektedir. Özgürlüğün olmadığı bir dönemde eser vermeye başlayan ve bir dönem Meşrutiyet karşıtlarının arasında da yer alan Mehmet Akif, gelecekte esarete düşmeden özgürlüğün kıymetinin bilinmesi gerektiğini ifade ederek, özgür olmanın dünyada yaşamak için en önemli gerekliliklerden birisi olduğunu halka göstermektedir.

“Düşmeden pençesinin altına istikbâlin,

Biliniz kadrini hürriyyetin, istiklâlin.”²⁷³

Aynı zamanda halkın en önemli değerleri arasında yer alan din olgusunun da altını çizen Mehmet Akif, özgür olmadan İslam'ın da yaşanamayacağını ve esaret altına girilmesi halinde İslam'ın yeryüzünden silinme aşamasına gelebileceğini ifade ederek halkın dikkatini çekmek istemektedir. Şair, bağımsızlık mücadelesi verilen yıllarda Anadolu'da birçok yerde vaazlar vererek halkın bilinçlenmesi için çabalamıştır. İlk önce Balıkesir Zağanos Paşa Camii'sinde vaazlarına başlayan Mehmet Akif, daha sonra Kastamonu'ya giderek Nasrullah Camii'nde halka seslenir. Şair, burada bağımsızlığa vurgu yaparak, Batı dünyasının iç yüzünün bilinmesi gerektiğinden bahseder.

“Ey iman etmiş olanlar, ey müslümanlar, içinizden olmayanlardan size yabancı kimselerden dost itihaz etmeyiniz. Ayet-i celiledeki içli dışlı

²⁷³*İkinci Kitap*, “Süleymaniye Kürsüsünde”, s. 204.

görüülen, kendisine her türlü sırlar emanet edilen samimi dost, yarıcan, arkadaş, mahremi esrar manalarıdır. Öyle ki sizlere karşı mazarrat ıka etmekten, aranıza fitneler, fesadlar sokmaktan hiçbir vakit geri durmazlar. Elllerinden gelen fenalıkların hiçbirini sizden esirgemezler. Sizin sıkıntılara, musibetlere, felâketlere uğramanızı isterler.”²⁷⁴

diyerek zor bir dönemden geçen halka düşmanların sözlerine itibar etmemeleri gerektiğini ifade eder. Sık sık ayet ve hadislere başvurarak halkın dikkatini bağımsız olmanın ve milletçe kenetlenmenin önemine çekmiştir. Kastamonu’da ve yurdun her yerine geniş yankı uyandıran Nasrullah Vaazı, kurtuluş mücadelesi veren halkta bağımsız olma fikrinin gelişmesi açısından değerlidir.

“Hâkimiyet ne imiş, öğreniniz kıymetini.

Yoksa onsuz ne şu dünya kalır İslâm’a, ne din...”²⁷⁵

Özgürlüğün yanlış anlaşıldığını düşünen ve halkın özgürlük adı altında aşırı serbestliğe kavuşarak toplumsal düzenin bozulmasına neden olduğunu ifade eden Mehmet Akif, özgürlüğün olduğundan farklı algılandığını ve asıl amacından saparak sosyal sıkıntı oluşturabilecek seviyeye geldiğini belirtmektedir.

“Yürüyor dîne beş on maskara, alkışlanıyor,

Nesl-i hâzır bunu hürriye’ t-i vicdan sanıyor!”²⁷⁶

II. Meşrutiyet döneminde Batı yanlısı olan düşünürlerle geleneksel toplum yapısını savunanlar arasında fikir ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Meşrutiyetin ikinci kez ilanıyla Batıcılık fikri toplumun bazı kesimlerinde benimsenmiştir.

“Batıcılık fikri edebiyat dünyamızda basın hayatının oluşumu ile hızla gelişir ve yaygınlaşır. Başta Şinasi’nin ilk özel gazetesi ile başlayan bu bakış açısı, gazete etrafında yetişen gençler ile yeni boyutlar kazanır. Batıda eğitim gören veya İstanbul’da Batılı eğitim sistemiyle yetişen gençler arasında siyaset, edebiyat ve

²⁷⁴ Yaşar Semiz, “Milli Mücadelede Mehmet Akif”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 7, 2000, s. 419.

²⁷⁵ A.g.e., “Süleymaniye Kürsüsünde”, s. 204.

²⁷⁶ *İkinci Kitap*, “Süleymaniye Kürsüsünde”, s. 203.

sanat alanındaki fikirler yaygınlaşmaya başlar. Yüzyılın sonunda Servet-i Fünûn edebî hareketi bunun en belirgin örneğidir.²⁷⁷

Materyalist bir bakış açısına sahip olan düşünürler, toplumun dinî yaşamdan uzaklaşarak modernleşebileceğini ve Batı medeniyetine daha kolay ayak uydurabileceğini düşünmektedirler. Mehmet Akif, Batıcılık gibi fikir akımlarının Osmanlı'nın sosyal yapısına uyumlu olamayacağını ifade etmektedir.

“O, samimi bir mümin olarak dini sadece kendi hayatında yaşamakla kalmamış, içindeki imandan kaynaklanan dinamik mücadeleci bir ruhla döneminde batıcılık veya komünizm adına yapılan İslam düşmanlığına ve ilhada/inançsızlığa din ve millet adına şiddetle karşı çıkmıştır.”²⁷⁸

Özgür olmakla tarihi geçmiş arasında ilişki kuran Mehmet Akif, çağlar boyunca özgürlük kavramını değişmez bir karakter unsuru olarak kullanan ecdadın özgürlüğe verdiği değeri ve mücadelesini dile getirerek özgürlüğün gerekliliğini ve değerini tarihsel bağlarla ilgi kurarak açıklamıştır.

“Şanlı bir târihsin: Mâzî-i millet sendedir.

Varsa ibret sendedir, hikmet de elbet sendedir;

Devr-i istilâ tanır yâdında, devlet sendedir!

Çünkü hürriyet, hamâset sende, gayret sendedir,

Zindegî zillettir artık bence izzet sendedir!”²⁷⁹

Mehmet Akif, özgür olmayı insan olmanın ve hayatı sürdürmenin bir sonucu olarak ifade etmektedir. Fikirde, düşüncede ve hareket etmede fitrat olarak hür olan insanın yaşamında ve toplumsal hayatında da edebî bir özgürlük içerisinde bulunması bir gereklilik ve insan olmasının doğal bir sonucudur.

“Hayat artık behîmidir... Hayır, ondan da alçaktır;

²⁷⁷ İsmail Parlatur, “İkinci Meşrutiyet Dönemi Fikir Hareketleri İçinde Mehmet Akif”, *I. Uluslar arası Mehmet Akif Sempozyumu*, c. 1, Burdur 2008, s. 426.

²⁷⁸ Mustafa Akçay, “Mehmet Akif Ersoy’un Temel İnanç Esaslarına Bakışı”, *I. Uluslar arası Mehmet Akif Sempozyumu*, c. 1, Burdur 2008, s. 565.

²⁷⁹ *Birinci Kitap*, “Mezarlık”, s. 93.

Ya hayvan bağıdır fitratla, insan hürr-i mutlakdır.”²⁸⁰

“Adam mısın: Ebediyyen cihanda hürsün, gez;

Yular takıp seni bir kimsecik sürükleyemez.”²⁸¹

Mehmet Akif’in *Safahat*’ta altı yerde doğrudan yer verdiği özgürlük kavramı, millet olarak köklerimizden gelen ve bunu dilimize, söz varlığımıza birçok yerde yansıttığımız bir değerdir. Özgür olmayı ve bağımsızlığı şiir, destan, hikâye gibi millî eserlerimizde göstererek ve tanıtarak öğrencilere aktarılabilir. Vatanseverlik, bağımsızlık ve özgürlük temeliyle kurulduğu söylenebilecek *Safahat* Türkçe eğitiminin temel unsurlarından önemli noktalar içermektedir. Bunun yanı sıra ana dilinin ancak özgürlük neticesinde gerçek değerini kazanabileceğini ve yozlaşmaya uğramadan devamlılık gösterebileceğini kavrayan bir öğrenci Türkçe eğitimi dersinde özgürlükle dilin bağlantısını kurabilir.

3.12. Sağlıklı Olmaya Önem Verme Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar

Sağlıklı olmaya önem verme, toplumsal yaşamın ve sosyal hareketliliğin gerekliliği olmakla beraber sağlıklı bir birey değer aktarımı açısından toplum içinde de önemli bir yer tutar.

Sağlıklı olmaya önem verme, Türkçe Öğretimi Programı’nda belirtilen ara disiplinler arasında “Sağlık Kültürü” adı altında yer almaktadır. Bu başlık altında “Duygu ve düşüncelerini paylaşma biçimlerini açıklar.” kazanımıyla bulunan değer programda ara disiplin olarak önemli bir yer tutmaktadır.

“1.2.7. Ara disiplinler

Sağlık Kültürü”²⁸²

Tablo 3.8. Sağlıklı Olmaya Önem Verme Kazanımının Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda Yer Alışı

	<i>Sağlık Kültürü Kazanımları</i>
6. Sınıf	10. Duygu ve düşüncelerini paylaşma biçimlerini açıklar.

²⁸⁰ *Beşinci Kitap*, “Hatıralar”, s. 305.

²⁸¹ *Altıncı Kitap*, “Asım”, s. 390.

²⁸² MEB, s. 8.

Sağlıklı olmaya önem verme değeri, ayrıca Türkçe Öğretim Programı'nda yer alan *Temalar* bölümünde “Alışkanlıklar” başlıkları altında doğrudan belirtilmiştir.²⁸³

Tablo 3.9. Sağlıklı Olmaya Önem Verme Değerinin Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda Yer Alışı

Alışkanlıklar	Alışkanlık ve insan
	İyi alışkanlıklar
	Kötü alışkanlıklar
	<i>Sağlıklı yaşama</i>
	<i>Spor</i>

Sağlıklı olmaya önem verme değeri ile ilgili, *Safahat*'tan elde edilen bulgu ve yorumlar şunlardır: Sağlık konusuna doğrudan değinmeyen Mehmet Akif, kendi hayatında da önem verdiği sağlıklı olma durumunu, Asım karakterine aksettirerek tasvir etmektedir.

“İki üç katlı büküp bir çınarın gövdesine
Hele taşmış dökülürken o muazzam sîne,
Öyle bâriz adelâtın ebedî dalgalan,
Ki yorar ârızalar seyrine dalmış nazan.
Çok geniş dersin omuzlar, boy o nispette uzun,
O ne mevzun kafadır, sonra, ne sağlam o boyun!
Ufarak bir kapı sırtın kabaran eb'âdı,
Çarpışıp durmada naçar iki müthiş kanadı.”²⁸⁴

Mehmet Akif'in *Safahat*'ta bir kez doğrudan yer verilen sağlıklı olmaya önem verme değeri daha çok tarihi anlamda kullanılmıştır. Şairin methettiği tarihi geçmişin izlerinin silindiğini anlattığı *Asım* isimli manzumede özlenen günlerin güzellikleri tertip edilen bir güreş şenliğiyle tasvir edilmekte ve sağlıklı bir neslin her alanda söz sahibi olduğundan bahsedilmektedir

²⁸³ A.g.e, s. 59.

²⁸⁴ *Altıncı Kitap*, “Asım”, s. 419.

Kendisi de okul yıllarında güreşle uğraşan Mehmet Akif, sağlıklı bir neslin sosyal açıdan önemli olduğunu ifade eder. Toplumsal anlamı olan sağlıklı olma değeri, ilköğretim çağındaki bir birey için önem ifade etmektedir.

3.13. Saygı Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar

Saygılı olma, aileden topluma kadar her kesimde olması zorunlu değerlerdendir. Saygı, *Türkçe Sözlük*'te, "Değeri, üstünlüğü, yaşlılığı, yararlılığı, kutsallığı dolayısıyla bir kimseye, bir şeye karşı dikkatli, özenli, ölçülü davranmaya sebep olan sevgi duygusu, hürmet, ihtiram: Başkalarını rahatsız etmekten çekinme duygusu."²⁸⁵ olarak tanımlanmıştır.

Türkçe Öğretim Programı'nda saygı değerine doğrudan yer verilmiştir. Saygı değeri *Genel Amaçlar* altında insan haklarına ve tarihi değerlere karşı saygılı olma şeklinde kullanılmıştır.

"1.2.1. Genel Amaçlar

Türkçe Dersi Öğretim Programı ile Türk Millî Eğitiminin genel amaçları ve temel ilkelerine uygun olarak öğrencilerin;

10. Hoşgörülü, insan haklarına saygılı, yurt ve dünya sorunlarına duyarlı olmaları ve çözümler üretmeleri amaçlanmıştır.²⁸⁶

Saygı değeri, ayrıca Türkçe Öğretim Programı'nda yer alan *Temalar* bölümünde "Millî Kültür" başlığı altında doğrudan belirtilmiştir.²⁸⁷

Tablo 3.10. Saygı Değerinin Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda Yer Alışı

Millî Kültür	<i>Geleneksel sanatlarımız</i>
	<i>Türk büyükleri</i>
	<i>Türk müziği</i>
	<i>Zanaatlar</i>

²⁸⁵ *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu, Ankara 2005, s. 1714.

²⁸⁶ MEB, s. 4.

²⁸⁷ A.g.e. , s. 58.

	<i>Seyirlik oyunlar</i>
	<i>Spor</i>
	<i>Oyunlar</i>
	<i>Bayramlar</i>

Saygı değeri, *Safahat*'ta Mehmet Akif Ersoy tarafından önem verilen, manevi değerlere hürmet gösterme anlamında ifade edilmiştir. Bu manevi değerler, Allah, tarih ve tarihî şahsiyetler, vatan, bayrak, din, dil biçiminde vurgulanmıştır.

Saygı değeri ile ilgili, *Safahat*'ta incelenip elde edilen bulgu ve yorumlar şunlardır: Allah'a saygı duyan bir milletin ferdi olarak kendisini kabul eden ve aynı saygıyı bireysel olarak da gösteren Mehmet Akif, *Safahat*'ta Allah'a olan saygısını hayranlıkla dile getirmektedir.

“Eğildi sonra o dağlar Huzûr-i İzzet'te;
Göründü sonra o dağlar zemîn-i haşyette!”²⁸⁸

“Hayrân-ı kemâlinim... Beyânın
Gûyâ ki hitâbıdır Hudâ'nın!”²⁸⁹

Allah'a olan saygısını en yüksek perdeden ifade eden Mehmet Akif, ülkede ve dünya üzerinde olan biten olayların, güzelliklerin ve şerrin ondan geldiğini ifade ederek, ondan gelen her şeye razı olduğunu söylemiştir. Bu duruma istinaden Allah'a yakaran şair, milletin mazlum durumda olduğunu söyler:

“Eğer almışsa bir millet, edip bir mülkü istila;
Eğer vermişse bir millet bütün bir mülkü bi-perva;
Alan sensin, veren sensin, senin hükmündedir dünya.
İlahi, en asil akvamı alçaltırsın istersen;
Dilersen en zelil eşhasa izzetler verirsin sen.
Bu haybetler, bu hüsrânlar bütün senden, bütün senden!
Nasıl ta arşa yükselmez ki me'yusane bin şiven?
Ne yerler dinliyor, ya Rab, ne gökler, ruhum inlerken!”²⁹⁰

²⁸⁸ *Birinci Kitap*, “Fatih Camii”, s. 69.

²⁸⁹ *A.g.e.* “Hasbihal”, s. 100.

²⁹⁰ *Üçüncü Kitap*, “Hakk'ın Sesleri”, s. 217.

Allah'a olan saygısını yarattıklarını anlatarak bir başka şekilde daha gösteren Mehmet Akif, birçok varlığa değinerek her birinin muazzam bir düzen içerisinde hareket ettiğini ifade etmektedir. Hayranlığını, sevgisini ve saygısını bir arada harmanlayan şair, evrende var olan güzelliklere ve düzene dikkat çekmektedir.

“Kemâl-i şevk ile mahkûmu aynı kânûnun...

Bütün şu'ûn-i avâlim tecelliyâtı onun.

Nedir ki etmededir fitratın bu kânûnu,

Fezâyı, gökleri, deryâyı, deşti, hâmûnu,

- Adımlarında zekâdan serî' olup hattâ -

Esîri kaplıyacak füşhatiyle istîlâ”²⁹¹

Tarihe saygısını her manzumesinde dile getiren Mehmet Akif, ecdadına olan sevgisini ve saygısını anlatırken, bütün güzelliklerin onlarda olduğunu ifade etmektedir. Şanlı maziye saygı duyan şair, o zamandaki çeşitli değerlerden söz ederek, sözlerini yönelttiği halka da aynı değerlerle ve şanlı mazilerinden aldıkları güçle yaşamalarını tavsiye etmektedir.

“Şanlı bir târîhsin: Mâzî-i millet sendedir.

Varsa ibret sendedir, hikmet de elbet sendedir”²⁹²

“Safâ yı fitratı şâhid ki: Tertemiz aslı;

Damarlarında yüzen kan da, can da Osmanlı!”²⁹³

Dünyaya egemen olunan devirleri dile getiren Mehmet Akif, söz ettiği dönemleri sıralarken ecdadına, tarihine ve dolaylı olarak kastettiği Osmanlı Devleti'ne saygısını dile getirmektedir.

“Biz ki yarmıştık şu'ûnun en büyük ummânını;

Çiğnemiştik yükselen emvâc-i bî-pâyânını

Biz ki edvarın, kurunun, hâdisâtın rağmına,

²⁹¹*Dördüncü Kitap*, “Vaiz Kürsüde”, s. 256.

²⁹²*Birinci Kitap*, “Mezarlık”, s. 93.

²⁹³*A.g.e.*, “İki Arkadaş Fatih Yolunda”, s. 249.

Hâkim olmuştuk bütün bir âlemin eyyamına”²⁹⁴

Bir zaman hâkim olunan diyarları hatırlatan şair, içinde bulunduğu zaman dilimini de hatırlatarak artık saygıdeğer şahsiyetlerin geçmişte kaldığını aktarmaktadır. Bunu örneklendirirken de yıkılışını yaşayan Osmanlı Devleti’nin parlak dönemlerinden söz eden şair, önemli şahsiyetlere olan saygısını şöyle ifade eder:

“Nerde Ertuğrul’u koynunda büyütmüş obalar
Hani Osman gibi, Orhan gibi gürbüz babalar
Hani bir şanlı Süleyman Paşa bir kanlı Selim
Âh, bir Yıldırım olsun göremezsin, ne elim!”²⁹⁵

Mehmet Akif, manevi dinamiklere çok önem vermekte ve onlara büyük saygı göstermektedir. Allah’ın sırlarını ve ruhu anlattığını ifade ettiği Kur’an’a karşı büyük bir saygı içerisindedir.

“Bir nağme ki: Rûhtur, ledündür;
Kur’an gibi râsihîn içindir.”²⁹⁶

Türk tarihinde çok önemli bir yeri olan ordu kavramı Mehmet Akif’te geniş bir yer tutmaktadır. Ona göre birçok muharebeye fütursuzca iştirak eden şanlı ordu, dünyayı yerinden oynatacak maneviyata ve kuvvete sahiptir. Halkın orduya vermesi gereken önemden ve saygıdan söz eden şair, ordunun daha çok manevi yanına dikkat çekerek onun Hakk’ın ordusu olduğunu belirtir.

“Bu bir ketîbe-i ma’sûmedir ki, ey millet:
Selâma durmalısın şanlı rehğüzârında;
Bu bir cenâh ki: Atîde bir ufak hareket
Yapıp cihanları oynatmak iktidârında!
Gelir de sâye-i imdâd-ı Hak’ta bir gün, bu,
Girer diyâr-ı meâlîye doğrûdan doğru.
Bu ancak işte, eğer varsa, şanlı bir ordu!”²⁹⁷

²⁹⁴ *Beşinci Kitap*, “Hatıralar”, s. 311.

²⁹⁵ *Altıncı Kitap*, “Asım”, s. 366.

²⁹⁶ *Birinci Kitap*, “Hasbihal”, s. 100.

²⁹⁷ *A.g.e.*, “Âmin Alayı”, s. 173.

Mehmet Akif, saygı gösterdiği kavramların arasına Türk ve Müslüman dünyasının içerisinde yer alan birçok mekân ve kavramı eklemektedir. Özellikle geçmişte ilim beşiği olmuş ve Müslüman dünyasının en önemli merkezlerinden olan Buhara'ya, onun nezdinde Osmanlı'nın dışında kalan birçok İslam memleketine de büyük bir saygı göstermektedir. Kendisi de anne tarafından Buharalı olan şair, şu anda bu ve bunun gibi birçok İslam diyarının zillet içerisinde ve kurtulmayı bekler halde olduğunu ifade etmektedir.

“O Buhârâ, o mübârek o muazzam toprak;

O Buhara, o mübarek, o muazzam toprak

Zilletin koynuna girmiş uyuyor müstağrak!”²⁹⁸

Mehmet Akif *Safahat*'ında Japonya'yı över. “Şairimize göre Japonya'da, İslamiyet'in ruhu, Budizm ismi altında yayılmıştır. Çünkü Kur'an neyi emretmişse, peygamber neyi söylemişse, Japonlar onu ülkelerinde uygulamışlardır.”²⁹⁹ İslamiyet'in emrettiği çalışkanlık, fedakarlık ve azim gibi çeşitli ilkeleri Japon halkının uyguladığını gören Mehmet Akif, halka bu milleti örnek gösterir.

“Sorunuz, şimdi, Japonlar da nasıl millettir

Onu tasvîre zafer yâb olamam, hayrettir.

Şu kadar söyleyeyim: Dîn-i mübînin orada,

Rûh-i feyyâzı yayılmış, yalnız çekli Buda.

Siz gidin, safvet-i İslâm'ı Japonlarda görün!

"Gidelim!" der, götürür; sonra gelip tâ yanıma,³⁰⁰

Japonların kendi özlemini çektiği yaşam tarzını gerçekleştirdiğini gören şair, İslamiyet'in Japonya'da çalışkanlıkla ilgili birçok emrinin yerine getirildiğini ifade etmektedir. Birçok açıdan bu ülkeye hayranlık duyan Mehmet Akif, onların çalışkanlıklarını örnek almak gerektiğini ifade etmektedir.

²⁹⁸ *İkinci Kitap* “Süleymaniye Kürsüsünde”, s. 194.

²⁹⁹ Yavuz Bülent Bakiler, “Yeni Yüzyılın Işığında Mehmet Akif Ersoy (1873-1936)”, *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim (Mehmet Akif Ersoy Özel Sayısı)*, S. 73, 2006, s. 54.

³⁰⁰ *A.g.e. Süleymaniye Kürsüsünde*, s. 197.

Mehmet Akif, ilim dünyasına karşı çok saygı gösteren bir şairdir. İlim adamlarına önemli derecede kıymet veren ve bilimsel faaliyetlerin gelişmesine öncülük eden bir şairdir. Şaire göre, önünde eğilinilecek kadar değerli olan ilim adamı, pozitif ilimlerde olduğu kadar, dinî incelikleri de bilen ve onlara göre ilmi yaşantısını kurgulayan kişidir. Mehmet Akif, böyle bir bilim adamının huzurunda Batı dünyasının dahi diz çökeceğini ifade eder.

“Rûh-i edyânı görür, hikmet-i Kur’an’ı bilir

Ulemâ var ki: Huzûrunda bugün Garp eğilir.”³⁰¹

Mehmet Akif, çalışkanlıktan uzak olup, tevekkül kavramını bahane ederek gayreti ve azmi bırakanlara “saygısız” ifadesiyle sert bir şekilde yüklenmektedir. Ona göre bu tür miskinlikte bulunanlar Allah’a saygısızlık etmekte ve dini kullanarak sorumluluklarından kaçmaktadırlar.

“Ya sen nesen Mütevekkil! Yutulmaz artık bu!

Biraz da saygı gerektir... Ne saygısızlık bu!

Hudâ-yı kendine kul yaptı, kendi oldu Hudâ,”³⁰²

“Evet, ulûmunu asrın şebâba öğretelim;

Mukaddesâta, fakat çoksa ihtirâm edelim.”³⁰³

Bu mısralarda ilmin nasıl olması gerektiği aktarılmıştır. “Mehmet Akif, insanın medeniyet zirvesini yakalaması için din ve maneviyatla beslenen ilmin gereğine inanır.”³⁰⁴ Bunun yanı sıra şair, belirtmiş olduğu niteliklere uygun yaşanmadığını da kastederek, yaşadığı devirde ilmin değerinin kalmadığından söz edip mevcut ilmî mirasın ecdattan yadigâr kaldığını ifade etmektedir.

“Sen dua et babadan topladığın mirâsa,

Hep onun himmetidir üç satır ilmin varsa.”³⁰⁵

³⁰¹ A.g.e. “Süleymaniye Kürsüsünde”, s. 198.

³⁰² *Dördüncü Kitap*, “Vaiz Kürsüde”, s. 270.

³⁰³ A.g.e. “Vaiz Kürsüde”, s. 283.

³⁰⁴ Yeniterzi, s. 266.

³⁰⁵ *Altıncı Kitap*, “Asım”, s. 353.

Allah’a olan saygı ve hürmetini orduya olan saygısıyla birlikte aktaran şair, “Çanakkale Şehitlerine” isimli manzumesinde Çanakkale savaşı esnasında büyük bir kahramanlık ve fedakârlık göstererek harbeden askerleri yüceltmektedir. Mehmet Akif, kahraman Türk ordusunun bileğini kimsenin bükemeyeceğine inancının tam olduğunu belirtirken, bu ordunun sadece Allah’a teslim olabileceğini ifade etmektedir.

“Şühedâ gövdesi, bir baksana, dağlar, taşlar...

O, rükû olmasa, dünyâda eğilmez başlar”³⁰⁶

Çanakkale Savaşı’nda kahramanlık simgesi olmuş orduya büyük bir hürmette bulunan Mehmet Akif, saygısından dolayı göklerde tasvir ettiği atalarının bu askerlerle beraber bulunacağından şüphesi olmadığını aktarmaktadır.

“Ey, bu topraklar için toprağa düşmüş, asker!

Gökten ecdâd inerek öpse o pâk alını değer.”³⁰⁷

Safahat’ta 18 ayrı yerde ver yerildiği tespit edilen saygı değeri, bireyde bulunması gereken önemli değerlerdendir. Kişinin yaşadığı kültüre, vatana, kendisinden üstün gördüğü erdemlere ve kişilere duyulan hürmet şeklinde tanımlanabilecek saygı kavramı, Türkçe eğitiminde kendine önemli bir yer bulur. Türkçe eğitiminin ana konusu olan dil bilinci, dili oluşturan etmenler bilinerek kazanılabilir. Bunun için de dilin kaynağını aldığı tarih, kültür, vatan, yaşanan halk ve iman edilen manevi değerlere saygı gösterilmesi gerekir. Böylece, Türkçe derslerinde yapılan etkinliklerle bu saygı kazandırılabilir.

Toplumsal açıdan büyük önemi bulunan saygı değeri, ilköğretim çağındaki bireyler için dil, din, tarih gibi eğitim değerlerini verme açısından gereklidir. Saygı bilincini edinen bireylerin sosyal olarak başarılı ve sorumluluk sahibi insanlar olması beklenir.

3.14. Sevgi Değeri ile ilgili Bulgular ve Yorumlar

³⁰⁶A.g.e, s. 414.

³⁰⁷A.g.e. s. 414.

Bir arada yaşayan bireyler için karşılıklı dayanışma ve ilgi çok önemlidir. Karşısındaki insana güzel bir bakış açısıyla bakan bir fert, toplumsal açıdan da sevgi gibi önemli bir kazanım edinir. Sevgi, *Türkçe Sözlük*'te, “İnsanı bir şeye veya bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelten duygu.”³⁰⁸ şeklinde tanımlanmıştır. Sevgi değeri, toplumsal dayanışmayı ve karşılıklı anlayışın gelişmesini sağlar.

Geçmişten gelen sevgi birikimini Yunus Emre, Mevlana ve Ahmet Yesevi gibi manevi önderlerle geliştiren ve bunu hayat tarzı haline getiren Türk milleti, sevgisini kendinden daha çok başkasını düşünerek göstermiştir. Bunun sonucunda da Allah, vatan, millet, doğa ve tarih bilinci oluşmuştur.

Türkçe eğitimi programında da çeşitli biçimlerde örtük olarak da yer alan sevgi değeri, toplumun bireyleri arasındaki kaynaşma, işbirliği ve duyarlılığın geliştirilmesi anlamında önemli bir yer tutar. İlköğretim seviyesindeki bir bireyin, sevmeyi ve değer vermeyi öğrenmesi, ilerdeki ferdi ve sosyal hayatı için çok önemlidir. Örtük olarak programda yer alan sevgi değeri, “İlköğretim Türkçe Dersi (6, 7, 8. Sınıflar) Öğretim Programında sevgi, millî kültür, hak ve özgürlükler gibi değer ifadeleri ana konu/temada; insan sevgisi, hayvan sevgisi, dostluk, yardımlaşma gibi değer ifadeleri de alt konular/temalar tablosunda ifade edilmiştir.”³⁰⁹

Türkçe Öğretim Programı'nda sevgi değeri doğrudan aktarılmıştır. Sevgi değeri, okuma metinlerinde bulunması gereken özellikler başlıkları altında doğrudan incelenmiştir.

“Okuma Metinlerinde Bulunması Gereken Özellikler

20. Metinler, öğrenciye okuma sevgisi ve alışkanlığı kazandıracak nitelikte olmalıdır.”³¹⁰

Sevgi değeri, ayrıca Türkçe Öğretim Programı'nda yer alan *Temalar* bölümünde “Sevgi” başlığı altında doğrudan belirtilmiştir.³¹¹

³⁰⁸ *Türkçe Sözlük*, s. 1742.

³⁰⁹ Şen, s. 44.

³¹⁰ MEB, s. 56.

Tablo 3.11. Sevgi Değerinin Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda Yer Alışı

Sevgi	<i>İnsan sevgisi</i>
	<i>Aile sevgisi</i>
	<i>Vatan sevgisi</i>
	<i>Millet Sevgisi</i>
	<i>Bayrak sevgisi</i>
	<i>Dil sevgisi</i>

Sevgi değeri ayrıca Türkçe Öğretim Programı'nda zorunlu olarak incelenmesi gereken temalar arasında “ Sevgi” kavramı olarak doğrudan olarak yer bulmuştur. Bu açıdan Türkçe Öğretimi Programı için çok önemli bir yer tutmaktadır.

“6. sınıfta “Sevgi”, 7. sınıfta “Millî Kültür”, 8. sınıfta “Toplum Hayatı” zorunlu ana temalardır. Zorunlu temalar diğer sınıflarda da işlenebilir.”³¹²

Sevgi değeri, *Safahat*'ta saygı değerine yakın biçimde işlenmiştir. Saygı gösterilen çeşitli değerlere aynı zamanda sevgiyle yaklaşmış ve değer aktarımı *Safahat*'ın genel anlatım tarzına bağlı olarak; bağımsızlık, geçmişe saygı, Allah'ın yarattıklarına verilen değer olarak işlenmiştir. Bu değer *Safahat*'ın bazı noktalarında ise doğaya ya da kendinden daha alt seviyedekilere duyulan sevgi olarak da kullanılmıştır. Bunların yanında Mehmet Akif Ersoy'un vatan sevgisi ve sorumluluk, duyarlılık, estetik değerlerini sevgi değeri kapsamında aldığı da görülmektedir.

Sevgi değeri ile ilgili, *Safahat*'ta incelenip elde edilen bulgu ve yorumlar şunlardır:

Mehmet Akif, şiirlerinde sevgi değerinden ve sevgi içeriğini kullandığı noktalardan geniş bir yelpazede söz etmektedir. Konuya göre değişecek şekilde sevgi kavramını birçok olaya uyarlamıştır. Fatih Cami'sine gittiği esnada sabah vaktini yaşayan şair, sabahın en güzel vakti olduğunu belirterek onu ne kadar çok sevdiğinden bahsetmektedir.

³¹¹ A.g.e. , s.58.

³¹² MEB, s. 60.

“Bir infilâk-ı safâdır ki yâr-ı cânımdır,
Sabahı pek severim, en güzel zamânımdır.”³¹³

İnsanlara karşı olan sevgisini dile getiren Mehmet Akif, manzumelerinde özellikle çocuklara ve aile hayatına olan ilgisini göz önüne sermiştir. Aile hayatında elde edilen mutlulukların çocukları olumlu etkileyeceğini ve geleceğin teminatı olan çocukların yetişkin birer birey olduklarında, bu olumlu etkiyi toplumsal hayatta etkin biçimde kullanacağını belirtmiştir. Şair, *Safahat*’ta yoğun bir şekilde hissettirdiği aile düzenine olan ihtiyacı, çocuk sevgisi üzerinden aktarmaktadır.

“Kesildi haymede mâtem, uyandı rûh-i süûr;
Çocuklar oynuyorlar, kadın ferîh ü fahûr.”³¹⁴

“Göründü cumbada baktım ki tombalak, şansın,
Sevimli bir küçücek kız... Beşinde ancak var.”³¹⁵

Mehmet Akif, şüphesiz en değer verdiği sevgi olan Allah sevgisini, onun azametini ve dünyaya yansıyan tecellisini diğer çeşitli değerleri de dikkate alarak şiirlerinde dile getirmektedir. Bütün dünyanın ondan var olduğunu ve kendisinin acizliğini saygı ve sevgi çerçevesinde ifade etmektedir.

“Tecellî etti artık anladım: Sensin bütün dünyâ..
Bu senlikte fakat ey yâr-ı gaib, ben neyim âyâ”³¹⁶

Allah sevgisinden bahsettikten sonra yönünü diğer manevi dinamiklere çeviren şair görevli olarak gittiği esnada bulunduğu Medine dolaylarında, Hz. Peygamber’in yaşadığı ve vefat ettiği yerleri görerek kendini bir sevgi selinin içinde bulmaktadır.

“O nasıl heykel-i didâr, o nasıl cebhe-i nur
Öyle bir Tur ki: Her lemha-i istiğrakı,
Olmadan çâk-i tecellî, süzüyor Hallâk'ı!

³¹³ *Birinci Kitap*, “Fatih Camii”, s. 68.

³¹⁴ *Birinci Kitap*, “Kocakarı İle Ömer”, s. 138.

³¹⁵ *A.g.e.*, “Ahiret Yolu”, s. 168.

³¹⁶ *A.g.e.*, “İstiğrak”, s. 172.

Ebedî fecrini gördükçe perişan lâhût;
 Zıll-i memdûduna düştükçe güneşler mebhût!
 Sanki feyfâ-yı taharride yanan ervaha,
 Sayeler dökmek için Sidre'den inmiş vaha.
 O cehennem gibi vadide bu cennet ne güzel!
 En büyük şi'r tezadın mıdır, ey Hüsn-i Ezel?
 Sana bir mısra '-ı bercestedir etmiş ki sünûh:
 Duyar amma varamaz yükselen âhengine ruh.”³¹⁷

Mehmet Akif, Allah’a olan sevgisini yoğun bir şekilde çeşitli mısralarda dile getirerek toplumsal bir şiir anlayışından zaman zaman bireysel bir anlayışa geçtiğini göstermiştir. Özellikle *Safahat*’ın yedinci kitabı olan “*Gölgeler*” tamamına yakını Allah, Hz. Peygamber, Kur’an, tarih ve diğer maddi manevi birtakım olgu ve olaylara hitap etmektedir.

“Karanlıklar, ışıklar, gölgeler sussun ki, Allah’ım,
 Bütün dünyâyı inletsin benim secdem, benim âhım.”³¹⁸

“Gel ey dünyaların Mevlâ’sı, ey Leylâ-yı vicdânım,
 Senin yâd olduğum sînende olsun, varsa, pâyânım!”³¹⁹

Hz. Peygamber’e karşı duymuş olduğu sevginin, saygının, onu hasretiyle ve özlemiyle bir hicrana dönüştüğünü ifade eden Mehmet Akif, kendi halini üzerinde bulunduğu çöle benzeterek, ona duyduğu iştihak ve özlemin ruhunu yaktığını ifade etmektedir.

“Dikildi cebhe-i Dîdâr önünde,müstağrak,
 Diyordu inleyerek:
 -Yâ Nebî, şu hâlime bak!
 Nasıl ki bağı yanar, gün kızınca, sahranın;
 Benim de ruhumu yaktıkça yaktı hicranın!”³²⁰

Vatanına duyduğu sevgiyi *Safahat*’ta dile getiren Mehmet Akif, içinde bulunduğu dönemin çetin şartlarını da göz önüne alarak, vatan sevgisini ve vatanî sorumluluğu

³¹⁷ *Beşinci Kitap* “Necid Çöllerinden Medine’ye”, s. 342.

³¹⁸ *Yedinci Kitap*, “Gece”, s. 466.

³¹⁹ *A.g.e.*, s. 467.

³²⁰ *A.g.e.* “Necid Çöllerinden Medine’ye”, s. 346.

aktarmıştır. Şair, “Asım” şiirinde Karadeniz’in çeşitli şehirlerinden söz ederek onların nazarında Türk topraklarına sevgi beslediğini ifade etmiştir.

“ ‘Getirin haritayı!’ der; baksana mâşâ’ allâh:
Şile, Bartın, Kızılırmak... Güzelim, Bahr-i Siyâh!”³²¹

“Gel ey Leylâ, gel ey candan yakın cânan, uzaklaşma!
Senin derdinle canlardan geçen Mecnun’la uğraşma!”³²²

Mehmet Akif, eserinde sevgi değerini yakını olan insanlarda da kullandığını gösterir. İsmi vermediği bir dostuna olan sevgisini, *Safahat*’ın “Kıtalar” isimli şiirinde bir seslendirmiştir.

“Gökten ay parçası hâlinde, o rahmet güneşi,
İndi âfâka bu akşam, bu mübârek akşam,
Ebedî kandili yandıkça, Hudâ’ dan dilerim,
Parlasın dursun o îman senin alnında, Paşam!”³²³

Safahat’ta on bir kez yer verilen sevgi değeri, bireysel olduğu kadar toplumsal anlam ifade etmektedir. Bir arada yaşamının gerekliliklerinden olan sevgi ve güzel bakış açısı gibi kavramlar Mehmet Akif’in de önem verdiği hususlardandır. Sevgi değerinin eğitimsel bir yöntemle ilköğretim çağındaki bir öğrenciye aktarılması gerekmektedir. Öğrenciye sevginin toplumsal bir kavram ifade ettiğini belirterek, maddi ve manevi değerlere karşı duyulması gereken sevgi, saygı ve sorumluluk bilincinin öneminden söz edilmelidir.

3.15. Sorumluluk Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar

Bireyin yaşadığı çevre ile etkileşimi kaçınılmazdır. Yaşadığı toplumla sürekli iletişim halinde bulunan bir insanın bu birliktelikte çeşitli rolleri vardır. Bu rolleri yerine getirmenin bilincini ifade eden sorumluluk, *Türkçe Sözlük*’te, “Kişinin kendi

³²¹ *Altıncı Kitap*, “Asım”, s. 392.

³²² *Yedinci Kitap*, “Leyla”, s. 455.

³²³ *A.g.e.* “Tebrik”, s. 474.

davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi, sorumluluk, mesuliyet.”³²⁴ şeklinde tanımlanmıştır.

Sorumluluk duygusunun harekete geçirilmesi hayatın her safhası için gereklidir. Sosyal hayatımızda kendisine yer bulan sorumluluk değeri, dayanışma ve çalışkanlık gibi çeşitli değerlerle ilişkilendirilerek önemli bir erdem haline gelmektedir.

Türkçe Öğretim Programı’nda sorumluluk değerine doğrudan yer verilmiştir. Sorumluluk değeri *Genel Amaçlar* altında içinde yaşadığı toplum ve dünya sorunlarına karşı sorumluluk hissetme şeklinde kullanılmıştır.

“1.2.1. Genel Amaçlar

Türkçe Dersi Öğretim Programı ile Türk Millî Eğitiminin genel amaçları ve temel ilkelerine uygun olarak öğrencilerin;

10. Hoşgörülü, insan haklarına saygılı, yurt ve dünya sorunlarına duyarlı olmaları ve çözümler üretmeleri amaçlanır.”³²⁵

Sorumluluk değeri, ayrıca Türkçe Öğretim Programı’nda yer alan *Temalar* bölümünde “Kişisel Gelişim” başlığı altında doğrudan belirtilmiştir.³²⁶

Tablo 3.12. Sorumluluk Değerinin Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda Yer Alışı

Kişisel Gelişim	Kendini tanıma
	Kendine saygı
	Kişilik tipleri
	Empati
	<i>Sorumluluk</i>
	Sosyal gelişim
	Olumlu düşünme
	Meslek seçimi
	Karar verme
	Başarı
	Girişimcilik

³²⁴ *Türkçe Sözlük*, s. 1794.

³²⁵ MEB, s. 4.

³²⁶ A.g.e. , s. 59.

Mehmet Akif Ersoy, *Safahat*'ta sorumlu olmaya, mesuliyet duygusunu kazanmaya ve bunları toplumsal hayatta kullanarak özellikle bağımsızlık ve özgürlük gibi kavramları zihinlere kazımaya çok önem vermiştir. Sorumluluk değerini daha çok, içinde bulunulan vaziyete bağlı olarak vatanın bağımsızlığı için zaruret anlamında kullanan şair, ancak insanların fert fert sorumluluk alarak bir toplumsal uzlaşma elde edeceğini ve dayanışmayı oluşturabileceğini vurgulamaktadır.

Sorumluluk değeri ile ilgili, *Safahat*'ta incelenip elde edilen bulgu ve yorumlar şunlardır: Mehmet Akif, toplumsal anlamda duyarlı ve yardımsever olmayı sorumluluk değeriyle birleştirerek halka aktarmaktadır. İçinde yer aldığı döneme ve halka karşı sorumluluk alma vazifesini hisseden şair, yozlaştığını ve değiştiğini düşündüğü bazı sosyal koşullara yeterince müdahale edemediğini görerek, gücünün yetmediği durumları üzümlere belirtmektedir.

“Ağlarım, ağlatamam; hissederim, söyleyemem;
Dili yok kalbimin, ondan ne kadar bîzârım!”³²⁷

Geçmişte yaşamış olan ve hayranı olduğu tarihsel şahsiyetleri manzumelerinde kullanarak anlatımını güçlendirme yoluna giden Mehmet Akif, Hz. Ömer'in yaşamış olduğu kıssayı anlatarak, bir devlet liderinin nezdinde halkta olması gereken sorumluluk kavramını, çağdaşlarına aktarmaktadır.

“Kenâr-ı Dicle'de bir kurt aşırsa bir koyunu,
Gelir de adl-i İlâhî sorar Ömer'den onu!
Bir ihtiyar kan bî-kes kalır, Ömer mes'ûl!
Yetîmin, girye-i hüsrân alır, Ömer mes'ûl!”³²⁸

Süleymaniye Cami'sinin kürsüsünden halka hitap eden vaizin dilinden cami cemaatine, dolaylı olarak da halka seslenen Mehmet Akif, eğer toplumsal bir uyanış gerçekleşmezse başka medeniyetlerin esareti altına girilebileceğini kastederek, sürekli gelişmekte olan Batı dünyasının hâkimiyetini Türk ve İslam toplumlarının üzerine

³²⁷ *Birinci Kitap*, “Safahat”, s. 66.

³²⁸ *A.g.e.*, “Kocakarı İle Ömer”, s. 136.

kuracağından söz eder. Mehmet Akif, içinde bulunduğu durumun zorluğunu da göz önüne alarak, dönemindeki sorumluluğun doğrudan bağımsızlık ve özgürlükle bağlantılı olduğunu ifade etmektedir.

“Ey cemâat, yeter Allâh için olsun, uyanın...

Sesi pek müthiş öter sonra kulaklarda çanın!”³²⁹

“Cemâ’at, elverir artık, bu uykudan uyanın,

Hudâ rızâsı için, dünkü hâdisâtı anın!

Kımıldamaz yine gelmezsek intibâha bugün,

İkinci uyku ne dehşetli bir ölüm, düşünün!

Ölüm kolay... Diyebilsek sonunda: "Kurtulduk!"

Bu intihâr, öteden, üç yüz elli milyonluk

Zavallı Âlem-i İslâm için elîm olacak!

Biz olmasak bu kadar hânümân yetîm olacak!

Gıçırdamakla beraber serîr-i şevketimiz,

Bu dîni kurtaran ancak bizim hükûmetiniz.”³³⁰

Sosyal ilerlemenin ve kalkınmanın temelinde ekonomik değerler kadar, edebî ve kültürel hassasiyetlerin de olduğunu ifade eden Mehmet Akif, kendinde hissettiği sorumluluk duygusuyla halkın ilerlemesini isteyerek, elinde imkân olması dâhilinde Rusya gibi kültürel anlamda gelişmiş bir medeniyetten uzmanlar getirmek istediğini aktarmaktadır. Bu yönüyle şair kültürel gelişmenin de bir sorumluluk olduğunu ifade etmektedir.

“Kudretim yetse eğer, on yedisinden yukarı,

Üdebâ nâmına kim varsa, huduttan dışarı

Atarım taktırarak boynuna bah-nâmesini;

Okuyan yaftayı elbette çıkarmaz sesini.

Sonra bir tan-ı telâfi bulurum: -gerçi garib-

³²⁹ İkinci Kitap, “Süleymaniye Kürsüsünde”, s. 205.

³³⁰ Dördüncü Kitap, “Vaiz Kürsüde”, s. 284.

Konturat akdederek Rusya'dan on onbeş edib,

Getirir, yazdırırım millet için birçok eser!"³³¹

Mehmet Akif, devrinde yaşamış olduğu işgal döneminin de etkisiyle vatana sahip çıkmanın ona karşı en büyük sorumluluk olduğunu ifade etmiştir. Şair, memlekete sahip çıkılmaması halinde içerisinde yaşanan vatanın batabileceği konusunu hitap ettiği kitle olan esaret altına girmek üzere olan halka aktarmaktadır.

“Sahipsiz olan memleketin batması haktır;

Sen sâhip olursan bu vatan batmayacaktır.”³³²

Vatana sahip çıkmanın de en önemli yolunun sorumluluk bilinci olduğunu kastederek, her bir ferdin toplumsal anlamda sorumluluk hissetmesi ve dayanışma halinde olmasını isteyen şair, sorumluluk hissine sahip olmamanın maskaralık olduğunu dile getirir:

“Fakat bu maskaralıklar devam edip gitmez

‘Adam benim neme lâzım!’ demekle iş bitmez.”³³³

Fikir yapısında olan sorumluluk duygusunu halka indirgemeyi başaran Mehmet Akif, Osmanlı Devleti'nin yıkılış döneminin de koşullarını dikkate alarak, devletin geçmişinde kalan muazzam niteliklerin ancak İslam'ı yaşayarak tekrar getirilebileceğini belirtmektedir. Bu durumu inkılâp olarak değerlendiren şair, bu kavramın sorumlulukla doğrudan ilişkili olduğunu kastetmektedir.

“İnkılâb istiyorum, başka değil, hem çabucak.

Öne bizler düşüp İslâm'ı da kaldırmazsak,

Nazariyyât ile bir şeyler olur zannetme...

O berâhîni de artık yetişir dinletme!

Çünkü muhtâc-ı tezâhür değil isti'dâdın... "

- "Şüphe yok, hakk-ı semûhîleri var Üstâdın...

Gidelim bir yere, hattâ şu bizim Sûdân'a;

Yeni bir medrese te'sîs edelim urbâna.

Daha üç beş de fazîletli mücâhid bulalım,

Nesli tehzîb ile, i'lâ ile meşgûl olalım.

³³¹ *İkinci Kitap*, “Süleymaniye Kürsüsünde”, s. 210.

³³² *Üçüncü Kitap* “Hakk'ın Sesleri”, s. 228.

³³³ *Dördüncü Kitap*, “Vaiz Kürsüde”, s. 280.

Çıkarıp gönderelim, hâsılı, Şeyhim, yer yer,
Oradan âlem-i İslâm'a Cemâleddin'ler...³³⁴

Toplumda bulunan İslamî anlayışın giderek yozlaştığını gören ve İslamiyet'in gerçek manada yaşanmasını isteyen Mehmet Akif, bu konuda devrim niteliğinde gelişmeler olmasını talep etmektedir. Şair, döneminde İslamcı bir düşünür olarak ön plana çıkmıştır. "II. Meşrutiyettensonra yayımlamaya başladığı şiirleri, İslam dünyasından çeşitli fikir adamlarından yaptığı çeviriler ve diğer yazılarıyla İslamcılık ideolojisinin ısrarlı takipçi ve savunucularından biridir."³³⁵ Geçmişte ilim ve medeniyet dünyamızda yaşanan önemli gelişmelerin döneminde olmamasını İslam'ın emir ve kurallarının yanlış anlaşılması ve uygulanamamasına bağlayan Mehmet Akif, İslam toplumlarında meydana gelen ayrışmayı da aynı nedene bağlamıştır. Birlik olmaktan uzak olan Müslümanların bir fikir altında birleşmesinin ve İslamiyet'in doğru olan tanımının benimsetilmesinin gerekliliğini gören şair, İslamcılık fikrini önemli olarak görmüştür. Mehmet Akif, dönemin önemli İslamcı düşünürlerinden Cemaleddin Afganî ve Mısırlı Muhammed Abduh'un eserlerini incelemiştir.³³⁶

"Mehmet Akif'in yaşadığı dönemde üç kıtaya hâkim olmuş Osmanlı İmparatorluğu parçalanmak üzeredir. Dönemin şartları içinde devletin çöküşünü durdurmak, gelen dış tehditlere karşı direnebilmek için aranan çözüm yolları arasında Batıcılık, Türkçülük gibi akımlar karşısında var olan medeniyetin içinden Müslüman aydınların geliştirmeye çalıştığı İslâmcılık, Batı karşısında medeniyetin yeniden dirilmesi çabası olarak kendini göstermiştir."³³⁷

Mehmet Akif'in İslamcılık fikri Müslümanların gelişmesi ve İslam dünyasına egemen olan cehaletin yine birlik beraberlik ve ilimle dağılabileceği anlamını taşımaktadır.

Mehmet Akif, sorumluluk değerini konu ederken, en fazla önem verdiği sosyal gruplardan olan öğretmenlerin, kendilerinde bireysel ve toplumsal sorumluluklar bulunması gerektiğini ifade etmektedir. Bunun yanı sıra öğretmenlerin de bu

³³⁴ *Altıncı Kitap*, "Asım", s. 429.

³³⁵ Fazıl Gökçek, "Mehmet Akif'te Millet Kavramı", *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim (Mehmet Akif Ersoy Özel Sayısı)*, S. 73, 2006, s. 69.

³³⁶ A. Cüneyt İssi, "Bir Güçlenme Metni Olarak İstiklal Marşı", *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim*, S. 121, 2010, s. 76.

³³⁷ Hasan Duran, M.Enes Salkın, s. 348.

sorumluluğu kaldırabilmesi için, bilimsel anlamda yetişmiş ve toplum huzurunu tesis edebilecek düzeyde bir yaşam tarzına sahip olması gerektiğini belirtmektedir.

"Muallimim " diyen olmak gerektir îmanlı;

Edebli, sonra liyâkatli, sonra vicdanlı."³³⁸

Mehmet Akif, öğretmenlerin sorumluluklarını aktardıktan sonra onların yetiştirdiği neslin kurtarılması gereken bir nesil olduğunu, çünkü onların sorumlulukların bağımsızlık ve özgürlük anlamında değerli olduğunu ifade etmektedir. Az kişi de olsa yetiştirilen insanların önemli olduğunu belirten şair, bunun da toplumsal bir sorumluluk olarak göz önüne serildiğini dolaylı yoldan aktarmaktadır.

"Velev pek az kişi olsun zuhûr eder mutlak.

Bizim de gâyemiz ancak o nesli kurtarmak."³³⁹

İşgal döneminin sıkıntılarını toplum nazarında kendinde yaşayan ve bu durumdan dolayı "İstiklal Şairi" unvanını alan Mehmet Akif, halk içinde geçirdiği zamanlarda gördüğü herhangi bir olaydan ya da üzücü bir durumdan dolayı üzülerken, yüreğinin derinden sızladığını ve olumsuz durumların çözümünde faydalı olmak adına her türlü şeyi göz önüne alarak çözüme katkıda bulunmak istediğini belirtmektedir. Şair, kanayan yara olarak kastettiği ifadenin işgal altında olan halkın durumu olduğunu *Safahat*'ta yansıtmaktadır.

"Kanayan bir yara gördüm mü yanar tâ ciğerim,

Onu dindirmek için kamçı yerim, çifte yerim.

Adam aldırma da geç git, diyemem, aldırırım."³⁴⁰

Safahat'ta on bir farklı yerde kullanıldığı tespit edilen sorumluluk değeri, örtük olarak eserin genelinde vurgulanmıştır. Okul çağındaki bir bireyin kazanması gereken en önemli niteliklerden olan bu değer, Türkçe eğitiminin önemli bir noktasında yer almaktadır. Türkçe dersinde temel olarak yer alan dil bilinci, belli bir duyarlılık ve sorumluluk hissedilerek kazanılabilir. Türkçe eğitimi etkinlikleri esnasında belirli bir

³³⁸ *Dördüncü Kitap*, "Vaiz Kürsüde", s. 283.

³³⁹ *Altıncı Kitap*, "Asım", s. 401.

³⁴⁰ A.g.e. , s. 387.

sorumluluk bilinci edinen öğrenci, dili oluşturan tarih, kültür, vatan sevgisi gibi çeşitli unsurlara da aynı bilinçle yaklaşılabilmektedir

3.16. Temizlik Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar

Temizlik, maddi, manevi kirlilerden arınmış bir biçimde yaşamını devam ettirmek anlamında kullanılır. Temizlik maddi anlamda kirlilerden arınmış olarak yaşamak anlamına gelse de eğitimsel ve sosyal boyutu ele alındığında daha çok manevi kirlilerin varlığı ya da yokluğu olarak ifade edilir. Çünkü beden ve ruhtan oluşan insanın her iki durumu da toplumsal hayata zarar ya da fayda getirebilir.

Mehmet Akif Ersoy, *Safahat*'ta temizlik konusundan genelde maddi anlamda bahsetmiştir. Şair, hayatının belli bir döneminde çıkmış olduğu Berlin seyahatinde edindiği izlenimlerden yola çıkarak Avrupa'nın temizliğe bakış açısını özetlemiştir. Avrupa'nın maddi anlamda temiz olmayışını manevi anlamda da temiz olmayışlarına bağlayan şair, bunu bilimsel ve teknik anlamda telafi ettiklerini üstü kapalı biçimde belirtmektedir. Bunun bazı işaretlerinin Müslüman dünyasında da bulunduğunu hayıflanarak söyleyen Mehmet Akif Ersoy, maddi-manevi bu kirliliğin toplumsal hayatın düzensizliğinin bir sonucu olarak ortaya çıktığını söylemektedir. Temizlik değeri ile ilgili, *Safahat*'ta incelenip elde edilen bulgu ve yorumlar şunlardır: Temizlik değerine doğrudan yer vermeyen Mehmet Akif, temiz olmaktan söz ettiği mısralarda daha çok vicdani temizliği kastetmiştir. O, döneminde içinde bulunulan esaret durumunu ve toplum olarak diğer medeniyetlerin gerisine düşmeyi temiz kalpli olmamaya bağlamıştır.

“Eğer vücûdunu bir parçacık gözetseydin;

Eğer tehâret-i vicdâna dikkat etseydin;

Bu hâle gelmeye kalmazdı orta yerde sebep.

Batak da, bit de o murdar ataletinden hep!”³⁴¹

Mehmet Akif ilerlemesini takdir ettiği ve birçok açıdan muhtaç hale geldiğini ifade ettiği Batı dünyasının başka bir yönünü gözler önüne sermiştir. O, halkın özüne dönerek

³⁴¹ *Dördüncü Kitap*, “Vaiz Kürsüde”, s. 277.

Batı'nın sadece pozitif ilimlerle ilgili yönlerinden faydalanılmasını, yaşayış tarzlarını almaması gerektiğini belirtmektedir.

“Ne müslüman, ne frenk, öyle bir vücûd-i sefil.
Yıkanma yok tuvalet yok! Yazın belinde çamur;
Eteklerinden inerken kabuk tutar yağmur!”³⁴²

Batı dünyasının yaşayış tarzının hayata dâhil edilmemesini tavsiye eden Mehmet Akif, bu durumun gerçekleşmesinin sonuçlarını namaz kavramıyla ilişkilendirerek açıklamaktadır.

“Namazın semtine bayramları uğrar sade;
Hiç şu görmez yüzünün düşmanıdır seccâde.”³⁴³

Temizlik değerine *Safahat*'ta doğrudan ya da dolaylı olarak üç yerde değinildiği tespit edilmiştir. Özellikle ilköğretim seviyesinde bulunan bir öğrencinin dikkat etmesi gereken bir özellik olan temizlik değeri Mehmet Akif açısından daha çok manevi temizlik anlamında kullanılmıştır. Bunun yanında görevli olarak gittiği Berlin'de yaşamış olduğu anılar içerisinde Batı dünyasının maddi olarak temiz olmadığını ancak manevi anlamda temizliğe sahip olduklarını gözlemlemiştir. Türkçe Öğretim Programı'nda yer verilmeyen temizlik değeri evrensel bir değer olduğu için örtük olarak öğrenim gören bireylere aktarılmaktadır.

3.17. Vatanseverlik Değeri ile ilgili Bulgular ve Yorumlar

Vatanseverlik, bir millette olması gereken önemli duygulardandır. Vatanını sevmek, aktarımı yapılması gereken en önemli kavramlar arasında yer almakla birlikte, dayanışma, bağımsızlık ve sorumluluk gibi sosyal değerlerle de yakından ilgilidir. Bireyin içinde bulunduğu vatani sevmesi, toplumsal dayanışmanın güçlenmesinin doğal sonucudur.

³⁴² *Beşinci Kitap*, “Berlin Hatıraları”, s. 319.

³⁴³ *Altıncı Kitap*, “Asım”, s. 371.

Türkçe Öğretim Programı'nda vatanseverlik değerine doğrudan yer verilmiştir. Vatanseverlik değeri *Genel Amaçlar* altında üyesi bulunduğu halk topluluğuna karşı sevgi duyma, millî değerlerine ve tarihine saygı şeklinde kullanılmıştır.

“1.2.1. Genel Amaçlar

Türkçe Dersi Öğretim Programı ile Türk Millî Eğitiminin genel amaçları ve temel ilkelerine uygun olarak öğrencilerin;

1. Dilimizin, millî birlik ve bütünlüğümüzün temel unsurlarından biri olduğunu benimsemeleri,
3. Türkçeyi, konuşma ve yazma kurallarına uygun olarak bilinçli, doğru ve özenli kullanmaları,
9. Türk ve dünya kültür ve sanatına ait eserler aracılığıyla millî ve evrensel değerleri tanımaları amaçlanmaktadır.”³⁴⁴

Vatanseverlik değeri Türkçe Öğretim Programı'nda Temel Beceriler bölümünde yer almaktadır. Vatanseverlikle ilgili değerler bu başlık altında değerlendirilerek yatay ve dikey eğitim hedefleri şeklinde başlıklandırılmıştır.

“1.2.2. Temel Beceriler

Temel beceriler, öğrencilerin dil becerilerindeki gelişimleriyle bağlantılı, yatay olarak bir yılın sonunda, dikey olarak da sekizinci sınıfın sonunda kazanacakları ve hayat boyu kullanacakları temel becerilerdir. Türkçe Öğretim Programı içerdiği kazanımlarla bu temel becerilerin gelişmesini sağlayacaktır. Programla ulaşılması beklenen temel beceriler şunlardır:

- Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma³⁴⁵

Vatanseverlik değeri tarihi şahsiyetlere önem verme ve saygı duyma anlamında da kullanılmakta olduğundan dolayı Atatürk'ün eğitim ortamında aktarılması da Türkçe

³⁴⁴ MEB, s. 4.

³⁴⁵ A.g.e. , s. 5.

Öğretim Program'ında yer almakta ve dolaylı olarak vatanseverlik değerinden bahsetmektedir.

Türkçe Öğretim Programı'nda vatanseverlik değeri doğrudan aktarılmıştır. Vatanseverlik değeri, okuma ve dinleme metinlerinde bulunması gereken özellikler başlığı altında doğrudan incelenmiştir.

“Okuma Metinlerinde Bulunması Gereken Özellikler

2. Metinlerde millî, kültürel ve ahlâkî değerlere, milletimizin bölünmez bütünlüğüne aykırı unsurlar yer almamalıdır. ³⁴⁶

“Dinlenecek/İzlenecek Materyallerin İçeriğinde Bulunması Gereken Özellikler

2. Millî, kültürel ve ahlâkî değerlere, milletimizin bölünmez bütünlüğüne aykırı unsurlar yer almamalıdır.” ³⁴⁷

Vatanseverlik değeri, ayrıca Türkçe Öğretim Programı'nda yer alan *Temalar* bölümünde “Millî Kültür” başlığı altında doğrudan tüm unsurlarıyla belirtilmiştir. ³⁴⁸

Tablo 3.14. Vatanseverlik Değerinin Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda Yer Alışı

Millî Kültür	<i>Geleneksel sanatlarımız</i>
	<i>Türk büyükleri</i>
	<i>Türk müziği</i>
	Zanaatlar
	Seyirlik oyunlar
	Spor
	Oyunlar
	<i>Bayramlar</i>

Vatanseverlik değeri ayrıca Türkçe Öğretim Programı'nda zorunlu olarak incelenmesi

³⁴⁶ MEB, s. 56.

³⁴⁷ A.g.e. , s. 57

³⁴⁸ A.g.e. , s. 58.

gereken temalar arasında “Millî Kültür” kavramı olarak dolaylı olarak yer bulmuştur. Bu açıdan Türkçe Öğretimi Programı için çok önemli bir yer tutmaktadır.

“6. sınıfta ‘Sevgi’, 7. sınıfta ‘Millî Kültür’, 8. sınıfta ‘Toplum Hayatı’ zorunlu ana temalardır. Zorunlu temalar diğer sınıflarda da işlenebilir.”³⁴⁹

Mehmet Akif Ersoy, *Safahat*’ta vatanseverlik değeri üzerinde çok kez durmuş ve içinde bulunulan işgal yıllarının da olumsuz etkisiyle, vatani sevmenin her bireyin vazifesi olduğunu okurlarına aksettirmiştir. Hatta bazı mısralarda şair, vatanın korunmasının ve sevilmesinin hayatın gayesi olduğunu belirterek vatanseverliğin ne kadar önemli bir husus olduğunu vurgulamıştır.

Vatanseverlik değeri ile ilgili, *Safahat* isimli eserde incelenip elde edilen bulgu ve yorumlar şunlardır: Vatanseverliği farklı yönlerden değerlendiren Mehmet Akif, vatan sevgisinin dil ve kültürle alakalı kısmına dikkat çekerek, kullanılan dilin yozlaşmamış ve millî olması gerektiğini ifade etmekte ve aksi bir durumun gelişmeye mani olduğunu anlatmaktadır.

“Lisânın olmalıdır bir vakâr-ı millîsi,

O olmadıkça müyesser değil teâlîsi.”³⁵⁰

“Vaize göre, adam olmanın çaresi de elbirliğiyle gayrettir, çalışmaktır. Hezimetin sonu ise ölmek değildir. Zamanında aynı akıbete düşenler olmuştur. Fakat bugün eskisinden daha iyi yaşamaktadırlar.”³⁵¹ Mehmet Akif, Türk toplumunun özellikle kendi döneminde sosyal ve siyasal açıdan birçok alanda yıkıma uğramasına rağmen ayakta durduğundan bahsetmektedir. Bunu da Türk milletini bir duvara benzeterek yapmıştır. Her ne kadar duvar yıkılsa da millet olarak sağlam temeller üzerine kurulmuş bir yapının varlığından söz etmektedir.

“Yıkılmış olsa da bir hayli kısmı dîvârın.

³⁴⁹ A.g.e. , s. 60.

³⁵⁰ *Dördüncü Kitap*, “İki Arkadaş Fatih Yolunda”, s. 250.

³⁵¹ Doğan, s. 142.

Binâ-yı milleti i'lâ eden temel sağlam.”³⁵²

Mehmet Akif'in üzerinde durduğu konulardan biri de vatan sevgisidir. Vatanın bütünlüğünün din birliğiyle sağlanabileceğini söyleyen vaiz, her mücadeleye girenin, vatanın hayatını devam ettirmesini amaç edindiğinin, bu meselenin şakasının olamayacağını altını çizer. Vatan sevgisini mukaddesata saygı ve hürmetle de ilişkilendiren vaiz, bu tür saygısızlara insan demeyi yakıştıramaz. Onlar için “it”, “çomar”, “tasmasız” kelimelerini kullanır.³⁵³

“O tasmasızlara insan demekte ma'zûrum.

Vatan muhabbeti, millet yolunda bezl-i hayât;

Hülâsa, âile hissiyle cümle hissiyyât;

Mukaddesâtı için çırpınan yürekte olur.”³⁵⁴

“Fatih Kürsüsünde” isimli manzumesinde halka seslenen vaizin ağzından, Türk milletinde vatan sevgisinin yoğun olarak yaşandığı aktarılmaktadır. Mehmet Akif, fitratında vatanseverlik olduğunu belirterek ölene kadar vatan sevgisinden vazgeçmeyeceğini ifade etmektedir.

“Fakat sen öyle değilsin: Senin yanar ciğerin:

" Vatan!" deyip öleceksin semâda olsa yerin.”³⁵⁵

Vatan sevgisini Hak uğrunda ve bağımsızlık yolunda savaşmakta olan halkla bağdaştırarak onları yücelten Mehmet Akif, bu şekilde girilen bir özgürlük çabasının sonsuz bir inancın sonucu olduğunu ifade etmektedir. Şair, son nefer şehit olana kadar girilen haklı davanın son bulmayacağını ve çaba gösterilmesi halinde vatan sevgisinin galip geleceğini anlatmaktadır.

“Cehennem olsa gelen, göğsümüzde söndürürüz;

Bu yol ki Hak yoludur, dönme bilmeyiz, yürürüz!

³⁵² A.g.e., “Vaiz Kürsüde”, s. 281.

³⁵³ Doğan, s. 143.

³⁵⁴ *Dördüncü Kitap*, “Vaiz Kürsüde”, s. 284.

³⁵⁵ A.g.e. , s. 284.

Düşer mi tek taşı, sandın, harîm-i nâmûsun?
 Meğerki harbe giren son nefer şehîd olsun.
 Şu karşımızdaki mahşer kudursa, çıldırsa;
 Denizler ordu, bulutlar donanma yağdırsa;
 Bu altımızdaki yerden bütün yanardağlar,
 Taşıp da kaplasa âfâkı bir kızıl sarsar;
 Değil mi cebhemizin sînesinde îman bir;
 Sevinme bir, acı bir, gâye aynı, vicdan bir;
 Değil mi sîne birdir vuran yürek... Yılmaz!
 Cihan yıkılsa, emin ol, bu cebhe sarsılmaz!”³⁵⁶

Vatanı kutsallaştıran Mehmet Akif, Türk milletinin zor şartlar altında dahi olsa büyük bir azim göstereceğini belirtmektedir. Bağımsızlık konusunda kararlı bir tutum içeren bu mısralarda vatan, Hakk’ın yolu olarak gösterilerek bu yolda durmadan mücadele edilmesi gerektiği ifade edilmektedir.

Vatan sevgisi değerini işlerken, *Safahat*’ın muhtelif yerlerinde sıkça yer vermiş olduğu ecdadı yine anarak, içinde yaşadığı vatanın atalardan kalma bir emanet olduğunu, vatan şeklinde tabir edilen topraklar için şehit olan bu insanların hatıralarının aziz bir şekilde yâd edilmesi gerektiğini belirtmektedir.

“Gök kubbenin altında yatar, al kan içinde,
 Ey yolcu, şu topraklar için can veren erler.
 Hakk’ın bu veli kulları taş türbeye girmez;
 Gufrana bürünmüş, yalnız Fatiha bekler.”³⁵⁷

Safahat’ta vatanseverlik değerinin altı yerde geçtiği tespit edilmiştir. Örtük anlamda eserin tamamında var olduğu vatanseverlik değeri, doğrudan ya da dolaylı olarak okurlara dil, tarihe saygı ve bağımsızlık gibi konularla bağdaştırılarak verilmiştir.

Türkçe Eğitimi’nin ana unsuru olan dil bilincinin eğitim çağındaki bireylere verilmesi için vatanseverlik duygusunun geliştirilmesi ve vatanın bölünmez bütünlüğünün teminatı olan ana dil olgusunun öğrencilere dinleme, konuşma, yazma ve okuma becerileri başlıkları altında verilmesi gerekir. Bu sayede öğrencinin, Türkçe dersinde yer alan çeşitli ders etkinlikleriyle dil bilincini kazanması beklenir.

³⁵⁶ *Beşinci Kitap*, “Berlin Hatıraları”, s. 340.

³⁵⁷ *Yedinci Kitap*, “Şehitler Abidesi İçin”, s. 463.

3.18. Yardımseverlik Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar

Yardımseverlik, insanlar arasındaki dayanışma ve birlikteliğin en önemli unsurudur. Bu değer, toplumdaki bireylerin birbirlerine yapacakları her türlü yardım, güçlü değerlerin kabul edilmesi ve sürekli olarak kalıcılığını devam ettirmesi açısından çok önemlidir.

Yardımseverlik değeri, ayrıca Türkçe Öğretim Programı'nda yer alan *Temalar* bölümünde "Toplum Hayatı" başlığı altında doğrudan belirtilmiştir.³⁵⁸

Tablo 3.15. Yardımseverlik Değerinin Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda Yer Alışı

Toplum Hayatı	<i>Medeniyet</i>
	<i>Birey ve toplum</i>
	<i>Yardımlaşma</i>
	<i>Komşuluk ilişkileri</i>
	<i>Küreselleşme</i>
	<i>Dayanışma</i>
	<i>Dostluk</i>
	<i>Konukseverlik</i>

Safahat'ta yardımlaşma konusu birliktelik, dayanışma ve merhamet gibi erdemlerle bağdaştırılarak işlenmiştir. Yardımlaşmanın toplumsal gelişmenin ve bağımsızlığın koşulu olduğunu belirten şair, paylaşmanın ve bireylerin birbirine sahip çıkmasının zorunluluğuna işaret etmiştir.

Yardımseverlik değeri ile ilgili, *Safahat*'ta incelenip elde edilen bulgu ve yorumlar şunlardır:

Safahat'ın genelinde İslam ve Türk dünyasında olması gereken dayanışma ve yardımlaşmayı konu edinen Mehmet Akif, dünya üzerinde sıkıntılı durumda yaşayan müminlerin yardımına koşulması gerektiğini belirtmektedir.

“Mü'minlere imdâda yetiş merhametinle,

Mülhidlere lâkin daha çok merhamet eyle:”³⁵⁹

³⁵⁸ MEB, s. 58.

³⁵⁹ *Birinci Kitap*, “Tevhid Yahut Feryat”, s. 78.

Yardımseverliği, İslam dünyasının ilerlemesi boyutunda ele aldıktan sonra Allah'ın emirlerinden olan ‐iyiliği emredip kötölükten men etme‐ kavramıyla birlikte kullanan Mehmet Akif, birbirine yardım etmeyi düstur edinmiş olanların İslam dairesi içinde önemli kişiler olarak anıldıklarını anlatmaktadır.

‐Yükselip akvamı almış fevc fevc aguşuna;

Hepsi dalmış vahdetin aheng-i cuşacuşuna.

Emr-i bi'l-ma'ruf imiş ihvan-ı İslam'ın işi;

Nehy edermiş, bir fenalık görse, kardeş kardeşi.‐³⁶⁰

Safahat'ta yardımlaşma değerinin üzerinde duran Mehmet Akif, insanın neşesinin, sevincinin başka bir insanla beraber artacağını, kederin ise yardımlaşma ve dayanışma sonucu azalacağını ifade etmektedir. Bu durumu halk içerisinde olması gerekli olan dayanışmayla bağlantılandırarak şair, vatan sınırları içinde beraber yaşayan halkın kader ortağı olması gerektiğini söyler:

‐Ya ‐Paylaşıldı mı artar durur sürur-i beşer;

Kederse aksine: Ortakla eksilir‐ derler.‐³⁶¹

Mehmet Akif, özellikle on dokuzuncu yüzyıldan itibaren ortaya çıkan aydın halk çatışmasına da değinmiştir. Yardımlaşmanın, ayrışmama ve destek olma boyutuna dikkatleri çekerek zor zamanda halkla beraber hareket eden aydının değerinin daha yüksek olduğunu belirtmektedir.

‐Köylüden milletin evlâdı kaçarken yan yan,

Sizdiniz köydeki unsurla beraber yaşayan.‐³⁶²

Yardımseverlik değeri, *Safahat*'ta dört yerde geçmiştir. İlköğretim seviyesindeki bir birey için önemli bir yer tutan yardımseverlik değeri *Safahat*'ta toplumsal dayanışma ve birlikte hareket etmenin faydalarını açıklama anlamında kullanılmıştır.

³⁶⁰ *Üçüncü Kitap* ‐Hakk'ın Sesleri‐, s. 233.

³⁶¹ *Beşinci Kitap* ‐Berlin Hatıraları‐, s. 330.

³⁶² *Altıncı Kitap*, ‐Asım‐, s. 380.

IV. BÖLÜM

4. TARTIŞMA- SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde, araştırmada elde edilen bulgulardan yola çıkarak ulaşılan sonuçlar ve bunlara yönelik öneriler dile getirilmiştir.

4.1. Sonuç

MEB'in 2005 yılında ilköğretim için tavsiye ettiği 100 Temel Eserden seçilen *Safahat* isimli kitap incelenmiştir.

İncelemenin sonucunda; Millî Eğitim Bakanlığının ilköğretim okulları için hazırladığı 100 Temel Eser serisinde yer alan *Safahat* isimli eserde adil olma, aile birliğine önem verme, bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık, duyarlılık, dayanışma, dürüstlük, estetik, hoşgörü, özgürlük, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sevgi, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik, yardımseverlik değerleri tespit edilmiş, Türkçe eğitiminde değerler öğretiminin nasıl olması gerektiği ortaya konulmuştur.

Eserde geçen değerlerin oranı şu şekildedir: Adil olma (% 7.3), aile birliğine önem verme (%4.4), bağımsızlık (% 8.4), barış (% 1.1), bilimsellik (% 17.9), çalışkanlık (% 10.6), duyarlılık (% 5.05), dayanışma (% 6.1), dürüstlük (% 1.6), estetik (% 2.8), özgürlük (% 3.3), ,sağlıklı olmaya önem verme (%0.5), saygı (% 10.1), sevgi (% 6.1) sorumluluk (%6.1), temizlik (% 1.6), vatanseverlik (% 3.3), yardımseverlik (% 2.2).

Eserde en çok rastlanan değer, % 17.9 ile bilimsellik değeridir. Bu değeri %10.6 ile çalışkanlık ve % 8.4 ile bağımsızlıktır.

Safahat isimli eserde değer aktarımı yapılırken genelde millî öğelerden faydalanılmıştır. Eser yazıldığı dönemin koşullarına göre şekillendiğinden dolayı bağımsızlık, millî kültürün korunması ve özgürlük gibi kavramların işlendiği göze çarpmaktadır. Bunun

yanında geçmişe sıkça atıf yapılarak çalışkanlık ve bilimsellik değerlerinin sıkça kullanımına gidilmiştir.

Türkçe Öğretim Programı'nın genel amaçları ekseninde şekillenen ve *Safahat* isimli eserin analiziyle ortaya çıkan sonuçlara göre; ilköğretim çağında olan bireylerin öğrenim açısından ihtiyacı olan bilimsellik, çalışkanlık ve bağımsızlık gibi değerler üst sırayı almıştır. Bu da *Safahat*'ın Türkçe eğitimi ve değerler eğitimi açısından uygun koşullarda ve seviyede olduğunu göstermektedir.

Türkçe eğitimi yapılırken değerlerin aktarılması esnasında edebî eser kullanımının iyi bir yol olduğu belirlenmiştir. *Safahat*'ın 100 Temel Eser arasında yer aldığı göz önüne alınırsa değerlerin metinler aracılığıyla aktarılabilceği görülmektedir. Türkçe eğitimi kapsamında olmazsa olmaz şekilde yer alan değerlerin aktarımı, resmi anlamda öğretim programının içerisinde yer almasına rağmen örtük olarak da aktarılmalıdır.

Millî Eğitim Bakanlığının, ilköğretim okulları için hazırladığı 100 Temel Eser serisinde yer alan *Safahat* isimli eserde değerlerin, Türkçe eğitiminde değerler öğretimi için kullanılabilir olup olmadığına bakılmıştır. İnceleme sonucunda bütün değerler için geçerli olmamakla birlikte kullanılabilir olduğu görülmüştür.

4.2. Öneriler

1. Türkçe öğretim programında; öğrencilere aktarılacak değerlerin neler olacağı, değerlerin nasıl öğretileceği, hangi yöntemlerin kullanılması gerektiği yer almalıdır.
2. Programda yer alacak değerler, uzmanlarca seviyelere göre tespit edilmeli ve bu değerlerin kişisel nitelikleri, kazanımları ortaya konulmalıdır.
3. Türkçe öğretim programında, değerlerin öğretimine yönelik etkinliklere yer verilmelidir.
4. Öğretmenler, özellikle Türkçe öğretmenleri, değerlerin aktarımı için istekli ve titiz olmalıdır. Okul içinde ve dışında, öğrenciye örnek davranışlar sergilemelidir.

5. Öğretmen adayları lisans döneminde değer öğretimi konusunda bilgilendirilmeli, bu konuda uygulamalı çalışmalar yaptırılmalıdır. Mezun olup ataması yapılan öğretmenlerin, değerler öğretimi konusunda bilgilendirilmesine hizmet içi eğitim kursları ile devam edilmelidir.
6. Değerlerin çocuklara öğretiminde okul ve aile, iş birliği içinde olmalıdır. Veli ve öğretmen koordineli çalışmalar yapılmalıdır. Önerilecek kitapları, öğrencinin okuması sağlanmalı, kitapla ilgili dönütler alınmalıdır.
7. *Safahat* gibi eski harflerle yazılarak oluşturulmuş eserler, günümüz eğitim sistemine göre çevrilirken mümkün olduğunca hassas ve aslına sadık kalınarak çalışma yapılmalıdır.
8. Ders kitabı hazırlayacak olan yazarlar, ders kitabında yer alacak metinleri seçerken *Safahat* isimli eserin de içerisinde yer aldığı 100 Temel Eser serisindeki kitaplara öncelik vermelidir. Metinler seçilirken Türk milletinin değerlerine ters düşen ya da çelişen metinlerin alınmamasına özen gösterilmelidir. Bu açıdan yabancı yazarlı eserlerden alınacak metinlerde daha fazla titizlik gösterilmelidir.
9. Türkçe Öğretiminde kullanılan Türk klasiklerinin değerler eğitimi açısından incelenerek ders öğretmenlerine yol gösterici konumunda olmasına gayret gösterilmelidir.

KAYNAKLAR

Akçay, Mustafa. “Mehmet Akif Ersoy’un Temel İnanç Esaslarına Bakışı”, *I. Uluslar arası Mehmet Akif Sempozyumu*, c. 1, Burdur 2008, s. 565.

Akyüz, Yahya. *Türk Eğitim Tarihi (M.Ö. 1000-M.S. 2011)*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 2011.

....., Yahya. “Osmanlı Döneminden Cumhuriyete Geçilirken Eğitim-Öğretim Alanında Yaşanan Dönüşümler”, *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, c. 1, S. 2, 2011, s. 19.

Alatlı, Alev. *Batıya Yön Veren Metinler*, İlke Eğitim ve Sağlık Vakfı Yayınları, Nevşehir 2010.

Argunşah, Hülya. “Gökalp’a Göre Ailenin Önemi”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü*, S. 7, 1996, s. 248.

Bakiler, Yavuz Bülent. “Yeni Yüzyılın Işığında Mehmet Akif Ersoy (1873-1936)”, *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim (Mehmet Akif Ersoy Özel Sayısı)*, S. 73, 2006, s. 54.

Baş, Selma. “Bir Merhamet Şairi Olarak Mehmet Akif”, *Turkish Studies*, c. 7, S. 2, 2012, s. 194.

Biçer, Zeynep. *Yeni Osmanlıların Eğitim Öğretim Görüşleri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ankara 2011 (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Bilgin, Nuri. *Sosyal Psikolojide Yöntem Ve Pratik Çalışmalar*, Sistem Yayıncılık. İstanbul 1995.

Bilgiz, Musa. “Mehmet Akif’te Milli Birlik Düşüncesi,” *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 32, 2009, s. 16.

Demir, Ömer ve Mustafa Acar, *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Vadi Yayınları, Ankara 1997.

Diaz, Carlos, *Değerler Eğitiminde On Anahtar Sözcük* (Çev. Barış Yıldırım), Gün Yayıncılık, İstanbul 2009.

Doğan, Abide. “ Mehmet Akif Fatih Kürsüsünde ”, *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim (Mehmet Akif Ersoy Özel Sayısı)*, S. 73, 2006, s. 136.

Doğan, Bahar ve Ayşe Gülüşen, “Türkçe Ders Kitaplarındaki(6-8) Metinlerin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 1, S. 2, 2011, s. 77.

Duran, Hasan ve M.Enes Salkın, “Mehmet Akif Ersoy’da İslamcılık Ve Milliyetçilik Düşüncesi”, *I. Uluslar arası Mehmet Akif Sempozyumu*, c. 1, Burdur 2008, s. 348.

Düzdağ, Ertuğrul, *Safahat*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2006. “Mehmet Akif Ersoy Hayatı ve Eserleri”, *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim (Mehmet Akif Ersoy Özel Sayısı)*, S. 73, 2006, s. 7.

....., Ertuğrul. *Mehmed Akif Hakkında Araştırmalar 1*, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Mehmed Akif Araştırmalar Merkezi, İstanbul 1989.

Erdem, A. Rıza. “Üniversite Kültüründe Önemli Bir Unsur: Değerler”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, c. 1, S. 4, 2003, s. 56.

Ergün, Mustafa. “Emrullah Efendi Hayatı-Görüşleri-Çalışmaları”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, c. 30, S. 1-2, 1982, s. 10.

....., Mustafa, “II. Meşrutiyet Dönemindeki Eğitim Reformlarının Türk Modernleşmesindeki Yeri”, *100. Yılında II. Meşrutiyet Gelenek ve Değişim Ekseninde Türk Modernleşmesi Uluslar arası Sempozyumu*, İstanbul 2009, s. 263.

Erkul, Rasih, *Cümle ve Metin Bilgisi*, Anı Yayıncılık, Ankara 2004.

Eronat, Kamuran. “Tevfik Fikret’in Şiirlerinde Çocuk ve Gençlik”, *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 9, s. 41.

Ersoy Mehmet Akif, *Safahat*, Beyan Yayınları, İstanbul 2007.

....., Mehmet Akif, *Safahat*, İnkılap Yayınları, İstanbul 2008.

Gökalp, Ziya, *Türkçülüğün Esasları*, Kamer Yayınları, İstanbul 1996.

....., Ziya, *Türkleşmek İslamlaşmak Musairlaşmak*, Akçağ Yayınları, Ankara 2010.

Gökçe, Birsen, *Toplumsal Bilimlerde Araştırma*, Savaş Yayınları, Ankara 2004.

Gökçek, Fazıl, *Mehmet Akif’in Şiir Dünyası*, Dergah Yayınları, İstanbul 2005.

....., Fazıl. “Mehmet Akif’te Millet Kavramı”, *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim (Mehmet Akif Ersoy Özel Sayısı)*, S. 73, 2006, s. 69.

Güngör, Erol, “Ziya Gökalp ve Türkçülükte Din Meselesi”, *Sosyal Meseleler ve Aydınlar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1993.

Hekimoğlu, Vecihi Sefa Fuat. “İsmail Gaspiralı Bey ve Türk Birliği İdeali”, *History Studies*, c. 1, S. 1, 2009, s. 299.

Hökekleli, Hayati ve Turgay Gündüz, “Üstün Yetenekli Çocukların Değer Yönelimleri ve Eğitimleri”, *Değerler ve Eğitimi Sempozyumu*, İstanbul 2004, s. 385.

İssı, A. Cüneyt, “Bir Güçlenme Metni Olarak İstiklal Marşı”, *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim*, S. 121, 2010, s. 76.

Işıksalan, Nilay. “II. Meşrutiyet Dönemi Sultanilerinde Türkçe Ve Edebiyat Öğretimi”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S. 9, 1998, s. 194.

İdben, Emir İçhem, “İnsancıl Dünya Görüşü Açısından Mehmet Akif Ersoy”, *I. Uluslar arası Mehmet Akif Sempozyumu*, c. 1, Burdur 2008, s. 220.

İldeniz, Aysun. “Milli Mücadelede Mehmet Akif”, *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim (Mehmet Akif Ersoy Özel Sayısı)*, S. 73, 2006, s. 78.

İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu (6, 7, 8. sınıflar), MEB Yayınları, Ankara 2006.

İşcan, Canay Demircan, *İlköğretim Düzeyinde Değerler Eğitiminin Etkililiği*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007 (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

Kahya, Esin. “15. Yüzyılda Osmanlı’da Bilimsel Faaliyetlerin Kısa Bir Değerlendirmesi”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 14, 2003, s. 11.

Kaplan, Mehmet, *Şiir Tahlilleri-1, Tanzimat’tan Cumhuriyet’e*, Dergah Yayınları, İstanbul 2005, s. 36.

Karaca, Şahika. “Şemsettin Sami ve Kadınlar”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, c. 3, S. 13, 2010, s. 142.

Karasar, Niyazi, *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Nobel Yayınevi, Ankara 2009.

Kavcar, Cahit, *Edebiyat ve Eğitim*, Engin Yayıncılık, Ankara 1999.

Kısakürek, Necip Fazıl, *Çile*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul 2011.

Kurnaz, Cemal. “Halkın Çağdaş Şairi”, *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim (Mehmet Akif Ersoy Özel Sayısı)*, S. 73, 2006, s. 40.

Melanlıoğlu, Deniz. “Kültür Aktarımı Açısından Türkçe Öğretim Programları”, *Eğitim Ve Bilim Dergisi*, c. 33, S. 150, 2008, s. 72.

Nazlı, Serap, *Aile Danışmanlığı*, Anı Yayıncılık, Ankara 2011.

Necati Tonga, “Mehmet Akif Ersoy’un Şiirlerinde Hasbihal Üslubu”, *I. Uluslar arası Mehmet Akif Sempozyumu*, c. 1, Burdur 2008, s. 621.

Önal, Mehmet. “Yeni Yüzyılın Işığında Mehmet Akif Ersoy (1873-1936)”, *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim (Mehmet Akif Ersoy Özel Sayısı)*, S. 73, 2006, s. 46.

Özbay, Murat, “Kültür Aktarımı Açısından Türkçe Öğretimi”, *Türk Dili*, S. 602, Şubat 2002, s. 112-120.

....., Murat ve E. Karakuş Tayşi, “Dede Korkut Hikâyeleri’nin Türkçe Öğretimi ve Değer Aktarımı Açısından Önemi”, *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, c. 1, S. 1, 2011, s. 30.

Parlatır, İsmail. “İkinci Meşrutiyet Dönemi Fikir Hareketleri İçinde Mehmet Akif”, *I. Uluslar arası Mehmet Akif Sempozyumu*, c. 1, Burdur 2008, s. 426.

Polat, Fethi Ahmet “Mehmet Akif’in Milli Mücadelede Dini metinleri Kullanma Biçimi”, *I. Uluslar arası Mehmet Akif Sempozyumu*, c. 1, Burdur 2008, s. 280.

Polat, Esmâ, “Eşref Edip Fergan’ın Hayatı, Eserleri ve Edebi Kişiliği”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2011, s. 173.

Sami, Şemsettin, *Kadınlar*, Gündoğan Yayınları, Ankara 1996.

Safa Peyami, *Fatih Harbiye*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2000.

Sazyek, Hakan. “II. Meşrutiyet’in İlanı ve Şiirimize Etkisi”, *Türkoloji Dergisi*, c. 11, S. 1, 1993, s. 263.

Semiz, Yaşar. “Milli Mücadelede Mehmet Akif”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 7, 2000, s. 419.

Seyfettin, Ömer, *Primo Türk Çocuğu, Bütün Eserleri, Hikâyeler I*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1999.

Sönmez, Veysel. “Auguste Comte (1798-1857) Pozitivizm ve Olguculuk”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi*, c. 3, S. 3, 2010, s. 161.

Şahin, Veysel. “Peyami Safa’nın “Fatih-Harbiye” Adlı Romanında Simgesel Değerler”, *Bilig*, S. 55, 2010, s. 156.

Şanal, Mustafa. “Tanzimat Ve Meşrutiyet Dönemlerinin Pedagojik Formasyon Anlayışı”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 12, S. 2, 2010, s. 204.

Şen, Cafer.”Fecr-i Ati Encümeni Edebiyatı”, *Turkish Studies*, S. 4, 2009, s. 1336.

Şen, Ülker, *Milli Eğitim Bakanlığı’nun 2005 Yılında Tavsiye Ettiği 100 Temel Eser Yoluyla Türkçe Eğitiminde Değerler Öğretimi Üzerine Bir Araştırma*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2007.(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Şişman, Adnan, *Tanzimat Döneminde Fransa’ya Gönderilen Osmanlı Öğrencileri (1839–1876)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2004.

Şinasi, *Münacaat*, Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi I, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1988.

Toprak, Zafer. “II. Meşrutiyet Döneminde Devlet, Aile ve Feminizm”, *T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Sosyo Değişim Sürecinde Türk Ailesi*, c. 1, Aralık 1993, s. 222.

Tural, Sadık, *Kültürel kimlik üzerine düşünceler*, Ecdâd Yayınları, Ankara 1992.

Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu, Ankara 2005.

Türkiye’de Aile Değerleri Araştırması, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ankara 2010.

Uçman, Abdullah. “Tevfik Fikret-Mehmet Akif Münakaşası”, *Bir Muhalif Kimlik Olarak Tevfik Fikret*, 2007, s. 77.

Uyar, Yusuf, *Türkçe Öğretiminde Kültür Aktarımı ve Kültürel Kimlik Geliştirme*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2007 (Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi).

Yağbasan, Mustafa ve Fuat Ustakara. “Türk Toplumundaki Kahvehane ve Kafelerdeki İletişimsel Ortamı Belirlemeye Yönelik Bir Alan Araştırması (Gaziantep İli Örneği)”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 18, S. 1, 2008, s. 237.

Yaman, Havva, S.Taflan ve Sanem Çolak, “İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarına Yer Alan Değerler”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, c. 7, S. 18, 2009, s. 109-110.

Yardım, Mehmet Nuri. “Mehmet Akif Ersoy’un Çocukluk Yılları”, *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim (Mehmet Akif Ersoy Özel Sayısı)*, S. 73, 2006, s. 20.

Yaşar, Ahmet. “Osmanlı Şehir Mekânları: Kahvehane Literatürü”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, c. 3, S. 6, 2005, s. 239.

Yazıcı, Kubilay. “Değerler Eğitimi’ne Genel Bir Bakış”, *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, S. 19, 2006, s. 499.

Yeniterzi, Emine. “Safahat’ta İnsani Değerler”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 4, 1997, s. 276.

Yetiş, Kazım, *Bir Mustarip Mehmet Akif Ersoy*, Akçağ Yayınları, Ankara 2006.

Yılmaz, Arif. “Mehmet Akif Ersoy’un Şiirlerinde Halk Dilinin Kullanımı”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c. 6, S. 11, 2009, s. 207.

Yılmaz, Recep. “Mehmet Akif Ersoy’un Şahsiyetinin Kaynakları”, *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim (Mehmet Akif Ersoy Özel Sayısı)*, S. 73, 2006, s. 30.

Yurdakul, Mehmet Emin, *Türkçe Şiirler*, Hzl: Dr. Hasan Kolcu-Fatih Kıran, Çağrı Yayınları, İstanbul 2007.

Ziya Gökalp Külliyyatı –Limni ve Malta Mektupları, Türk Tarih Kurum Yayınları, Ankara 1977.

http://egitek.meb.gov.tr/aok/aok_kitaplar/AolKitaplar/DemoinsanHak/szlk.pdf (E.T. 16.03.2011)

<http://www.egitim.aku.edu.tr/mesrutiyet.pdf>(E.T. 17.05.2011)

<http://www.siirleri.org/siir/5553/Vatan.html>(E.T. 10.08.2011)

ÖZGEÇMİŞ

➤ **Kişisel Bilgiler**

Selçuk MOĞUL

Doğum Tarihi: 15.03.1988

Doğum Yeri : Boğazlıyan

➤ **Eğitim Bilgileri**

İlköğretim : Sümer Osman Göksu İlköğretim Okulu, 2002.

Lise : Kayseri Sümer Ahmet Eren Lisesi, 2005.

Lisans : Kastamonu Üniversitesi, Türkçe Öğretmenliği, 2010.

0505 617 06 25 / mogol_66@hotmail.com

KAYSERİ

Yayınlar:

Göçer A, Moğul S., "Selçuk Moğul (2011). Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi ile İlgili Çalışmalara Genel Bir Bakış.", Turkish Studies, vol.6, pp.797-810, 2011